

ŠIAULI UNIVERSITETAS
EDUKOLOGIJOS FAKULTETAS
EDUKOLOGIJOS IR PSICHOLOGIJOS KATEDRA

ŽIVIL TOLIUŠYT

EDUKOLOGIJOS (ŠEIMOS PEDAGOGIKOS IR VAIKO TEISI APSAUGOS) SPECIALYBĖS
IV KURSO STUDENT

**GLOBOS NAMŲ UGDYTIMŲ SAVARANKIŠKO GYVENIMO GALIMYBIŲ
RAIŠKOS IR JŲ TOBULINIMO EDUKACINIS ANALIZIS**

Bakalauro darbas

Mokslin vadov
prof. dr. Aušrin Gumuliauskienė

Originalus autorinis darbas

(studentės parašas)

Šiauliai, 2015

TURINYS	
SANTRAUKA (lietuvi kalba)	3
SANTRAUKA (angl kalba).....	4
TERMIN ŽODYN LIS	5
VADAS	6
1. VAIK GLOBOS NAM UGDYTINI SAVARANKIŠKO GYVENIMO G DŽI SAMPRATOS IR REIKŠMINGUMO TEORINIAI ASPEKTAI	11
1.1. Savarankiško gyvenimo ir socialini g dži sampratos interpretacijos mokslin je literat roje.....	11
1.1.1. Savarankiško gyvenimo ir socialini g dži reikšmingumas asmens gyvenime...14	
1.1.2. Globos nam aukl tini socialini g dži kaip savarankiško gyvenimo pagrindo ugdymo ypatumai	16
1.2. Lietuvos ir užsienio vaik globos nam ugdytini savarankiško gyvenimo ugdymo patirtis	18
1.3. Globos nam aukl tini savarankiško gyvenimo ypatum tendencijos	22
1.3.1. globos staig patekusi vaik problem ypatumai	22
1.3.2. Globos nam ugdytini savarankiško gyvenimo pradžios ypatumai	27
1.3.3. Veiksniai, skatinantys s kming paaugli per jim savarankišk gyvenim	31
1.3.4. Globos nam ugdytini savarankiško gyvenimo plano praktinis reikšmingumas ..	32
2. TYRIMO METODIKA IR ORGANIZAVIMAS	36
3. VAIK GLOBOS NAM UGDYTINI SAVARANKIŠKO GYVENIMO G DŽI IR J TOBULINIMO RAIŠKOS GYVENIMO PLANUOSE TYRIMO REZULTATAI IR J ANALIZ	38
IŠVADOS	68
REKOMENDACIJOS	69
LITERAT RA	70
PRIEDAI	76

SANTRAUKA (lietuvių kalba)

Bakalauro darbo tema – Globos namų ugdytinių savarankiško gyvenimo gėdži raiškos ir jų tobulinimo edukacinė analizė.

Tyrimo aktualumas - Sustiprėjus visuomenės dmesiai globos namuose augančių jaunuolių skėmingai socialinei integracijai, aktualus tapo ir savarankiško gyvenimo gėdži ugdymo aspektas. Pasak K. Samašonok (2013), vaikas, kuris bus neparuoštas savarankiškam gyvenimui, kuriam nebus suteiktos tam tikros žinios bei gėdžiai, bus pasmerktas ateities sunkumams. Taip pat švedų mokslininkės I. Höjer ir Y. Sjöblom (2010) teigia, kad globos namų auklėtiniai nesulaukia tinkamo palaikymo ir patarimų ruošiantis savarankiško gyvenimo etapui.

Tyrimo problema - Apžvelgus Lietuvoje atliktus tyrimus, mokslininkai pateiktas išvada interpretacijos pažymėta, kad mūsų šalyje yra vykdomas neefektyvus savarankiško gyvenimo gėdži ugdymas.

Tyrimo objektas - Globos namų ugdytinių savarankiško gyvenimo gėdži ir jų tobulinimo raiška jų gyvenimo planuose.

Tyrimo tikslas - Atskleisti vaikų, gyvenančių globos namuose, savarankiško gyvenimo gėdži raiškos bei tobulinimo ypatumų tendencijas jų gyvenimo planuose.

Tyrimo imtis ir organizavimas - Tyrimo tikslui pasiekti ir išskeltiems uždaviniams gyvendinti, buvo pasirinkta dokumentų turinio (content) analizė. Pasitelkta kriterinė atranka, kuri lėmė informantų imtį. Tyrimas buvo atliekamas 2015 metų kovo – balandžio mėnesiais. Kokybiniame tyrime dalyvavo 18 X Vaikų globos namų 15 – 17 metų auklėtiniai. Iš jų 8 merginos ir 10 vaikinai. Viso tyrimo metu buvo užtikrinamas informantų anonimiškumas ir konfidencialumas.

Išvados - Savarankišką gyvenimo planų turinio analizė atskleidė, jog globos namų ugdytiniai yra gėjų savarankiškam gyvenimui reikalingi gėdži, kurie apima buitį, sveikatos, mokymo ir profesinio orientavimo, pasirengimo darbui, socialinio gyvenimo, pasirengimo šeimai ir laisvalaikio, interesų komponentus. Kokybinio tyrimo rezultatai atskleidė, kad jaunuoliai geriausiai yra valdė buitį, sveikos gyvensenos ir laisvalaikio gėdžius. Labiausiai gėdži trūksta mokymo ir profesinio orientavimo, pasirengimo darbui ir pasirengimo šeimai srityse. Geriausios ugdymo formos, galinčios globotinius tobulinti reikiamus gėdžius yra pokalbis, konsultacija, praktinės veiklos, gerų pavyzdžių analizė, situacijų vertinimas ir filmų peržiūra. Asmenys, galintys padėti išsiugdyti gyvenimo gėdžius vadinjami globos namuose dirbantys socialiniai darbuotojai, psichologai ir socialiniai pedagogai.

SANTRAUKA (angl kalba)

Bachelor's theme of the thesis – The Educational Evaluation of the Expression and Development of Children's from Foster Home Independent Living Skills.

Actuality of the research - Through increased public attention in foster homes growing successful social integration of young people has become urgent and independent living skills training aspect. According K. Samasonok (2013), a child, who is not ready for the independent living, which will be granted certain knowledge and skills, will be doomed future challenges. However, according to a Swedish scientist I. Höjer ir Y. Sjöblom (2010), through this period, pupil feel very lonely because they do not receive the expected encouragement and advises during the preparation for independant life.

Problem of the research - A review of studies carried out by Lithuania, scientists presented the findings interpretations noted that in our country is carried out inefficient independent living skills education.

Research Object – Expression and the Improvement of Foster Care Homes Children independent life skills in their life plans.

Aim of the Research – Disclose the Expression and Improvement of independent life skills tendentions in their life plans of children living in the Foster Care Home.

Organisation of the Research - The research purpose and objectives raised by the implementation of the selected document content analysis. Invoked criterion selection, which led to the informants take. The survey was held at March and April, 2015. There were 18 X Foster Care Home pupil (8 girls and 10 boys). The age of informants was from 15 to 17 years. Through the studies were assured anonymity and confidentiality of all pupil.

Conclusions - Independent living plans content analysis revealed that Foster Homes pupil have acquired the skills needed for independent living, which takes household, health promotion, education and vocational guidance, preparation for work, social life, family and leisure readiness, interest components. Qualitative study revealed that young people are best mastered the household, lifestyle and leisure skills. Most lack the skills training and job counseling, job preparation and pre- family areas. It was established that the best form of education that allows mentee improve the skills required is a conversation, consultation, development, good examples of analyzes situations and movies. Individuals can help develop life skills identified Foster Care Homes social workers, psychologists and social workers.

TERMIN ŽODYN LIS

Gyvenimo g džia (*angl. life skills*) - geb jimas, padedantis asmenybei prisitaikyti kasdieniniame gyvenime (Narkotik kontrol s departamentas prie LRV, 2009).

Lik s be t v globos vaikas (*angl. foster-child*) - tai toks vaikas, kurio abu t vai arba tur tas vienintelis iš t v yra mir s, kurio abu t vai arba artimieji giminai iai nežinomi (rastas vaikas), kuris statym nustatyta tvarka yra atskirtas nuo t v , kurio t vams (t vui ar motinai) statym nustatyta tvarka laikinai ar neterminuotai apribota t v (t vo ar motinos) valdžia ir kt. (LR Vaiko Globos organizavimo nuostatai, 2002).

Savarankiškas gyvenimas (*angl. independent living*) – savarankiško savo b sto, maisto, profesinio ir darbinio užimtumo bei kit svarbi poreiki tenkinimas (Valstybinio audito ataskaita, 2014).

Savarankiško gyvenimo g džia (*angl. independent living skills*) – savitvarkos, nam ruošos ir informaciniai - komunikaciniai g džia (Astapovi ien , Liaudanskien , Vili nien , 2009).

Savarankiškumas (*angl. independence*) – asmens savyb , galinanti asmen protingai pasirinkti veiklos ir bendravimo tikslus, priemones, b dus, aktyviai bei produktyviai veikti (Enciklopedinis Edukologijos žodynas, 2007).

Socialiniai g džia (*angl. social skills*) – sav s pažinimo, bendravimo, bendradarbiavimo, sprendim pri mimo, gyvenimo sunkum veikimo g džia (Gyvenimo g dži ugdymo programa, 2004).

Ugdymas (*angl. education*) – pedagogikos kategorija, apimanti auginim , švietim , mokym , lavinim , aukl jim ir formavim (Jovaiša, 2007).

Vaikas (*angl. child*) – tai žmogus, neturintis 18 met , jeigu pagal statymus jo pilnametyst nepripaž stama anks iau (LR Vaiko Globos organizavimo nuostatai, 2002).

Vaiko globa (r pyba) (*angl. child care*) – likusio be t v globos vaiko, statym nustatyta tvarka patik to fiziniam arba juridiniam asmeniui, prieži ra, aukl jimas ir ugdymas, kit jam tinkam dvasiška ir fiziškai augti s lyg sudarymas ir palaikymas, jo asmenini , turtini teisi bei teis t interes gynimas ir atstovavimas jiems (LR Vaiko Globos organizavimo nuostatai, 2002).

Vaik globos namai (*angl. Foster care Home*) – valstybin arba nevyriausybin vaik globos institucija, kurioje apgyvendinamas vaikas, kai n ra galimyb s jo globoti šeimoje arba šeimynoje (LR Vaiko Globos statymas, 1998).

VADAS

Tyrimo aktualumas. Šis gijant trečiajam dešimtmėiui po 1989 m. priimto pagrindinio vaiko teises reglamentuojančio dokumento - Jungtini Tautų vaiko teisi konvencijos, vyko nemažai pokyčių vaiko globos srityje. Priimta JT vaiko teisi konvencija bei per 26 metus vyko svarbūs teisiniai, kultūriniai, socialiniai, politiniai ir kt. pokyčiai lėmę pasikeitus visuomenės požiūrį globos namuose augančius vaikus, jų ugdymą, teisėtus teisi ir interesų apsaugą, socialinę integraciją visuomenėje. Tačiau vertinant globos sistemoje vykstančius pokyčius ir tendencijas akivaizdu, kad vykę pokyčiai tik iš dalies kompensuoja sunkumus, kylantius globos institucijose.

Sustiprėjus visuomenės dėmesiui globos namuose augančių jaunuolių sėkmingai socialinei integracijai, aktualus tapo ir savarankiško gyvenimo gėdži ugdymo aspektas. Pagal LR Civilinį kodeksą – fizinis asmuo, sulaukęs pilnametystės yra laikomas savarankišku ir pilnai atsakančiu už save visuomenės piliečiu. Tai parodo, kad kiekvienas aštuoniolikos metų sulaukęs globotinis palieka globos instituciją ir pradeda savarankišką gyvenimą. Tokių vaikų, pagal Valstybinio audito ataskaitos (2014) pateiktus duomenis, 2011 – 2013 metais buvo 1027 vaikai.

Analizuojant vaikų globos namuose augančių vaikų savarankiškumo ugdymą paaiškėjo, kad Lietuvoje nėra daug tyrimų šia problematika. Vaikų globos namuose gyvenančių vaikų savarankiško gyvenimo ugdymo problemos analizuojamos K. Samašonok (2013), V. Gudžinskienės ir A. Railienės (2012), R. Černiausko ir R. Pabedinskienės (2007), V. Gudonio (2007), D. Snieškienės ir K. Bumblauskaitės (2005), J. Juodaitytės (2002), R. Braslauskienės (2001) ir kt. autorių darbuose. Minėti autoriai atskleidė savarankiško gyvenimo ugdymo ir rengimo aktualijas, pabrėžė savarankiško gyvenimo ugdymo edukacinį reikšmingumą. Kalbant apie užsienio mokslininkus, paminėtini – Asher, Hymel, Dodge, Pettit, McClaskey (pagal K. Samašonok ir V. Gudon (2007)), kurie domėjosi auklėtinių savarankiškumo ugdymu.

Globalini socialiniai gėdži ugdymo reikšmingumą Lietuvoje analizavo R. Braslauskienė (2002), K. Samošonok (2009), R. Raudeliūnaitė ir R. Paigozina (2009) išryškinant socialinį gėdži svarbą, kaip sėkmingos socializacijos veiksnį (Gonėrovaitė, Gumuliauskienė, 2011, p. 31). Mokslininkai Gričaitė ir Cibulskaitė (2014), Lekavičienė (2004), Vyšniauskytė-Rimkienė ir Kardelis (2005), Kyburienė (2006), Malinauskienė (2006), Tijūnienė ir Jonutytė (2009) ir kt. pagrindžia, kad būtenti socialiniai gėdžiai tarpusavio sė veikose formuoja žmogaus sėmonės pagrindą, kurie leidžia asmenybei funkcionuoti kaip bendruomenės daliai (Jurevičienė, Geležinienė, 2013, p. 233). Užsienio mokslininkai Morrison (2001), Korinek, Popp, (1997), Matson, LeBlanc (1995), Heiman, Margalit (1998), Canney, Byrne (2006), Zinns, Weissbert,

Wang ir kt. (2004), patvirtino fakt , kad socialiniai g džiai padeda veikti kasdienio gyvenimo reikalavimus, pokyčius ir sunkumus (Jurevičienė, Geležinienė, 2013, p. 234).

Pabrėžtina, kad Lietuvos strateginiuose ir teisiniuose dokumentuose aktualizuojamas ir reglamentuojamas vaiko savarankiškumo ugdymas. Jungtini Tautų vaiko teisi konvencijos (1989), 12 str. yra garantuojama skirti daug dėmesio vaiko teisei laisvai reikšti savo pažiūras su visais jį susijusiais klausimais. 27 str. yra teigiama, kad kiekvienas vaikas turi teisę turėti tokias gyvenimo sąlygas, kokių reikia jo fiziniam, protiniam, dvasiniam, doroviniam ir socialiniam vystymuisi. Vaiko gerovės valstybės politikos koncepcijos (2003), vienu iš pagrindinių nurodomas siekis - išugdyti visavertę asmenybę, gebančią greitai ir sėkmingai prisitaikyti prie kintančių gyvenimo sąlygų, o joms pasekoje takos turi savarankiškumo ugdymas. Vienas iš LR Švietimo statymo (2011) tikslų pabrėžia, kad reikia ugdyti kiekvieno jaunuolio vertybines orientacijas, kurios leistų tapti doru, savarankišku, atsakingu ir gebančiu savarankiškai kurti savo gyvenimą bei tapti pilnaverčiu visuomenės piliečiu. Kiti valstybės statymai kaip Vaiko teisi apsaugos pagrindinis statymas (1996), Vaiko globos statymas (1998), Našlai ir turtu globos netekusi vaikų rėmimo ir integravimo visuomenėje 2005–2008 m. programa (2004), Vaiko globos organizavimo nuostatai (2012) ir kt. akcentuoja sėkmingą vaikų adaptaciją socialinėje aplinkoje bei skatina mažinti globotinių socialinę atskirtį visuomenėje. Tačiau tam, kad visi švietimo dokumentuose minimi tikslai būtų gyvendinami efektyviai trukdo tai, kad „Lietuvoje nėra išplėtotas specializuotas pagalbos ir paramos paslaugų sistema jaunuoliams, trūksta bendruomeninių paslaugų vaikų globos namuose gyvenantiems vaikams ir tai, kad „Lietuvoje nėra kriterijų, kurie padėtų vertinti vaikų pasirengimą savarankiškam gyvenimui“ (Našlai ir turtu globos netekusi vaikų savarankiško gyvenimo gėdži ugdymo programos gyvendinimo rekomendacijos, 2007, p.12). O ir pats „globos modelis Lietuvoje nėra orientuotas asmenybės kaip visuomenės nario ugdymui“ (Palinskienė, 2014, p.1).

Akivaizdu, kad yra svarbu aktualizuoti gyvenimo gėdži svarbą, nes, pasak K. Samašonok (2013), vaikas, kuris bus neparuoštas savarankiškam gyvenimui, kuriam nebus suteiktos tam tikros žinios bei gėdžiai, bus pasmerktas ateities sunkumams. Savarankiškumo ugdymas turi itin stiprų poveikį siekiant susikurti sėkmingą ateitį, kurioje ugdytinis galėtų jaustis pilnaverčiu visuomenės piliečiu, gebančiu prisitaikyti ne tik prie kintančių vėri gyvenimo sąlygų, bet ir gebančiu savarankiškai priimti jo ateitį nulemiančius sprendimus. Kaip teigia E. Vosylienė (2009), globos namų auklėtiniai per jimas suaugusiųjų gyvenimą nebūt toks sunkus, jeigu būtų vykdomas nuoseklus, tęstinis, vaiko poreikius atitinkantis savarankiškas gyvenimo gėdži ugdymas.

Tyrimo problema. Savarankiško gyvenimo g dži ugdymas globos institucijose – problema, sulaukianti vis didesnio atgarsio visuomen je. 2014 metais Valstybinio audito atliktas tyrimas atskleid , kad šiuo metu yra nepakankamai ugdomi vaik geb jimai, reikalingi savarankiško gyvenimo pradžiai, tod l didžioji dauguma vaik yra tik iš dalies savarankiški ir nurodo, kad gal t b ti savarankiškesni, jei juos daugiau mokyt atlikti vairius buities darbus, dažniau leist patiems visk daryti ir savimi r pintis, labiau pasitik t vaik geb jimu tvarkytis. Pagrindiniai veiksniai, takojantys nepakankam aukl tini savarankiško gyvenimo g dži ugdym , vardijami: netinkam s lyg sudarymas, siekiant gyti g džius, vaik parengimo savarankiškam gyvenimui programos neb vimas ir metodini priemoni , kaip ugdyti vaik geb jimus, tr kumas. 2011 metais Didžiosios Britanijos Ofstedo organizacijos (2012) atliktas tyrimas parod , kad didžiajai daliai jaunuoli yra suteikiama parama rengiantis savarankiškam gyvenimui, siekiant gyti išsilavinim , padedama susirasti darb , ta iau, tyrimas atskleid ir tai, kad yra globotini , kurie negauna jokio palaikymo, siekiant gyti savarankiško gyvenimo g dži .

Šved mokslinink s I. Höjer ir Y. Sjöblom (2010) akcentuoja, kad globos nam globotini per jimas savarankišk gyvenim vyksta per labai trump laiko period , kuriame aukl tiniai jau iasi vieniši, nes nesulaukia tinkamo palaikymo ir patarim ruošiantis savarankiško gyvenimo etapui. Vieniems, pasak Metodin s programos „Našlai i ir t v globos netekusi vaik savarankiško gyvenimo g dži ugdymo programa“ (2007) k r j , šis per jimo etapas s lyginai gali pasirodyti lengvas, kitiems - sunkus, pareikalaujantis daug j g bei laiko. Šiems vaikams tampa sunku susitaikyti su pasikeitusio statuso atsiradimu. Dažnai jaunuoliai stokoja pasiruošimo stadijos, neturi laiko ir erdv s laisvei, tyrin jimams, refleksijoms, tapatumo ieškojimams. Nemažiau svarbu ir tai, kad „vaik globos nam s lygomis aukl jami vaikai yra izoliuoti nuo išorinio pasaulio, j veikla reglamentuojama vidaus tvarkos taisykl mis, tod l n ra patenkinami j socialiniai poreikiai, tokie kaip neformalus bendravimas, jiems tr ksta socialinio, emocinio pasitik jimo, realaus gyvenimo vaizdžio“ (Novodvorskien , Pruskus, 2008, p. 166).

Apžvelgus Lietuvoje atliktus tyrimus, mokslinink pateiktas išvad interpretacijas pažym tina, kad m s šalyje yra vykdomas neefektyvus savarankiško gyvenimo g dži ugdymas. Didžiausias mokslini tyr j d mesys skiriamas socialini g dži svarbai, kurie padeda ugdytiniui s kmingai adaptuotis visuomen je. Ta iau n ra pakankamai išpl toti savarankiško gyvenimo ugdymo tyrin jimai. Min t tyrim objektas reikalauja atlikti mokslinius tyrimus, leidžian ius kompleksiskai atskleisti dabartin situacij apie globos nam vaik gytus savarankiško gyvenimo g džius, kurie prisid t prie efektyvesnio globos aukl tini gyvenimo g dži ugdymo modelio k rimo. **Tod l šiame darbe formuluojami**

problemniai klausimai: ar globos namuose taikoma savarankiško gyvenimo g dži ugdymo programa yra pakankama rengiant ugdytinius savarankiškam gyvenimui? Ar savarankišk gyvenimo plan pildymas yra efektyvi ugdymo priemon , siekiant paruošti jaunuolius savarankiškam gyvenimui?

Tyrimo objektas. Globos nam ugdytini savarankiško gyvenimo g dži ir j tobulinimo raiška j gyvenimo planuose.

Tyrimo tikslas. Atskleisti vaik , gyvenan i globos namuose, savarankiško gyvenimo g dži raiškos bei tobulinimo ypatum tendencijas j gyvenimo planuose.

Tyrimo uždaviniai:

1. Pagr sti teorinius vaik globos nam aukl tini savarankiško gyvenimo g dži ugdymo problematikos ir aktualumo aspektus:

1.1.Pateikti savarankiško gyvenimo ir socialini g dži sampratos ir j reikšmingumo asmens gyvenime teorines interpretacijas.

1.2.Teoriškai pagr sti vaik globos nam aukl tini socialini g dži kaip savarankiško gyvenimo pagrindo ugdymo ypatumus.

2. Išanalizuoti vaik globos nam aukl tini savarankiško gyvenimo g dži ugdymo patirt šalies ir užsienio globos institucijose.

3. Išryškinti globos nam aukl tini savarankiško gyvenimo ypatum tendencijas.

4. Identifikuoti globos nam ugdytini savarankiško gyvenimo g dži raiškos ir tobulinimo ypatumus j gyvenimo planuose.

5. Pateikti rekomendacijas šalies vaik globos namuose gyvenan i ugdytini savarankiško gyvenimo g dži ugdymo tobulinimui remiantis gautais kokybinio tyrimo rezultatais.

Tyrimo metodai: *Teoriniai:* mokslin s literat ros ir dokument turinio analiz . *Empiriniai:* savarankiško gyvenimo planai analizuojami taikant dokument (content) analiz s metod . Kokybiniai duomenys grupuojami, apibendrinami, lyginami, vertinami ir vaizduojami.

Tyrimo imtis ir organizavimas. Tyrimo tikslui pasiekti ir iškeltiems uždaviniams gyvendinti, buvo pasirinkta dokument (content) analiz , kuri anot J. Mason (2011), leidžia giliau pažvelgti analizuojamos problemos gyl . R. Tidikio (2003) teigimu, minimas metodas leidžia objektyviai ir sistemiškai išnagrini ti teksto ypatybes, leidžian s daryti patikimas išvadas.

Siekiant gauti kokybišk duomen apie mažai tirt socialin reiškini tyr jas pasirinko konkre ius generalin s aib s vienetus – vaikus, gyvenan ius globos namuose, ir siekia visapusiškai suprasti ši vaik savarankiško gyvenimo g dži bei j tobulinimo raišk ugdytini

gyvenimo planuose. Stengiantis užtikrinti socialini tyrim etik , pasitelkta kriterin informant atranka.

Tyrimas buvo atliekamas 2015 met kovo m nes . Kokybiniame tyrim dalyvavo 18 X vaik globos nam 15 – 17 met aukl tiniai. Iš j 8 merginos ir 10 vaikin . Viso tyrimo metu buvo užtikrinamas informant anonimiškumas ir konfidencialumas.

Atliekant tyrim reikšminiai žodžiai buvo suklasifikuoti kategorijas ir subkategorijas, pad sian ias atskleisti išsamesn bei informatyvesn rezultat pateikim .

Tyrimo etapai:

Pirmame etape atlikta mokslin s literat ros, dokument ir atlikt tyrim informacijos atranka, analiz , interpretavimas, vertinimas ir apibendrinimas (2014 m. balandžio m n. – 2015 m. kovo m n.).

Antrame etape gautas leidimas analizuoti tyrimo instrument – savarankiško gyvenimo planus (2015 m. kovo m n.).

Tre iame etape atlikta dokument turinio (content) analiz , duomen suklasifikavimas kategorijas ir subkategorijas, interpretavimas, išvad formulavimas. Apibendrinti kokybinio tyrimo rezultatai, pagrindžiantys analizuojamos temos problematikos aspektus (2015 m. kovo m n. – 2015 m. balandžio m n.).

Darbo aprobacija.

1. Ž. Toliušyt . (2015). Skait pranešim tema - „*Vaik , gyvenan i globos namuose, savarankiško gyvenimo g dži ugdymas, rengiant ugdytinius savarankiškam gyvenimui*“. Tarptautin mokslin konferencija -„*Studijos šiuolaikin je visuomen je 2015*“. Šiaur s Lietuvos kolegija (žr. 1 priedas).
2. Ž. Toliušyt . (2015). Skait pranešim tema: „*Globos nam ugdytini savarankiško gyvenimo g dži raiškos ir j tobulinimo edukacin analiz* “. Šiauli universiteto Edukologijos fakulteto *Student mokslini darb konferencija* (žr. 2 priedas).

Darbo strukt ra. Darb sudaro santrauka lietuvi ir angl kalbomis, termin žodyn lis, vadas, 3 skyriai, išvados, rekomendacijos, literat ros s rašas (102 šaltiniai) ir 4 priedai. Darbe pateikiama 14 lenteli , 1 paveikslas. Bendra darbo apimtis (be pried) – 75 puslapiai.

1. VAIK GLOBOS NAM UGDYTIMI SAVARANKIŠKO GYVENIMO G DŽI SAMPRATOS IR REIKŠMINGUMO TEORINIAI ASPEKTAI

1.1. Savarankiško gyvenimo ir socialinio g dži sampratos interpretacijos mokslinėje literatūroje

Mokslinėje literatūroje savarankiško gyvenimo g dži samprata yra nusakoma netapaliai. Dauguma mokslininkų rekomenduoja vartoti terminą „savarankiškumas“ vietoje „savarankiškas gyvenimas“, nes „savarankiškumo“ sąvoka reiškia atsakomybę pasidalijimą tarp jaunuolio, jo šeimos, draugų, bendradarbių ir bendruomenės“ (Tėvų globos netekusių vaikų savarankiško gyvenimo g dži ugdymas. Metodai ir galimybės, 2007, p. 9).

Savarankiškumo sampratą daugelis autorių interpretuoja skirtingai. L. Jovaiša „Pedagogikos terminų“ knygoje (1993) bei „Enciklopediniame Edukologijos žodyne“ (2007), savarankiškumą vadiną kaip asmens savybę, galiną išprotingai pasirinkti veiklos ir bendravimo tikslus, priemones, būdus, aktyviai bei produktyviai veikti. Pasak autoriaus, savarankiškumas rodo savaveiksmiškumo bruožą, kuris parodo asmenybės nepriklausomumą, autonomiją ir pateikia savarankiškumo lygius: *reproduktyvusis* – pirmasis savarankiškumo lygis, kuriame veikiama atgaminant turimas žinias, instrukcijas, *produktyvusis* – antrasis savarankiškumo lygmuo, apimantis naujoje situacijoje randamą naują sprendimą vadinimą remiantis turimomis žiniomis, jas vairiai derinant, trečiasis lygmuo – *kūrybinis*. B. Bitinas (2004) mano, kad savarankiškumas yra orientuotas asmenybės gebėjimas, kuriuo yra siekiama protingai rinktis veiklos bei bendravimo tikslus, priemones ir būdus. Nagrinėjant užsienio literatūrą pastebima, kad savarankiškumo sąvoka atspindi laisvės ir nepriklausomybės aspektus (Internetiniai portalai „oxforddictionaries.com“, „dictionary.com“, 2014, p.1.). O. C. Theriault (2009), pateikia penkis savarankiškumo formas: 1) *socialinis savarankiškumas* – vaikas sugeba pasitelkti savo socialinius g džius neiškreiptiems ryšiams su aplinka užmegzti; 2) *emocinis savarankiškumas* – vaikas sugeba atpažinti ir valdyti savo emocijas, kad galėtų užmegzti neiškreiptus ryšius su aplinka; 3) *motorinis savarankiškumas* – vaikas sugeba padaryti reikiamus judesius, kad savarankiškai galėtų atlikti tam tikrus veiksmus; 4) *kognityvus savarankiškumas* – vaikas sugeba pasitelkti savo pažintinius gebėjimus ir pats samprotauti; 5) *moralinis savarankiškumas* – vaikas sugeba atskirti gerą nuo blogo ir, vienaip ar kitaip elgdamasis, suvokti savo poelgių pasekmes (Theriault, 2009, p.19).

„Savarankiško gyvenimo“ terminas akcentuoja „savarankiško savo būsto, maisto, profesinio ir darbinio užimtumo bei kit svarbi poreiki tenkinimą“ (Valstybinio audito

ataskaita, 2014, p.6). Kitaip nei lietuvi literat roje, užsienyje savarankiškas gyvenimas interpretuojamas kaip a) „sugeb jimas gyventi savarankiškai ir produktyviai bendruomen je“ *J. Weiss*; b) „geb jimas išnagrini ti alternatyvas, priimti pagr stus sprendimus ir nukreipti tai savo pa i gyvenim “ *M. Huck*; c) „id ja, koncepcija, m stymo procesas. Šio proceso pritaikymas savo gyvenimo b d “ *E. Semkiw* (Ratzka,1992, p. 1).

Nagrin jant “gyvenimo g dži ” samprat paaišk jo, kad ši s voka neturi konkre ios apibr žties. Pasak pasaulio vaik organizacijos „UNICEF“ (2012), ši s voka yra lanksti ir apima vairi g dži ir žini diapozon . Tod l nenuostabu, kad ir Lietuvoje ši s voka yra apibr žiama abstrak iai, vardijant tai, kad šie g džiai apima geb jimus, padedan ius asmenybei prisitaikyti kasdieniniame gyvenime (Narkotik kontrol s departamentas prie LRV, 2009).

Savarankiškumo ugdymo teorijose svarbiausia vieta tenka pa iai savarankiško gyvenimo g dži sampratai, kuri, kaip matome iš pateikt apib dinim , n ra vienareikšm . Tik keletas iš autori akcentuoja konkre i savarankiško gyvenimo g dži samprat . E. Astapovi ien , V. Liaudanskien , A.Vili nien (2009), vardija, kad savarankiško gyvenimo g džius sudaro: a) *savitvarkos g džiai* apimantys asmens higienos, valgyimo, apsirengimo-nusirengimo g džius; b) *nam ruošos g džiai* apimantys geb jim atlikti nam ruošos darbus, naudotis buities ir elektros prietaisais, skalbimas, virimas ir kitus su nam ruoša susijusius dalykus; c) *informacijos ir komunikacijos g džiai* galinantys geb jim vizualiai atpažinti aplinkoje pasitaikan ius ženklus ir žodžius, geb jim naudotis telefonu, mok ti atpažinti valandas ir kt.

Be min t savarankiško gyvenimo g dži apibr žim , metodiniame leidinyje „Našlai i ir t v globos netekusi vaik savarankiško gyvenimo g dži ugdymo programos gyvendinimo rekomendacijos“ savarankiško gyvenimo g džiai suskirstyti 5 bendresnes kategorijas: *Kasdieninio gyvenimo g džiai* - sveika mityba, valgiaraš io sudarymas, apsipirkimas maisto parduotuv se, maisto ruošimas, elgesys prie stalo, taupymas, biudžeto planavimas ir kt.; *Socialinio bendravimo g džiai* – geb jimas užmegzti ir palaikyti santykius su kitais žmon mis; *Mokymosi ir darbo g džiai* –darbo tikslai, sidarbinimas, sprendim pri mimas, tiksl siekimas, mokymosi g džiai; *Sav s prieži ros g džiai* – asmenin higiena, sveika gyvensena, alkoholio, narkotik , tabako vartojimo prevencija, psichikos atsparumas, sveikata, savimon , vertyb s, lytiškumas ir lytiniai santykiai; *B sto ir pinig valdymo g džiai* – b sto paieška, persikraustymas, santaupos, požiri pinigus, banko paslaugos, biudžeto planavimas, vartotojo g džiai (Našlai i ir t v globos netekusi vaik savarankiško gyvenimo g dži ugdymo programos gyvendinimo rekomendacijos, 2007, p. 53).

Užsienio literat roje pastebimas panašus požiri d l savarankiško gyvenimo g dži sampratos interpretacij . Willings (2014), teigia, kad savarankiško gyvenimo g džiai – maisto

ruošimo, valgyto, nam ruošos, pinig valdymo, laiko valdymo ir kt. g džiai. Hired hands and associates (2014), savarankiško gyvenimo g džius vardija kaip g džius padedan ius atlikti vairias kasdienines užduotis. Health and human services agency (2014), vardija savarankiško gyvenimo g džius komponentus: 1) ger sprendim pri mimas; 2) valdymo g dži tobulinimas; 3) finans valdymas; 4) geb jimas naudotis sveikatos ir bendruomen s ištekliais; 5) darbo paieška ir pasirengimas darbui (Heath and human services agency, 2014, p.1).

Remiantis K. Samašonok ir V. Gudoniū (2007), teigiama, kad prie s kmingos vaik ir paaugli , gyvenan i globos namuose, adaptacijos bei pasirengimo savarankiškam gyvenimui, prisideda ir socialini g dži ugdymas. Ši koncepcija pasižymi didele socialini g dži samprat vairove. M. Jurevi en ir R. Geležinien ir kt. mokslo studijoje (2013), pabr žia, kad socialiniai g džiai neturi vienos apibr žties, ta iau apibendrintai galima teigti, kad socialiniai g džiai yra geb jimas s veikauti su kitais asmenimis tokiu b du, kuris yra tinkamas ir efektyvus. Apibr žiant socialinius g džius pabr žtina ir tai, kad šie g džiai yra adaptyvus ir adekvatus elgesys (Šniras, Malinauskas, 2005), kuris leidžia lengvai bendrauti su kitais žmon mis, socialinio (verbalinio ir nežodinio) bendravimo kontekste (Metodin priemon „Vaik socializacijos stiprinimas ir integracijos darbo rink galimybi didinimas, 2009), leidžia veikti kasdieninio gyvenimo reikalavimus ir pasikeitimus, netik tus stresus ir sunkumus (Bulotait , Pivorien , Sturlien , 2000), ir kurie prisideda prie vaiko emocij kontroliavimo, ger santyki su t vais ir bendraamžiais palaikymo, autonomijos b vimo, leidžia sitraukti bendruomen s gyvenim , prisideda prie efektyvios vaik socializacijos ir padeda lavintis k rybiškumo ir kitus vairiapusius geb jimus (Indrašien , Merfeldait ir kt., 2011). Socialiniai g džiai gyvenimo g dži ugdymo programoje (2004), grupuojami šias grupes: a) *sav pažinimo* (savo jausm ir emocij suvokimas, sav s suvokimas kaip unikalios asmenyb s ir kt.); b) *bendravimo* (geb jimas nustatyti skirtingus bendravimo aspektus, bendravimo geb jim pritaikymas ir kt.); c) *bendradarbiavimo* (savo unikalumo suvokimas ir taka kitiems žmon ms); d) *sprendim pri mimo* (geb jimas atskirti ir priimti reikšmingus sprendimus, kritinis m stymas); e) *gyvenimo sunkum veikimo* (supratimas, kad žmoni nuotaikos ir jausmai vair s ir jie kei iasi, geros savijautos išreiškimas, supratimas apie b dus, padedan ius sumažinti keliam tamp).

Analizuojant užsienio literat r išryšk jo socialini g dži charakteristikos, reikšmingumo, ugdymo aspektai. Internetiniame portale “Skillsyouneed” (2011), pateikiama, kad socialiniai g džiai padeda bendrauti vieni su kitais tiek žodžiu ir ne žodžiu, gestais, k no kalba ir pateikia socialini g dži charakteristikas: a) socialiniai g džiai orientuoti tiksl ; b) socialiai kompetentingas elgesys galinantis asmen naudoti daugiau nei vienos r šies elges tuo

pačiu metu, siekiant to paties tikslo; c) socialiniai gebėjimai turėtų būti tinkami bendravimo situacijose; d) socialiniai gebėjimai gali būti mokomi, praktikuojami ir išmokomi; e) socialiniai gebėjimai turėtų būti pažinimo individo kontrolės - mokytis reiškia mokytis, kada naudoti tam tikrus elgesio modelius ir kaip tų elgesį tinkamiausiai naudoti (Skillsyouneed, 2011, p.1).

National Association of School Psychologists (2002), socialinius gebėjimus grupuoja keturias sritis, kurios apima išlikimo gebėjimus; tarpasmeninius gebėjimus; problemų sprendimo gebėjimus; konfliktų sprendimo gebėjimus. M. Kathryn, Ph.D. Steedly. ir kt. (2014), remiantis Walker (1983) pabrėžia socialinių gebėjimų kompetencijų rinkinį, kuris leidžia individualiai inicijuoti ir palaikyti gerus socialinius santykius, prisideda prie tarpusavio pripažinimo ir leidžia individui efektyviai susidoroti su vis didėjančia socialine aplinka.

Apibendrinant autori pateiktas savarankiško gyvenimo ir socialinių gebėjimų sampratos, struktūros teorines interpretacijas, darytina išvada, kad savarankiško gyvenimo ir socialinių gebėjimų samprata teoretiškai vairiai interpretuojama. Didžiausias mokslinis tyrėjų dėmesys skiriamas „savarankiškumo“ ir „savarankiško gyvenimo“ terminams, kurie atspindi ugdytinio gebėjimų pasidalinti atsakomybę tarp jų supančių asmenų. Labiausiai šiame darbo kontekste dominuojantis terminas „savarankiško gyvenimo gebėjimai“ interpretuojamas labai vairiai. Pateikiamos interpretacijos sudaro tai, kad minimus gebėjimus tiek Lietuvos, tiek užsienio mokslinėje literatūroje apima kasdieninio, socialinio, mokymosi, savęs priežiūros bei finansų valdymo gebėjimai. Nagrinėjant socialinių gebėjimų sampratą vairov išryškėjo šie gebėjimai esant apimanti ugdytinio gebėjimų sąveikauti su kitais asmenimis tokiu būdu, kuris yra tinkamas ir efektyvus patariam ugdytiniui.

Darbo autorės teigimu, vardinamos savarankiško gyvenimo gebėjimų sąvokos interpretacijos yra gana aiškios ir tinkamai vardinamos. Tai leidžia ne tik globos namų auklėtiniams, bet ir šeimose gyvenantiems vaikams suprasti, kokią būtent reikia gebėjimų tam, kad galėtų savarankiškai funkcionuoti gyvenime.

1.1.1. Savarankiško gyvenimo ir socialinių gebėjimų reikšmingumas asmens gyvenime

Šiuolaikinis vaikas, gyvenantis globos namuose, gyvenimas kupinas naujų iššūkių. Nuolat atsirandančios naujos problemos reikalauja, kad globotiniai nuo pat mažens ugdytųsi savo savarankiškumo kompetencijas, gyt naujų gebėjimų, reikalingų integruojantis nuolat atsinaujinančioje visuomenėje. D. Snieškienė ir K. Bumblauskaitė (2005), analizuodamos auklėtinių pasiruošimą savarankiškam gyvenimui pabrėžė, kad globos namų auklėtinių savarankiško gyvenimo rengimas – itin aktuali problema. Ši vaikų vaikystės patirtis dažniausiai siejama su neigiama patirtimi, nes jie auga kitokioje nei šeimos aplinkoje, ne visada

turi gyvenimo modelio pavyzd , vertybi sistem . Dalis iš j nepaj gia visiškai subr sti. Tod l ši jaunuoli rengimas savarankiškam gyvenimui tampa itin svarbus.

K. Samašonok, V. Gudonis, A. Juodraitis (2010) mini, kad vairiuose švietimo dokumentuose ugdymo tiksl esm siejama su siekiu paruošti asmen , paj g savarankiškai ir kompetentingai spr sti kylan ias problemas, tod l ugdymo procese svarbu siekti ugdytinio savarankiškumo. G. Butkien ir A. Kepalait (1997), akcentuoja vaiko autonomiškum , kuriam esant, vaikas sugeba vis geriau spr sti vidinius konfliktus bei lengviau pripaž sta kito žmogaus asmenin autonomij . K. Samašonok (2013), interpretuodama D. Diuj (1997) teigia, kad savarankiškumo ugdymas padeda ne tik savarankiškai formuluoti ir pasirinkti asmeninius tikslus, bet ir s kmingai veikti variose srityse bei s kmingai prisitaikyti atitinkamose situacijose. L. M. Bell (2002) teigia, kad savarankiškumo ugdymas takoja vaik gyvenim palikus globos namus. Netinkamai išugdyti gyvenimo g džiai lemia, kad globotiniams sunkiau tampa susirasti darb , dažnai tampama benamiais, sitraukiama nusikalstamas veiklas. Patirtis rodo, kad toki g dži ugdymas tampa itin reikšmingas aukl tini gyvenime.

Pastaruoju metu, pasak K. Gon erovait s ir A. Gumuliauskien s (2011), vis didesnis d mesys yra skiriamas globotini socialinei integracijai visuomen . Tam didel s reikšm s turi ir daugelis priimt švietimo dokument , akcentuojan i s kmingos socializacijos b tinyb , siekiant sumažinti socialin atskirt visuomen je. Tod l šiame kontekste socialiniams g džiams tenka svarbus vaidmuo.

Socialini g dži formavimas tampa svarbus aspektas siekiant, kad vaikas ne tik pasiruošt savarankiškam gyvenimui, bet ir geb t prisitaikyti prie dinamiškos visuomen s. Tod l, pasak I. Leli gien s (2002), pagrindinis socialinio edukacinio ugdymo tikslas tur t b ti vaik , gyvenan i globos namuose rengimas savarankiškam gyvenimui bei vaiko socialini g dži ugdymas, ta iau socializavimosi procesas neturi užgožti savarankiškos, unikalios, sugeban ios pr sti sud tingus gyvenimo uždavinius asmenyb s (Leli gien , 1997, p. 86). Socialini g dži formavimo svarb pagrindžia Pedagoginis psichologinis centras (2001) teigdamas, kad socialin kompetencija vaikyst je yra susijusi su lengvesn mis prisitaikymo galimyb mis v lesniame amžiuje ir, kad minima kompetencija sudaro s lygas draugiškai sugyventi su savo bendraamžiais, kitais asmenimis ir sudaryti patenkinamus bei s kmingus ilgalaikius tarpasmeninius ryšius (Butkien , Kepalait , 1996).

Socialini g dži svarbos reikšmingum aktualizuoja ir R. Raudeli nait , R. Paigozina (2009), pabr ždamos, kad socialini g dži ugdymas prisideda prie asmens socialini funkcionavimo galimybi ir leidžia jam efektyviau dalyvauti visuomen s veikloje. Tai atskleidžia, kad socialiniai g džiai tampa itin svarbus socialin s integracijos veiksnys.

Apibendrinant savarankiško gyvenimo ir socialinių gėdži reikšmingumą asmens gyvenimui pabrėžtina, jog ši gėdži pagalba vaikams tampa lengviau adaptuotis socialinėje aplinkoje, sekasi geriau suveikauti su aplink esančiais žmonėmis, o svarbiausia, vardinami gėdžiai leidžia pilnavertiškai funkcionuoti šiame gyvenime patenkinant vairius asmens poreikius. Kaip teigia C. Theriault (2009), mūsų galutinis tikslas auklėjant vaikus yra palengvinti juos kreipti taip, kad savarankiškai galėtų atpažinti savo poreikius ir vėliau galėtų juos patys patenkinti. Ši gėdži diegimas leidžia vaikams gyventi darnų ir socialų gyvenimą, studijuoti ir rasti darbą, padėsiantį savarankiškai patenkinti savo poreikius.

1.1.2. Globos namų auklėtinių socialinių gėdži kaip savarankiško gyvenimo pagrindo ugdymo ypatumai

Pasak V. Gudžinskienės ir A. Railienės (2012), sudedamoji gyvenimo gėdži dalis yra socialiniai gėdžiai, kurie apibūdinami kaip gebėjimas adaptyviam ir adekvatiam elgtis, kaip socialinio bendravimo patirtis ir asmeninių savybių kompleksas, galinantis bendrauti su kitais žmonėmis. Matome, kad socialinių gėdži diegimas tampa itin reikšmingas savarankiško gyvenimo pagrindas, padedantis gyvendinti visas globotinių funkcijas, kurias globotinis gyja palikdamas globos namus.

Anot K. Samašonok ir V. Gudonio (2007), socialinių gėdži ugdymas tai kompleksinis ir ilgalaikis procesas, kuris priklauso nuo paties ugdytinio ir proceso eigų sutraukusių suaugusiųjų. Autoriai teigia, kad ugdant socialinius gėdžius pirmenybė turėtų būti teikiama aktyviam ugdytinio dalyvavimui ugdymo procese. Daug dėmesio skiriama kooperuojamam mokymuisi, kurio esmė sudaro ugdytinio gebėjimas spręsti iškilusias problemas. Tik tinkamas ugdymo turinio ir realio gyvenimiškų situacijų panaudojimas padidina ugdymo efektyvumą. Su šia mintimi sutinka ir papildo R. Geležinienė ir M. Jurevicienė (2013), teigiant, kad socialinių gėdži ugdymo modeliavimas yra aktyvi intervencija, siekiant padidinti turimų socialinių gėdži efektyvumą ir sumažinti probleminių elgesio apraiškas. Tai svarbus vaidmuo atitenka ugdymo dalyvių vaidmenį apibrėžimui, konkretus veikos turinys ir kontekstas, kuriame ugdymo dalyviai atliks savo vaidmenis.

Svarbiausias aspektas, pasak C. Theriault (2009), ugdant gėdžius yra tas, kad suaugusieji turi gebėti atpažinti ir suvokti vaikų raidos bruožus ir suprasti, kaip vyksta pats ugdymo (si) procesas. Norint pasiekti rezultatyvius rezultatus, suaugusiųjų elgesys turėtų būti pozityvus. Ir svarbiausia tai, kad jokia kita veikla nebus geresnė pagalba vaikams nei prevencija – visi veiksmai, skatinantys savarankiškumą, pasitikėjimo savimi, emocijų raiškos ir kt. gėdžius.

Žinant, išleisto metodinio leidinio „Našlai i ir t v globos netekusi vaik savarankiško gyvenimo g dži ugdymo programos gyvendinimo rekomendacijos“ praktin reikšmingum ne tik savarankišk , bet ir socialini g dži ugdymo kontekste, aktualu atskleisti, kaip leidini autori nuomone, gali b ti s kmingai ugdomi socialiniai g džiai. Autori nuomone, socialiniai g džiai turi b ti ugdomi nuo pat pirmos dienos, kai vaikas patenka globos institucijas. ia vaikai, vairi metod , kaip diskusijos, vaidmeniniai žaidimai, k rybin s užduotys, nam darbai metu, lavina minimus g džius. Socialinio kognityvinio mokymosi metu vaikas mokosi m gđžioti ir modeliuoti suaugusiojo vaidmen . Vaikai turi b ti skatinami bendradarbiauti ir palaikyti santykius ne tik su globos namuose esan iais asmenimis, bet ir už jos rib . Svarbu palaikyti socialini santyki t stinumo patirt .

Metodin je priemon je „Vaik socializacijos stiprinimas ir integracijos darbo rink galimybi didinimas“ (2009), pabr žiama, kad socialiniams g džiams ugdyti turi b ti taikomi aktyvaus mokymo metodai, kaip „min i lietus“, „grupin diskusija“, „vaidmen atlikimas“, „nežodin komunikacija“, „ekspert grup “, kurie remiantis G. Laukaityt s ir J. Daukšyt s 2006 met tyrim rezultatais pasirod populiariausi tarp Lietuvos pedagog aktyvaus mokymo metod . Ir pateikia s lygas, kurios yra reikalingos socialini g dži mokymuisi: laikas, galimyb laisvai reikšti savo mintis, nuomoni vairov , aktyvus kiekvieno grup s nario dalyvavimas, nebijojimas rizikuoti, pagarba, vadovo vertinimas, pasitik jimas kitais, aktyvus klausymasis.

Nagrinant užsienio mokslin literat r pasteb ta, kad tinkamiausios veiklos, ugdant vaik socialinius g džius sutampa su Lietuvos mokslini autori si lomais metodais. S.Grossman (2008) teigia, kad kokybiška ugdymo programa, tai programa, leidžianti pasirinkti vaikams tinkamiausi veikl siekiant ugdytis socialinius g džius. Vaikams, gyvenantiems globos namuose turi b ti suteikta galimyb pasirinkti, per koki veikl jie nori ugdyti savo socialinius g džius. Labai svarbu ir tai, jog „augantis žmogus, nepriklausomai nuo raidos ypatybi , stengiasi veikti pagal savo supratim ir geb jimus. Tod l kiekvien nauj veiksm lemia ne kiek atsitiktinumas, bet ir aplinkyb s, kiek turimos žinios ir patirtis. Vadinasi, m gindamas pritaikyti asmenin patyrim gyvenamojoje aplinkoje, vaikas tuo pa iu mokosi s moningai veikti. Tod l labai svarbu suteikti pakankamai laiko ir prog kartoti tuos pa ius veiksmus, kol jie taps pastoviais g džiais“ (Astopovi en , Liaudanskien , Vili nien , 2003, p. 3). Grupiniai užsi mimai, kurie pasak Eberly Center (2014), tampa labai svarb s stengiantis integruotis darbo rink . Toki užsi mim pagalba vaikai gerina savo bendravimo ir bendradarbiavimo g džius, ieško vairi konfliktini situacij sprendimo b d , mokosi išklaudyti kitus ir mokytis iš savo klaid ir kt. Žaidimas – sekanti metodin priemon , efektyviai

prisidedanti prie g dži formavimo. Pasak internetinio portalo Studymode (2013), žaidimų pagalba vaikams ugdomi vadovavimo g džiūs, mokosi pažinti ir valdyti laiką, padeda atrasti užslėptus talentus, sukuria palankias sąlygas bendrauti su skirtingais žmonėmis. Svarbu paminėti ir kitus ugdymo metodus kaip piešimas, pasakojimai ir istorijos, rimas, individuali veikla, vaidmeniniai žaidimai, dailės terapijos, diskusijos ir pan. ne mažiau prisidedantys prie socialinio g dži ugdymo. Bendrąja prasme išvardinti metodai padeda ugdytiniams išreikšti savo jausmus, bendrauti ir bendradarbiauti, pasirengti šeimos gyvenimui, gilina savitvarkos gebėjimus.

Taigi, apibendrinant globalinį socialinį g dži ugdymą kaip savarankiško gyvenimo pagrindinį svarbą, jog socialinis g dži ugdymas pasižymi tautinumu. Tik nuolatinis metodų taikymas realiose situacijose, bendradarbiavimas su vaizdais ir specialistais gali užtikrinti reikiamą socialinį funkcionavimą. Ypatingai svarbu, kad auklėtini ugdomosi metu pasitikėjimą savimi, būtent empatiškas, pasižymi atsakingumu bei jaustų nuolatinį palaikymą iš šalia esančio asmens. To pasakoje, anot Palinskienės (2014), socialinis g dži ugdymas konstruos ugdytinio socialinį prigimtį, kurios metu bus susavinamos vertybės, normos, elgesio vaidmenys ir modeliai, kurie yra būdingi visuomenei, kurioje yra gyvenama.

1.2. Lietuvos ir užsienio vaikų globos namų ugdytiniai savarankiško gyvenimo ugdymo patirtis

Pastaruoju metu galime pastebėti, kad savarankiško gyvenimo g dži ugdymas tampa svarbiu tyrinėjimo objektu. Todėl klausimas, kaip formuoti globalinį savarankiškumo g džiūs tampa ko ne pats svarbiausias gilinantis šios temos aspektas. Prie adekvataus g dži ugdymo Lietuvoje prisideda vykdomos programos, kurios, pasak K. Samašonok (2013), yra veiksmingos ir prisideda prie auklėtinio sėkmingos adaptacijos, rengiant juos savarankiškam gyvenimui.

Žymiausios *Lietuvos lygiu* vykdomos programos „Gyvenimo g dži ugdymo programa“ (2004), ir „Našlai ir tautos globos netekusi vaikų savarankiško gyvenimo g dži programa“ (2007), g džiūs ugdo specialistų užsiėmimų ar pamokų metu, bendraujant su mokytojais ne pamokų metu, vykdo papildomo ugdymo užsiėmimus. Šioje programoje yra taikomi aktyvūs ugdymo kaip „minėti lietus“, „blyksnis“, „nor-nenor“, „burbulų dialogo“ ir kt. metodai. Šie metodų pagalba vaikams išsiugdo pasitikėjimą savimi, komunikabilumą, gebėjimą veikti gyvenimo sunkumus ir svarbiausia, gebėjimą savarankiškai integruotis visuomenėje. „Sveikatos ugdymo bendroji programa“ (2012), „Rengimo šeimai ir lytiškumo programa“ (2007), padeda integruoti sveikatos ir lytiškumo ugdymo žinias kituose dalykuose turin ir neformaliojo švietimo

siekiant rengti ugdytinius savarankiškai, funkcionaliai, gyvybingai ir sveikai veiklai, galinčiai užtikrinti pilnavertį gyvenimą. „Socialinių gėdžių lavinimo programa“ (2011), kuri praktini uždavimu kaip „savęs pažinimas“, „darbo rinkos pažinimas“, „sidarbinimo gebėjimų lavinimas“, „bendravimo gėdžių lavinimas“ pagalba padeda ugdytiniams lengviau integruotis visuomenėje. Minimas programos papildoma ir kita socialinių gėdžių ugdymo programa „Tiltai“, kuri rekomenduoja organizuoti paauglių grupes skirstant paauglius *darbo grupes*, kurių metu darbo pasitarimai, diskusijos, komitetų pagalba dalyvaujantieji išsikelia konkretų uždavinį ir ieško išsikelto uždavinio sprendimo būdų; *mokomųjų grupes*, kurių metu paaugliai specialiai sudarytą profesinio apsisprendimo, lytinio auklėjimo ir kt. grupių metu siekia gyti psichologinius žiniotinius; *konsultacines grupes* siekiama dalyvių tarpusavyje veikos sprendžiant psichologines problemas ir *psichoterapines grupes*, kurių metu dirbama mažomis grupėmis ir siekiama giluminio asmenybės pokyčio, emocinio sitraukimo. Viena iš labiausiai pasiteisinusių programų „Socialiniai – emociniai gėdžių lavinimo programa „Antras žingsnis“, daugeliui vaikų padeda susitvarkyti su savo jausmais, spręsti konfliktus-problemas, ugdyti socialinius-emocinius gėdžius ir kt. Prieš mokymo ugdymo prisideda tris pamokos, kurios trunka 1-2 kartus per savaitę. Šios pamokos metu vyksta gyvenimiškų situacijų vaidinimai, DVD vaizdo rašymai, domios veiklos su vaikais ir mokytojais.

Aktualu paminėti tarptautinių lygiu vykdomas programas. Viena iš jų LIONS QUEST gyvenimo gėdžių ugdymo programa „Paauglystės kryžkelės“ kuri yra pripažinta populiariausia pozityviosios prevencijos programa pasaulyje. Pasak vienos iš šios programos sudarintojų A. R. Peleliūnienės, ši programa yra mokslinai pagrįsta ir padeda gerinti mokyklos klimatą ir daryti teigiamą poveikį mokslininkų ugdymui ir mokymuisi. Šioje programoje didelis dėmesys skiriamas asmenybės ugdymui ir gyvenimo gėdžių formavimui. Siekiant suformuoti mokymo vaikų gyvenimo gėdžius ši programa siūlo varias akcijas, renginius, temines diskusijas, konsultacijas, saviugdą, kurių metu ugdomos teigiamos charakterio savybės, ugdomos pozityvūs socialiniai elgesiai.

Kita tarptautinių mastų vykdoma programa „Žipio draugai“ trunka kiekvieną savaitę po vieną 45 minučių valandėlį. Valandėlėse veda programos „Žipio draugai“ pedagogo kvalifikaciją turintys vaikų grupės ar klasių auklėtojai ar mokytojai. Jų pagrindinis tikslas – gerinti emocinį vaikų savijautą, padedama jiems gyti socialinius bei emocinius sunkumus veikimo gebėjimų. Valandėlių metu vaikams yra skaitoma temomis „Jausmai“, „Bendravimas“, „Tarpusavyje santykių užmezgimas ir nutraukimas“, „Konflikto sprendimas“, „Pasikeitimo ir netekties išgyvenimas“, „veikiame“. Po to vaikai skatinami aktyviai sitraukti diskusijas, vaidinimus, žaidimus ir piešimus. Ši valandėlė tikslas – padėti vaikams išnagrinėti ir suprasti savo jausmus

bei elges . Labai svarbu atskleisti tai, jog atlikti tarptautiniai tyrimai parod itin didel šios programos efektyvum . Daugelis vaik , dalyvavusi šioje programoje labiau pasitiki savimi ir savo geb jimais, geba atsispirti neigiamiems aplinkos veiksniams, geba susivaldyti, tapo jautresni draug ir artim j emocinei b senai bei problemoms, draugiškesni, gebantys drauge rasti išeit , susitarti. Sumaž jo agresyvaus, nevaldomo elgesio atvej , padid jo d mesingumas. Ypa svarbus pasiekimas – padid j s vaik geb jimas veikti kasdienius sunkumus.

Vis labiau populiar ja ir VŠ „Vaik labui“ inicijuota ankstyvosios prevencijos programa „veikiame kartu“. Š programa orientuota vaiko ir šeimos socialini g dži ugdym . Dalyvaujant šioje programoje t vams ir pedagogams pateikiami paaiškinimai, su kokiomis problemomis ir kod l susiduria vaikai, kokie b dai padeda jiems tas problemas s kmingai veikti. T vai mokosi, o pedagogai tobulina kvalifikacij sužinodami šio amžiaus vaik emocini ir elgesio problem ankstyvosios prevencijos b d . To pasakoje vaikas mokosi susivokti savo jausmuose, žvelgti sunkius jausmus suk lusias priežastis, rasti išeitis kebliose situacijose.

Itin s kminga ši dien programa - „OLWEUS“ paty i prevencijos programa, kurios iniciator – Norvegija. Š programa yra vykdoma mokyklose ir trunka ne mažiau 18 m nesi . Pagrindin šios programos esm - sumažinti paty ias ir agresij mokykloje, teikti pagalb mokiniui, mokytojui ir mokyklai traukiant ir mokini t vus. Šios programos metu du kartus per savait vedamos temin s klas s valand l s, nukreiptos prieš paty ias, mokyklose diegiamos “Socialini g dži programos”, kurios ugdo bendravimo ir bendradarbiavimo, diskusij kult r , yra dirbama individualiai su vaikais, vyksta susitikimai su mokini t vais, o klas s taisykl s yra nukreiptos prieš paty ias.

Taip pat Lietuvoje yra vykdomi ir kiti socialiniai projektai, tokie kaip „Snaig“, „Gatv s savanoriai“, „Vyresnysis brolis“, „Viltis“, „Snaigiuk“, projektas „Dirbk. Auk. Tobul k. Jaunuoli , patirian i socialin atskirt , socialin s ir profesin s integracijos gerinimas” 2012 – 2015 m.; “Socialiai pažeidžiam asmen darbinimas per bendradarbiavim ir kompleksin pagalb ” 2012 -2015 m. ir kt. prisidedantys prie socialini ir savarankiško gyvenimo g dži ugdymo, s kmingesn s ugdytini integracijos visuomen . Kaip vienas iš s kmingiausi socialini projekt pasiteisino “Sniego gni žt“, kuris integruotas ne tik Lietuvoje, bet ir JAV bei Didžiojoje Britanijoje. Šio projekto s kminga patirtis rodo, kad per stovykloje vykstan ius seminarus, paskaitas, diskusijas ir simuliacijas yra s kmingai ugdomas dalyvi psichologinis atsparumas, stiprinama atsakomyb , pasitik jimas savimi, duodantys pirminius pagrindus s kmingo savarankiškumo link.

Lietuvoje egzistuoja ir Jaunimo savarankiškumo ugdymo centras „Kitaip“, kuriame steigtas „Konsultacijų centras“ ir „galinimo b stas“ Lietuvoje veikia nuo 2007 metų. Šio centro tikslas yra suteikti pagalbą asmeniui, palikusiam ar paliekamiam globos namus, paruošti jį savarankiškam gyvenimui, padėti susirasti mokymosi staigą, darbą ir jame likti. „Konsultaciniame centre“ mokoma socialiniai, sidarbinimo ir išlikimo darbe g dži, profesinio orientavimo. Organizuojami pameistrystės profesiniai mokymai, vyksta vairavimo, darbo kompiuteriu kursai, darbo stovyklos, organizuojami patyriminiai žygiai. „galinimo b sto“ centre gyvena 6 jaunuoliai kur jie yra ruošiami savarankiškam gyvenimui. Siekiant užtikrinti s kmingą socializaciją, kiekvienam iš jų sudaromas individualus pagalbos planas. Eiliniame gyvenamame rajone siki rusiame b ste dirba socialiniai darbuotojai, padedantys jaunuoliams asmeniškai sudinguose situacijose.

Kalbant apie užsienio šali patirt aktuali paminėti, kad jose yra „gyvendinamos asmenini konsultant programos, skirtos padėti globos nam aukl tiniams, prad jusiems savarankišk gyvenim , integruotis visuomen . Pagal programą parengtas savanoris tampa jaunuolio asmeniniu asistentu (konsultantu), padeda jam susirasti tinkamą b st , persikraustyti, susiplanuoti išlaidas ir pajamas ir pan. Kai kuriose valstyb se asistentais parenkami buv globos nam aukl tiniai, nes jie turi panaši gyvenimo patirt , jiems lengviau užmegzti ryš su jaunuoliu, jie turi vertingą asmenin savarankiško gyvenimo patirt ” (Valstybinio audito ataskaita, 2014, p.40).

JAV organizacija Family and Community services yra atsakinga ne tik už globojamą vaiką priežiūrą, j teisi gyvendinimą globos institucijose, bet ir atsakinga už savarankiško gyvenimo g dži ugdymą, sudarant „Pasirengimo savarankiškam gyvenimui planus“ (*angl. Leaving Care plans*). Šio plano pagalba globotinis yra supažindinamas su paslaugomis, kuriomis jis gali pasinaudoti iškilus sunkumams prad jus savarankišk gyvenim . Šis planas sumažina vaiką tampa palikus globos namus ir prad jus nepriklausom gyvenim (Family and Community services, 2014, p.1.).

R. Fauth, D. Hart, L. Payne atlikti tyrimai parod , kad viena iš programų „Staying Put pilot programme“ padedančių nuosekliai pereiti suaugusių pasaulį, buvo itin s kminga. Ši programa jaunuoliams, kurie jautėsi nepasiruoš savarankiškam gyvenimui, suteikė galimybą pasilikti globos institucijose iki 21 metų . Iki sulaukus nustatyto programos amžiaus, vaikams buvo si loma parama bei sudaroma kontrolė, kad vaikai pasiekt nuoseklus per jimo suaugusių pasaulį rezultato. Specialistai suteikta parama ir vesta kontrolė, turėjo takos s kmingai savarankiško gyvenimo pradžia (Fauth, Hart, Payne, 2012, p.5).

Didžiojoje Britanijoje veikia „Pasirengimo savarankiškam gyvenimui planai“ ir „Kelio planas“ (*angl. Pathway Plan*), kuris pateikia detalesnę informaciją apie tai, kaip sėkmingai tapti suaugusiuoju. domu ir tai, kad pasirinkus vieną iš šių planų, vaikams yra suteikiama galimybė turėti savo asmeninį patarimą visais gyvenimo klausimais. Šis patarimas prisideda prie planavimo ir adekvataus ugdytinių paruošimo gyvenimui (Department of Health, Social Services and Public safety, 2014, p. 18).

Australijoje vykdomoje „Switch On“ programoje jaunuoliai gauna naudingą patarimą, kaip gauti maistą, nuo ko pradėti, kaip susitvarkyti savo biudžetą, kaip spręsti iškilusias problemas.

Vertinant vaikų savarankiško gyvenimo gėdžiūgdymo tendencijas, akivaizdu, kad šiai sričiai yra skiriamas pakankamai didelis dėmesys. Lietuvoje ir užsienio šalyse vykdomos programos, taikomi vairūs mokymo metodai prisideda prie gėdžiūgdymo. Tačiau minėtose programose ir metodai tik iš dalies padeda ugdytiniams sunkumams veikti, o ypatingai su kuriais yra susiduriama savarankiško gyvenimo pradžios kelyje, nes R. Braslauskienė (2000) teigimu, globotiniai neįgyja reikiamų gebėjimų, kurie yra būtini pilnaverčiam integravimuisi visuomenėje. „Rengimas savarankiškai gyventi turėtų būti viena pagrindinių ir itin švietimo staigos darbo krypčių. Norint sukurti darnią ir vientisą gėdžiūgdymo formavimo sistemą, svarbu nuolat tvirtinti tuos pačius gėdžiūgdymo vaidmenis įvairiose situacijose: pamokose, po pamokų, globos namuose, sutelktas specialistų komandas ir t. t., globos pastangas“ (Astopovičienė, Liaudanskienė, Viliūnienė, 2003, p.9). Kita vertus, didesnis dėmesys turi būti skiriamas taikom programų įgyvendinimui, užtikrinant taikom programų teikiamą naudą. Lietuvai pravartu domėtis gerąja užsienio patirtimi bei palaikyti itin stiprius bendradarbiavimo santykius su vairiomis pasaulio vaikų globos institucijomis.

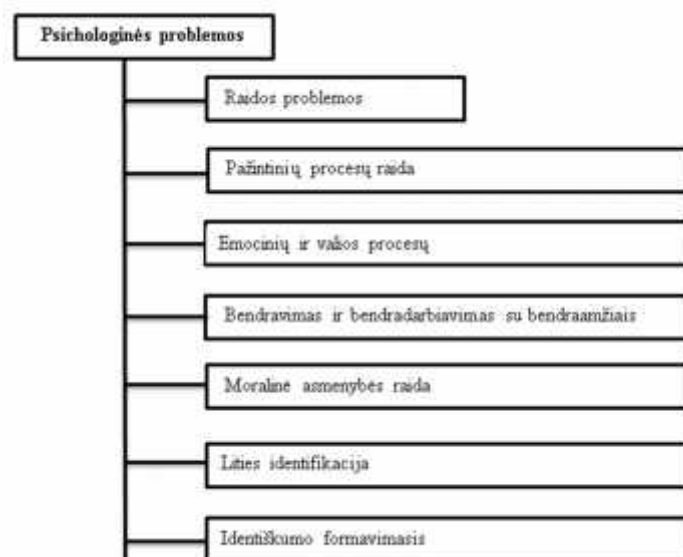
1.3. Globos namų auklėtinių savarankiško gyvenimo ypatumų tendencijos

1.3.1. globos staigą patekusių vaikų problemų ypatumai

Apie vaiko, gyvenančio globos namuose, ir šios staigos daromos žalos vaiko asmenybei problemų yra rašoma ir skiriama gan tinais daug dėmesio. Daugumos autorių Pileckaitė, Markovienė, Lazdauskas 2007; Žukauskienė, Leiputis 2002; Leliūgienė 2005, Kuinskis, Kuinskienė 2000; Atkinson 2008; Trapierence 2010; ir kitų nuomone, nepalankiomis sąlygomis augantys vaikai pasižymi vairiomis raidos, emocinėmis, psichologinėmis, socialinėmis ir kitomis problemomis.

Našlai i problem kontekste yra begal s priežastini ryši , nulemian i sunkum atsiradimus. Atsirandan ius priežastinius ryšius labai aiškiai atskleidžia „Atmintin s vaik glob jams“ (2005) reng jai Matulevi i t , Kukauskas ir Montrimien nurodant, jog ši vaik grup labai dažnai b na apleista, yra patyrusi psichologin , fizin ar seksualin smurt , gyveno (a) netinkamoje arba nesutvarkytoje aplinkoje, dažnai buvo (davo) paliekami vieni. Dar prieš atvykstant tokio pob džio institucijas dauguma vyresni j vaik priži r jo savo jaunesniusius broliukus ar sesutes, prašydavo išmaldos, vaikataudavo, nebuvo vedami pas gydytojus, netur jo tinkam ir tvarking drabuži , k sdavo alk . Tai l m ši ugdytini nesaugumo jausmo atsiradim , nemok jim išreikšti savo jausm . J savigarba tapo menka, sunkiai sekasi prisiimti atsakomyb už savo veiksmus, susidraugauti su bendraamžiais. Toks vaik elgesys parodo skaudžius išgyvenimus, lemia hiperaktyv elges , sotumo jausmo netur jim , mik iojim , šlapinim si naktimis, agresyv elges su aplinkiniais, protestavim prieš suaugusi j žmoni reikalavimus. Taip pat, remiantis „Našlai i ir t v globos netekusi vaik savarankiško gyvenimo g dži ugdyimo programos“ (2007), k r jais dauguma vaik yra patyr skausming išgyvenim ankstyvoje vaikyst je, prarado visus ryšius su biologiniais t vais, prarado šeimos ir socialin s paramos tinklus, išgyveno artim žmoni netektis.

Darbo su vaik globos nam ugdytiniais patirtis leidžia išskirti pagrindinius psichologini problem ypatumus, kuriems, anot M. Pileckait s - Markovien s ir T. Lazdausko (2007) yra b dinga begal s požymi , kurie pasireiškia atsižvelgiant raidos etap ir vaiko individualias savybes (žr. 1 pav.).

1pav. Vaik , netekusi t v globos, psichologini problem ypatum raiška (Pileckait - Markovien , Lazdauskas, 2007).

Siekiant atskleisti esminius psichologini problem ypatum požymius pravartu trumpai aptarti kiekvien iš j . Nagrin jant pažintin proces raid , autoriai, remdamiesi vairiais rus Muchina, 1991; Ežov, 1997, Hukkanen, 1999 ir kt. mokslininkais vardija, kad labai dažnai aukl tiniai susiduria su kalbos ir intelektin s raidos problemomis, pažintini proces susilpn jimu ar nesusiformavimu, d mesio nepastovumu, atminties silpnumu. Juos lydi žema erudicija, kompetencijos, mokymosi, adaptacijos sunkumai. Yra silpnai susiformav s pasaulio vaizdas, situacinis m stymas. Šie požymiai liudija apie tai, kad pagrindin pažintin s raidos priežastis – ne gimti veiksniai ar anatominiai - fiziniai centrin s nerv sistemos veiklos pažeidimai, o pedagoginis apleistumas.

Didžiausi emocini ir valios proces raidos sunkumus apima padid j s nerimas, emocin tampa, psichinis nuovargis, emocinis stresas, padid j s jautrumas vairioms kli tims, nepasirengimas veikti sunkumus, sumaž jusi reikm siekti s km s. Dažna tendencija, kad padid ja globotini agresyvumas, nepasitik jimas, mumas, nesusilaikymas, impulsyvu aktyvumas. Vaikai jau ia emocin šaltum , emocinio kontakto su aplinkiniais sutrikim , pasyvumo augim netgi depresij . Emocini ir valios sutrikim atsiradim autoriai vardija, remdamiesi Garbuzov, 1990; Daulenskiene, 1998; teigiant, kad to pasekm ne tik psichin , socialin , emocin deprivacija, bet ir paveld ta ir gimta patologija.

Niekam nuostabos nekelia, kad institucijoje augantys jaunuoliai pasižymi ir bendravimo su bendraamžiais sunkum ypatumais. Labai dažnai šie vaikai mažiau d mesingi partnerio b senai, dažnai nepastebi kit nuoskaudos, vaikai labiau link izoliacij . Santykiai dažnai lydimi konflikt , išgyvenami aštr s neigiami emociniai išgyvenimai. Vaik elgesys dažnai s lygojamas nuolatiniais suaugusiojo nurodymais. Be to, M. Pileckait - Markovien ir T. Lazdauskas (2007) remiantis Prichožan, Tolstik, 1991; teigia, kad gyvenimo s lygose be t v globos vaikams stichiškai susiformuoja globos nam „mes“. Vaikai skirsto pasaul „savus“ ir „svetimus“, „mes“ ir „jie“. Tai visiškai savitas psichologinis darinys. Iš „svetim “ jie visada pasireng gauti naudos. Jie visi turi santyk su visais „svetimais“ ir „savais“ globos nam gyventojais.

Moralin s asmenyb s raidoje laviruoja paaugli vagyst s, neatsakingumas, silpnesni skriaudimas, sugeb jimas atjausti kit žmog sumaž jimas, nepakankamas norm , taisykli ir apribojim supratimas arba nepri mimas, amoral s poelgiai d l neišmanymo, stabili žema moral .

Socializacijos ypatumus takoja tai, kad formuojasi klaidingas sav s, kaip našlai io, suvokimas ir „asmenyb s j gos“ susilpn jimas. B dinga neigiama pasaulio samprata, negeb jimas prisitaikyti prie aplinkos, menkesn savivert , supratingumo stoka žemesn vidin

darna, nepasitik jimas kitais, nemok jimas džiaugtis gyvenimu, pasyvi gyvenimo pozicija. Lyties identifikacijos etape t v globos netek vaikai identifikuojasi su savo bendraamžiais, berniukai globos namuose neturi galimybi s identifikuotis su vyrais, kadangi institucijoje yra mažai vyr , n ra iš ko imti pavyzd . D l grupinio „mes“ j gos mergait s perima agresyvias elgesio formas. Tai išgyvenimo, sav s tvirtinimo tarp toki pat nelaiming arba tarp svetim , kurie vertinami kaip „jie“ forma. Paskutiniajame identiškumo formavimosi etape pasireiškia prisirišimo santyki sutrikimas, socialinio statuso ir psichologin s b senos poky iai, vaiko „aš“ formuojasi iš „mes“ jausmo ir jam kyla klausimas „kas aš“ iš esm s ieškantis „kieno aš“?.

Prie svarbi problem vardijimo tokie autoriai kaip V. Ku inskas bei R. Ku inskien (2000) pateikia j nuomone, svarbiausias socialines aukl tini problemas, kurios leidžia atskleisti gilesnes ši ugdytini problem charakteristikas bei papildyti aukš iau pamin tus autorius. Autori teigimu, socialini problem kontekste labiausiai dominuoja nepakankamas materialinis apr pinimas, globotini socialinis apleistumas, neprieži ra, socialini geb jim stoka ir saugios aplinkos neb vimas.

Remiantis A. D d naite, G. Namajuškaite ir D. Treiniene (2011), Tarptautin s lig klasifikacijos dešimtosios redakcijos V skyriuje išvardinti psichikos ir elgesio sutrikimai dažniausiai buvo nustatomi tiems vaikams, kurie auga arba augo globos institucijose. Minimos autor s atskleid tendencij , jog kasmet globos staigose daug ja vaik , turin i žym elgesio ir emocij sutrikim . K. Samašonok, R. Žukauskien ir V. Gudonis (2006) pažymi, kad atlikti vairi mokslinink tyrimai liudija, apie menkesn aukl tini kompetencij lyg , ateities tiksl neapibr žtum , emocinio vystymosi sul t jim , socialini g dži ir pažintinio aktyvumo stok , o tam takos turi neigiama t v patirtis bei skirtingos augimo s lygos. Prie minim autori prisideda ir R. Žukauskien su O. Leipute (2002) remiantis vairi užsienio mokslinink tyrimais pagrindžia aukš iau pamin t autori tendencij . Štai Didžiojoje Britanijoje atliktas tyrimas parod , kad 23-29 % mergai i , 30-40 % berniuk pasižymi pakankamai rimtomis emocij ir elgesio sutrikim problemomis. Suomijoje rimtos emocij ir elgesio problemos buvo nustatytos net 67% globos namuose augan i vaik . 43-57 % Olandijoje gyvenan i vaik turi daugiau emocij ir elgesio sutrikim problem .

Nenuostabu, kad vaikas, patek s globos staig dažnai susikuria agresyvi ir priešiška aplinka. Remiantis K. Samašonok (2009), vaikas, išgyven s t v priešišku , nuolat jau iami neigiami išgyvenimai skatina vaiko nuolatin baim , gr sm , agresyv elges . Anot A. Juodraio (2004), kai vaikas patenka globos institucij kei iasi posistem : „t vai-vaikas“ posistem „glob jas-vaikas“ ir pradeda funkcionuoti kitos posistem s kaip „bendraamžiai-vaikas“, „vyresnieji globotiniai-vaikas“ ir „grup -vaikas“. Kei iantis sistemoms, ugdytiniui

atsiranda noras identifikuotis su žaliais, konfliktiškais, nuolat prieštaraujančiais vaikų globos namuose dirbančiais darbuotojais, o to pasakoje išauga didelis vidinis problemos paieškos institucijoje. Be to, „tai apsunkina tarpasmeninius santykius palaikymu, integravimuisi visuomenėje, formuoja uždarumą, izoliaciją, socialinį pasišalinimą iš prosocialios aplinkos, santykių ribotumą arba priešiškus, agresyvius, socialiai nepriimtinius veiksmus“ (Metodinė priemonė „Vaikų socializacijos stiprinimas ir integracijos darbo rinkos galimybių didinimas“, 2009, p. 60).

Neadekvatus savęs vertinimas, anot Z. Jasevičienės (2011), susijęs su vairiais asocialaus elgesio pasireiškimais kaip dalyvavimu asocialiose grupėse, agresyvumu, nusikalstamumu, alkoholizmu, narkomanija. Labai dažnas vaikas, augantis staigoje jaučiasi nesaugus, nepasitikintis, pasižymi žema motyvacija, pasyvumu, nuolat orientuojasi ties nesėkme. Savęs vertinimas dažnai lydimas agresijos, nes toks vertinimas tampa individo elgesiu, o elgesys tampa savęs vertinimu.

Šiuolaikinėje visuomenėje, globjami vaikai yra priskiriami socialiniam atskirties grupei. Pagrindinis šio statuso priežastis yra vardijamos skurdas, t. v. (globėj) smurtas, į kriminalinis elgesys ir pan. Pasak K. Samašonok (2010), nedarni šeima, netinkamas elgesys su vaiku, socialinis ir pedagoginis apleistumas bei prosocialaus elgesio pavyzdžio trūkumas riboja ugdytinio galimybes gyti svarbiausius socialinio gyvenimo gėdžius, išmokyti elgtis socialiai priimtinais būdais. Fizinė prievarta, smurtas, kuris yra naudojamas prieš vaiką, turi prielaidas socialiai nepriimtino elgesio formavimuisi.

Daugelis iš mūsų suprantame, jog auklėtiniui tampa sunku žengti visiškai naują, nepažįstamą aplinką. Ugdytiniai, pasak V. Indrašiene ir G. Kvieskiene (2008), išgyvena daugiau negatyviosios socializacijos situacijų, tikrą gyvenimišką dramą, todėl ugdytiniais tampa sunkiau prisitaikyti prie naujos aplinkos, jie nuo pat mažens yra patyrę neigiamą išgyvenimą, t. v. netektį, o viso to eigoje vaikai tampa uždari, nuo ko nukenčia jų sėkminga adaptacija. Labai yra svarbu, kad t. v. globos netekęs vaikas sugebėtų veikti visas iškilusias problemas, su kuriomis yra susiduriama visuomenėje. Našlai ir t. v. globos netekusių vaikų savarankiško gyvenimo ugdymo programoje (2007) yra teigiama, kad jaunuoliams būdingas silpnas psichikos atsparumas, jie psichologiškai labiau pažeidžiami ir neturi konstruktyvių socialinių gėdžių. Dėl nepalankių vystymosi sąlygų vaikystėje, gytos neigiamos socialinės patirties, nesusiformavusio prieraišumo, patirtų trauciančių vaikų socialinę adaptaciją tampa sunkesnę, nesugebama užmegzti pozityvių ir ilgalaikių ryšių su kitais asmenimis. Taipogi, vaikai stokoja būties gėdžiu, kas labai apsunkina savo poreikių patenkinimą.

Dažniausiai valstybės parama, remiantis L. Palinskiene (2014), yra teikiama finansinė, o teikiamos socialinės paslaugos siekia ugdyti ar kompensuoti asmens gebėjimus savarankiškai rinktis asmeniniu gyvenimu ir dalyvauti visuomenės gyvenime. Tačiau dažnai jaunuolis, palikęs globos instituciją, pasiklysta gausybėje institucijų ir statymų, vairovėje ir jaučiasi ne tik materialiai, bet ir psichologiškai neapripintas, kadangi nesulaukia reikiamos pagalbos ir atstūmimo.

Taigi, globos namus patekusi problemų ypatumų apžvalga nepaneigė fakto, kad globos staigose augantys vaikai dažnai pasižymi vairiomis problemomis, o vardinami sunkumai – paremti moksliniais tyrimais. Todėl teigti, kad gyvenimas globos namuose turi neigiamos takos į tolimesnei ateitį, yra teisinga. Pagrindinės ir labiausiai dominuojančios, anot vardinančių autorių, yra psichologinės, apimančios vairius vaiko asmens raidos etapų ypatumus bei socialines problemas. Nepaisant to, kad jaunuoliai pasižymi vairiomis psichologinėmis ir socialinėmis problemomis, šiems vaikams trūksta vairių, gėdži kaip namų ruošos darbai, kasdieniniai buitiniai priemonių naudojimas, higienos palaikymas ir kt., kurie prisideda prie sėkmingos vaiko integracijos visuomenėje.

Akivaizdu, kad minimos problemos turėtų būti vienos iš pagrindinių švietimo staigdarbo krypties. Darbo autorės nuomone, šiais laikais nebeužtenka studijų, vairių konferencijų ar kursų siekiant išspręsti vaikų problemas. Nuolat atsirandančios naujos problemos reikalauja, kad darbuotojai nuolat tobulintų savo kompetencijas, gyt naujų, gėdži reikalingą tokiam darbui. Nors Lietuvoje ir yra vykdomos vairios, gėdži ugdymo programos, tačiau jos neužtikrina pakankamos pagalbos pasibaigus institucinei globai asmeniui. Vairios literatūros informacijos šaltiniai parodė, kad labai svarbu ir toliau gilintis globotini socialines ir psichologines problemas. Nuolatinis ši problemų nagrinėjimas, domėjimasis priežastiniais ryšiais galins visuomenėje, globos staigoje dirbančius darbuotojus, pasiekti efektyvių rezultatų problemų sprendimų kontekste.

1.3.2. Globos namų ugdytini savarankiško gyvenimo pradžios ypatumai

„Per jį nuo institucinės globos suaugusi į pasaulį – tai permainingas laikas...“
(Young adult formerly in foster care, 2013, p.1)

Savarankiško gyvenimo gėdži ugdymą bei auklėtinių perėjimą iš institucinės globos suaugusi į pasaulį mokslininkai tyrė ir analizavo vairiais aspektais. Atskleisti pagrindiniai aspektai parodė, kad paauglystė – tai būtinas gyvenimo periodas kurio metu, jaunuoliai,

gyvenantys globos staigose, palieka ši institucij ir pradeda savarankiško gyvenimo pradžios keli. Paauglyst s metu, daugelis mokslini autori sutiks, pasikeičia ugdytini m stymobdas, fizin žmogaus raida, požiūris save, aplink esančius žmones. O vienas iš pagrindinių aspektų, apsunkinanti globalini integracij nepriklausom pasaul – nepakankamas savarankiškas, socialiniai ir kt. g dži tur jimas, galintis padėti s kmingai žengti pirmuosius savarankiškumo žingsnius.

I. Trapenciene (2000), teigia, jog mokslin je literat roje yra minima keletas pagrindini pereinamojo proceso etapų, kurie atskleidžia pagrindinius per jimo nuo institucini s globos suaugusių j pasaul komponentus. Pirmasis pereinamojo procesas, anot autor s, siejasi su per jimu iš ugdymo staigos darbo rink , per jimu iš nesusituokusio ar nesusituokusios santuokos s kurim ar kohabitacij ir pereinamasis laikotarpis iš bevaikyst s t vyst . Tai iau anks iau ar v liau jaunuoli per jimo laikotarpis siejamas su nam /globos staigos palikimu ir per jimo nepriklausom gyvenim . Šio periodo metu labai svarbu, kad daugumai globos namus paliekan i jaunuoli yra b tinas pasiruošimas ir tinkam g dži sisavinimas.

Savarankiško gyvenimo pradžios ypatumus s lygoja ne tik nepakankam g dži tur jimas, bet ir tai, kaip vaikai išgyvena ir moka priimti naujus išš kius savarankiškumo kel . „Našlai i ir t v globos netekusi vaik savarankiško gyvenimo g dži ugdymo programas“ (2007) k r j bei garsaus užsienio socialini tyrim ir mokslo pl tros profesoriaus M. Stein (2005) požiūriu, t v globos netek s paauglys susiduria su ne tik paauglyst s laikotarpiu b dingais išš kiais, bet ir su skausmingu patyrimu po atsiskyrimo nuo šeimos, skausmingais išgyvenimais gyvenusioje šeimoje, susitaikymu su patirta seksualine, fizine ar emocine trauma, prisitaikymu prie naujos gyvenamosios aplinkos, kuri s lygoja nemok jimas bendrauti su kitais žmon mis. Dažnas paauglys jau ia g dos, baim s, nesaugumo jausm ar savarankiško gyvenimo pradžios sunkumus takoja iš anks iau susikaupusios paaugli problemos. Kitas svarbus veiksnys, anot minimos programos, apsunkinantis paauglio savarankiškum – staigus bei skausmingas per jimas suaugusių j pasaul . Daugumai visuomen s nari prasta, jog vaikai, gyvenantys šeimose, gauna nuolatin param bei palaikym visose gyvenimo srityse, šiuo atveju, pereinant suaugusių j pasaul . Tai iau faktas yra tas, kad globaliniams šis per jimas b na labai netik tas, pareikalaujantis veikti visus suaugusių j gyvenimo išš kius iš karto.

“Bendrosiose europin se gair se d l per jimo nuo institucini s prie bendruomenin s globos” (2012) aiškiai teigiama, kad “m s visuomen ms kuriant socialines pagalbos ir paramos strukt ras, kurios b t tinkamos XXI a., tur tume vadovautis bendromis Europos vertyb mis d l žmogaus orumo, lygyb s ir pagarbos žmogaus teis ms. Europos Komisija imasi

aktyvi veiksm siekdama padėti mažiau galimybė turintiems asmenims” (Bendrosios europinės gairės dėl perėjimo nuo institucinės prie bendruomeninės globos, 2012, p.4). Tačiau Lietuvoje 2014 metais Valstybinis auditas vertino globos steigimo dokumentus ir vaikų apklausos rezultatais nustatyta, kad “70 proc. globos namų nurodė, kad vaikams trūksta apgyvendinimo paslaugų ir socialinių paslaugų. Beveik visi globos namai nurodė, kad funkcionuoja „savo asmens“ sistema, bet pažymima, kad jaunuoliui padedama tik tiek, kiek jis pats kreipiasi į globos namus, dažniausiai apsiribojama konsultavimu, kaip sutvarkyti dokumentus dėl socialinių išmokų gavimo ir pan.” (Valstybinio audito ataskaita, 2014, p.40). Be to, ataskaita atskleidė, kad šiuo metu nepakankamai ugdomi vaikų būtiniai gūdžiai, finansiniai gūdžiai, vaikai nėra tinkamai parengiami kitais svarbiais savarankiško gyvenimo aspektais. Socialiniame tinkle patalpintame straipsnyje, kuriame rašoma apie tai “Kas laukia vaikų globos namų auklėtinių gyvenime” Vilniaus Pedagoginės Psichologinės Tarnybos (VPPT) vadovė V. D. Pivorienė pasisako, kad “dėl psichosocialinio prisitaikymo ir socialinės apsaugos sistemos spragų, globotiniams trūksta aiškaus savo gyvenimo sivaizdavimo modelio. Ryškėja vertybių, tradicijų ir gyvenimiškų gūdžių stoka.” A. Zacharevičienė, VPPT atstovė teigia, kad “šiuo metu viena iš didžiausių problemų, su kuria susiduria vaikų globos namų auklėtiniai – savarankiško gyvenimo pradžia ir profesinės karjeros planavimas. Skiriama finansinė parama sėkmingam yra nepakankama gyvenimo pradžios užtikrinimui, apgyvendinimo ir sėkmingo klausimų sprendimui“, o R. Diptrienė, organizacijos „Gelbėti vaikus“ atstovė, taip pat pastebi, kad “vaikams labiausiai trūksta pagalbos pasirenkant ateities profesiją, dėl savęs pažinimo gūdžių stokos (Straipsnis “Kas laukia vaikų globos namų auklėtinių gyvenime”, 2012, p.1). Apibendrinant minima straipsnyje V.R. Pivorienė (2012) puikiai pasisako, kad globotiniai ne visada yra pajėgūs gauti tai, kas jiems priklauso savarankiško gyvenimo pradžioje. Anot autorės „pagalba padedanti jaunuoliams prisitaikyti gyventi iš jų iš globos namų šiuo metu nėra pakankama visoms išskylančioms problemoms išspręsti, be to, ne visi jaunuoliai gali ją pasinaudoti. Valstybiniam lygmeny tokios pagalbos praktiškai nėra” (Straipsnis “Kas laukia vaikų globos namų auklėtinių gyvenime”, 2012, p.1).

Pastebėta, kad savarankiško gyvenimo pradžios ypatumai aktualia problema ir užsienio globos institucijose. M. Atkinson (2008), teigia, kad užsienyje globotiniai iš globos namų išeina kur kas anksčiau, nei savo namus palieka šeimos augalai. Auklėtiniams per pakankamai trumpą laiką reikia išmokyti tokius dalykus, kuriuos šeimos augalai mokosi kur kas ilgiau. Autorė pateikia, kad pagrindiniai sunkumai, su kuriais yra susiduriama savarankiško gyvenimo pradžioje yra stabilios gyvenamosios vietos neturėjimas ar net benamystė, išauga kriminalinių

nusikaltim skaičius, menkos išsilavinimo galimybės, sidarbinimo problemos, skurdas, ankstyva t vyst , vaivos sveikatos problemos, savarankiško gyvenimo g dži tr kumas.

M. Stein (2008), rašydamas apie paaugli per jim suaugusi j pasaul pateik tris pagrindines stadijas, su kuriomis susiduriama prad jus savarankišk gyvenim . Autoriaus teigimu pirmoji stadija - *išsilaisvinimas*, antroji – *pereinamasis laikotarpis*, tre ioji – *integracija* (Stein, 2008, p.3). Taip pat nuo 1980 met atlikti M. Stein (2005) tyrimai, atskleid , kad egzistuoja trys globotini grup s, kurios leidžia identifikuoti ugdytinius, palikusius globos staigas.

Pirmoji grup „judantys toliau“ (*angl. „moving on“*), kurioje atskležiama tendencija, jog tie globotiniai, kurie pasižym jo s kme mokymosi procese, palaik artimus ryšius su šeima, jaut stabilum bei t stinum paliekant globos staig s kmingai adaptavosi visuomen je. Autoriaus nuomone, pirmajai grupei priklausantys jaunuoliai supranta ir žino, kaip susidoroti su iškilusiais gyvenimo išš kiais, o to pasakoje, vaikai labiau pasitiki savimi, pasižymi aukšta savigarba. Antroji grup - „išlikusieji“ (*angl. „survivors“*). Ši grup , nei aukš iau vardijama grup , patyr daugiau nestabilumo ir sutrikdymo. Dažniausiai šiai grupei priklauso vaikai, kurie globos staig paliko jaunesni, netur jo reikiam g dži gyvenimo pradžiai, kas lemia „l žio“ taško atsiradim suaugusiame gyvenime. Šioje grup je vyrauja nuostata, jog anks iau palikus globos namus tu jautiesi viršesnis nei v liau globos staig palik vaikai. Tokia vyraujanti nuostata lemia sunkumus asmeniniame ir profesiniame aukl tini gyvenime, takoja atitr kim nuo aplink esan i žmoni , nerangum sprendžiant su b sto, pinig ir kt. susijusiomis problemas. Tre ioji autoriaus vardijama grup „tap aukomis“ (*angl. „victims“*), yra labiausiai pažeista ir pasižymi sunkiausiais gyvenimo pradžios ypatumais. Šiai grupei priklausantiems vaikams buvusi globa nesugeb jo kompensuoti tai, k jie patyr , ar ko jie neteko. Tokie vaikai labai dažnai pasižymi aukštu nedarbingumu, vienatv s jausmu, socialin mis ir emocin mis problemomis, o tai rodo, jog tokiai vaik grupei yra b tina t stin parama pasibaigus institucinei globai.

Kaip matome, globotini per jim suaugusi j pasaul gali s lygoti daugelis veiksniai . Aukš iau mini veiksniai s lygoja globotini tam tikr grupi atsiradim , nurodan i j s kming /nes kming integravim si visuomen . Atlikta aib tyrim liudija, kad per jimas savarankišk gyvenim turi vykti sistemingai, nuo pat atvykimo globos namus. Darbo autor s nuomone, pasiekti reikiam rezultat per jimo iš institucin s globos suaugusi j pasaul procese pasieksime tik tada, kai dauguma sekan iame skyriuje išvardint veiksniai bus gyvendinami tinkamai. Bus jau iamas nuolatinis bendravimas su globotiniu, jo žini , mok jim

ir g dži atskleidimas leis pasirinkti priimtinausias ugdymo strategijas ties s kmingos savarankiško gyvenimo pradžios.

1.3.3. Veiksniai, skatinantys s kming paaugli per jim savarankišk gyvenim

Pasak L. Pal inskien s (2014), „globos institucijos pareiga - pasirinkti t v prieži ros netekusiu vaiku, užtikrinti jo asmens saugum , kvalifikuot pagalb , gyvenimo kokyb ir savarankiškumo pagrindus“ (Pal inskien , 2014, p.1). Tod l globos namus patekusi vaik s kmingas per jimas savarankišk gyvenim bus kur kas veiksmingesnis, jeigu visi, su vaiko gerove susij specialistai ir globos nam darbuotojai, vadovausis penkiais svarbiausiais savarankiško gyvenimo ugdymo principais: humaniškumo, demokratiškumo, vaizdumo, sistemingumo, pereinamumo (Astapovi ien , Liaudanskien , Vili nien , 2003, p.9).

S kming paaugli per jim suaugusi j pasaul stengiasi užtikrinti ir vairios užsienio organizacijos, globos namai. Štai Child Welfare Information Gateway (2013), pateikia nurodymus, kaip b t galima prisid ti prie s kmingos paaugli interakcijos: 1) *galioti jaunim patiems priimti sprendimus* (vaikai, gyvenantys globos namuose, dažnai b davo palikti „už borto“ priimant tam tikrus su j gyvenimu susijusius sprendimus. Yra labai svarbu leisti globotiniams patiems spr sti su j gyvenimu susijusius klausimus, tol, kol j klausomasi, jiems padedama ir paremiama. Savarankiškame gyvenime turime leisti vaikams mokytis iš priimt sprendim , bei j pasekmi , tik tada galime tik tis s kmingos paaugli integracijos); 2) *bendravimas* (per dažnai globotiniai staigose girdi, tai, kas jiems negalima, o ne tai, k jie gali pasiekti. Labai svarbu palaikyti aukštus bendravimo l kes ius, si sti pozityvias žinutes apie j ateit); 3) *prad ti anksti* (per jimas suaugusi j pasaul neturi vykti per vien nakt . Nelaukite, kol ateis ta diena, kai reik s uždaryti globos staigos duris. Iki tol, raskite b d kaip supažindinti vaikus su savarankiško gyvenimo ypatumais); 4) *sumažinkite kontroliavim , padidinkite atsakomyb s jausm* (augant globos namuose, leisti vaikams spr sti sprendimus, ta iau mokyti, kaip reikia atsakyti už savo atliktus veiksmus. veskite taisykles, kurios lydimos atsakomyb s pasidalijimu) (Child Welfare Information Gateway, 2013, p.8).

Tam, kad pagerint jaunuoli per jim suaugusi j pasaul , S. Oldmixon (2007) si lo perspektyvas, kurios efektyviai gali sumažinti ši vaik savarankiško gyvenimo pradžios sunkumus ir leisti s kmingai funkcionuoti XXI amžiuje: a) garantuoti, kad jaunimas, per jimo laikotarpiu tur t visas manomas galimybes susipažinti su vairiomis pasaulio vykdomomis programomis, kuri esm sudaro sveikatos, ekonomikos, gyvenimo g dži ir apgyvendinimo poreiki kontekstas; b) sukurti galimybes globos nam jaunimui prisid ti prie politikos staig , jaunimo organizacij ar panaši visuomen s mechanizm ; c) tarptautiniu b d pl toti

bendradarbiavimo politik ir partnerystes, su vaiko gerove susijusiomis institucijomis; d) didinti papildomus išteklius ties verslo, savanori ir kt. bendruomenes (Oldmixon, 2007, p. 19).

Žinant, kad vaikai pasižymi mažu socialiniu adaptyvumu, labai svarbu paminėti ir D. Augienę, L. Bobrovą ir T. Butvilą (2005) akcentuojant, kad adaptaciją gali lemti keletas veiksnių kaip: a) neurotiškumas; b) intelektualumas; c) socialinis išsivystymas. O adaptacijos sėkmė priklauso nuo socialinio lauko, kuriame yra asmuo ir to lauko keliami reikalavimai, su veikia su aplinkiniais žmonėmis, tarpusavio santykiai, bendravimas (Augienė, Bobrova, Butvilas, 2005, p. 24-29). Prie autorių prisideda ir C. Kaller (2011), vardindama tris sėkmingos adaptacijos veiksnius: 1) jaučiama nepriklausomybė dirbant išvien su klases mokytoju; 2) jaučiamas pasitikėjimas jais; 3) atsakomybės jausmas už savo veiksmus (Kaller, 2011, p.1).

Kaip rodo mokslinė literatūros analizė, savarankiško gyvenimo pradžia, analizuota ir aprašyta gana plačiai. Tačiau, nors ir yra pateikiama daug pavyzdžių, galinčių patobulinti savarankiško gyvenimo gėdžiūgdymą ir sumažinti sunkumus, su kuriais paaugliai susiduria palikę globos staigą, mes vis dar kovojame su nuolat išskylančiomis švietimo spragomis. Našlai ir tiktą globos netekusi vaikų savarankiško gyvenimo gėdžiūgdymo programos gyvendinimo rekomendacijose (2007), yra labai puikiai išsakomas kriterijus, kuris teigia, kad savarankiško gyvenimo ugdymas turi prasidėti jau nuo pat atvykimo į globos instituciją ir šis ugdymas turi atitikti vaiko poreikius bei išsivystymo lygį. Tik atitaikius tinkamus savarankiško gyvenimo gėdžiūgdymo būdus bei kitas priemones, galima pasiekti reikiamą rezultatą. Prisidedant prie autorių, savarankiškumo ugdymui yra būtinas stipnumas. Tik nuolatinis ryšio palaikymas su globotiniu, nuolatinis jaučiama parama, gali padėti atversti naują, švarų gyvenimo lapą kupiną džiaugsmo, laimės, paramos bei veiksmingos socialinės interakcijos visuomenėje.

1.3.4. Globos namų ugdytini savarankiško gyvenimo plano praktinis reikšmingumas

Apie savarankiško gyvenimo plano atsiradimą kalbama jau gana senai. Tačiau Lietuva, kaip valstybė, vis dar žengia pirmuosius žingsnius ties šio plano gyvendinimu. Jungtinės Amerikos Valstijos buvo vienos iš pirmųjų prakalbančių apie „Savarankiško gyvenimo planus“. Viena iš JAV organizacijų „Family and Community services“ yra atsakinga ne tik už globojamų vaikų priežiūrą, bet ir atsakinga už savarankiško gyvenimo gėdžiūgdymą, sudarant „Pasirengimo savarankiškam gyvenimui planus“ (*angl. Leaving Care plans*). Šio plano pagalba globotinis yra supažindinamas su paslaugomis, kuriomis jis gali pasinaudoti iškilus sunkumams pradėjus savarankišką gyvenimą. Šis planas

sumažina vaikų tapimą palikus globos namus ir pradėjus nepriklausomą gyvenimą (Family and Community services, 2014, p.1.).

Kita vertus, apie „Savarankiško gyvenimo planus“ labiausiai diskutuojama Didžiosios Britanijos institucijose. „Našlai ir tv globos netekusi vaikų savarankiško gyvenimo gerinimo programos“ (2007) sudarytojai vieni iš pirmųjų prakalbo apie tai, kas iš tikrųjų ir kokią naudą teikia šis planų sudarymas. Pasak programos sudarytojų, minimo plano sudarymas padeda jauniems žmonėms jaustis saugesniems ir labiau pasitikintiems, kai yra paliekama globos institucija ir pradama gyventi savarankiškai. Didžiojoje Britanijoje šis planas yra oficialus dokumentas, kuriame jaunuoliai išdėsto savo lėšas, siekius ir ateities planus. Šio plano centre yra paties jaunuolio poreikiai ir pageidavimai. Siūloma, jog planuose būtų traukta informacija apie jaunuoliui reikalingą emocinę paramą, būsto poreikius, išsilavinimą, profesijos gijimą, sidarbinimą, šeimos ir socialinius santykius, buitines ir kitas geresnes, sveikatos poreikius ir reikalingą finansinę paramą. Labai svarbu, anot programos kūrėjų, savarankiško plano kopija turi turėti ir pats globotinis, ji turi būti reguliariai peržiūrima, o bet koks atsiradęs pakitimas turi būti atsispindėti ir plane.

Family and Community Services (2011) pateikta „Savarankiško gyvenimo plano“ struktūrinė schema atskleidžia, kad tinkamiausias amžius pradėti kurti savarankiško gyvenimo planus vadinamas 15 metų. Šiame etape siekiama, kad būtų sukurti trumpalaikiai ir ilgalaikiai gyvenimo tikslai, traukiant gyvenimo gerinimą, išsilavinimo, sveikatos, socialinius santykius kontekstą. Kuriant numatomus tikslus turi būti nurodomos ir strategijos, padėsiančios gyvendinti užsibrėžtus tikslus. Labai svarbu rinkti, analizuoti, rašyti visus su jaunuolio gyvenimo aspektais susijusius dalykus. Antrajame šio plano etape dominuoja pasiektas rezultatas pažanga bei numatomi kiti paramos šaltiniai. Itin aktualu diskutuoti apie pažengusias vaiko sritis, numatyti kitas geresnes tobulintinas gaires. Trečiajame etape svarbus vaidmuo atitenka susitikimui su globotiniu prieš sueinant 17 gimtadieniui. Aptariamas visas jaunuolio gyvenimo planas, kur prieš palikdamas globos instituciją vaikas patvirtina savo parašu. Svarbiausias vaidmuo atitenka ketvirtajam etapui, kuriame turi būti teikiama teisinė parama globotiniui. Globotinio asistentas (asmuo, kuris kartu kūrė savarankiško gyvenimo planą) turi skatinti tolimesnių tikslų išpildymą, bei teikti nuolatinę visapusišką paramą jaunuoliui (Family and Community Services, 2011, p.2).

Vakarų Australijos valdžia taipogi pateikia išsamų „Savarankiško gyvenimo plano“ struktūrą, vardijant pagrindinius šio plano komponentus. Struktūra labai aiškiai atskleidžia, kad savarankiško gyvenimo plane dominuojantis komponentas yra pats globotinis. Vidiniame plano dimensijos arba tai, ką pirmiausia turi būti atsižvelgiama kuriant minima planą yra identitetas,

šeimos ir socialiniai tinklai, kaimas, sveikata, gyvenimo gėdžiai, finansai, darbas, švietimas, paramos tinklai. O labiausiai prie minimų dimensijų sėkmingo išpildymo prisideda teikiama parama. Parama, anot autorių gali būti teikiama valdžios, jos darbuotojų arba tai apima visuomenines paslaugas, šeimai ir kitus aplink esančius žmones, o svarbiausia – globėjus. (Government of Western Australia, Department of child protection, 2014, p.1).

Kitame aukščiau paminėtos programos autorių sudarytame metodiniame leidinyje „Našlai ir tėvų globos netekusių vaikų savarankiško gyvenimo gėdžių ugdymo programos gyvendinimo rekomendacijos“ (2007) yra rekomenduojama kad: a) kartu su tėvų globos netekusių jaunuolių svarbu parengti perėjimo prie savarankiško gyvenimo planą, kuriame būtų aprašyta, kaip jaunuolis pereis nuo institucinės globos prie savarankiško gyvenimo. Plane turėtų būti numatyti žingsniai, kuriuos reikia veikti, siekiant patenkinti išsilavinimo ir profesinius tikslus, identifikuoti bendruomenines paslaugas, kurias galėtų gauti jaunuolis. Plane turėtų atsispindėti ir specifiniai sunkumai, kuriuos jaunuoliui reikėtų veikti; b) kiekvienoje bendruomenėje turi būti suaugusysis, galintis padėti jaunuoliui jo savarankiško gyvenimo pradžioje. Suaugusiojo pagalba galėtų būti parama, konsultavimas, pagalba veikiant asmenines, mokymosi, karjeros problemas. Ypač svarbi ši pagalba jaunuoliams, kurie turi mažai išorinės paramos šaltinių ir c) tėvų globos netekusių jaunuolių konsultantai dalyvauti specialiuose mokymuose (apie krizės veiksmų, veiksmingo bendravimo technikas ir kt.). Konsultantais galėtų būti savanoriai iš nevyriausybinėse organizacijose, taip pat būvę globotiniai, kurie sugebės sėkmingai sitvirtinti visuomenėje ir gyvena kokybišką savarankišką gyvenimą („Našlai ir tėvų globos netekusių vaikų savarankiško gyvenimo gėdžių ugdymo programos gyvendinimo rekomendacijos“, 2007, p.47-48).

Matome, kad „Savarankiško gyvenimo planas“ – tai puiki priemonė, galinti prisidėti prie sėkmingesnės paauglio adaptacijos savarankiškam kely. Tačiau, nors ši priemonė atrodo gana efektyvi, Lietuvos mokslinėje literatūroje randama labai mažai informacijos apie tai, kaip tinkamai taikyti šį planą. Lietuva, remdamasi puikia užsienio šalių patirtimi turėtų skatinti šio plano atsiradimą ir šio plano komponentų išpildymą. Tik taip mūsų šalis žingsnis žingsniu siekiant užtikrinti efektyvų savarankiško gyvenimo gėdžių ugdymą.

Apibendrinant analizuotą mokslinę literatūrą ir Lietuvos Respublikos dokumentus, susijusius su nagrinėjamos problemos tematika akivaizdu, kad vaiko globa atlieka svarbų vaidmenį visuomenėje, pabrėžiant auklėtinių savarankiškumą kaip sėkmingos socializacijos veiksnį. Mokslinėje erdvėje vadinami savarankiško gyvenimo gėdžiai kaip savitvarkos, namų ruošos ir informacijos – komunikacijos gėdžiai galina vaikus sėkmingai veikti virose srityse bei sėkmingai prisitaikyti atitinkamose situacijose. Leidžia sėkmingai spręsti vidinius konfliktus

bei lengviau pripažsta kito žmogaus asmenin autonomij . Savarankiško gyvenimo g dži ugdymo kontekste svarbus vaidmuo atitenka socialiniams g džiams kaip sav s pažinimo, bendravimo, bendradarbiavimo, sprendim pri mim , kurie turi takos efektyviam vaiko per jimui savarankišk gyvenim periodui.

Nors teisinis apsaugos mechanizmas šioje srityje n ra efektyvus ir turi tam tikr tr kum , ta iau Lietuva, kaip viena iš nedaugelio valstybi gali pasižym ti veiksmingomis programomis, prisidedan iomis prie globotini socialin s atskirties ir reikšmingo savarankiško gyvenimo g dži ugdymo. Kita vertus, jos tik iš dalies sumažina globotini problem egzistavim ir neužtikrina pakankamos pagalbos pasibaigus institucinei globai asmeniui. Darbe minimos problemos – parentos moksliniais tyrimais. Tai leidžia teigti, kad Lietuvai reikia ir toliau tobulinti vaiko globos organizavim , ypatingai gilinantis globotini socialines ir psichologines problemas. Nuolatinis ši problem nagrin jimas, dom jimasis priežastiniais ryšiais galins visuomene, rasti reikiamas priemones gyvendinti tinkam aukl tini ugdym . Labai svarbu suvokti ir tai, jog „globotini rengimas savarankiškam gyvenimui ir j s kmingas siliejimas/integracija visuomen n ra vaiko globos agent – glob j ar globos institucijoje dirban i – išskirtin edukacin veiklos funkcija, ta iau tai yra ugdomosios veiklos (edukavimo ir socializavimo) dedamoji. Ta iau ši funkcija yra komplikuota ir susiduria su daugyb problemini klausim , kuriuos gvildena edukologijos mokslininkai ir praktikai“ (Staskevi ien , Bankauskait , 2008, p. 123).

Vaiko rengimas savarankiškam gyvenimui – ilgas, pasižymintis t stinumu bei bendradarbiavimu, etapas. Tai vaiko periodas, kuriame jis išgyvena begal s jausm ir emocij , galin i tur ti takos tolesniam vaiko gyvenimui. Nuolatinis darbuotoj , pedagog , specialist ir vaiko bendravimas paskatins s kmingai adaptuotis suaugusiame pasaulyje. Pažymint savarankiško gyvenimo plan praktin reikšmingum , toki plan k rimas tur s takos vaiko globos reform atsiradimui, siekiant ugdyti savarankiškumo g džius.

Nagrin jama problematika, anot V. Staskevi ien s ir N. Bankauskait s (2008), visada buvo ir bus aktuali visuomenei, nes nuo to, kaip vaikas integruojasi visuomen , kaip jis supranta pa i visuomen , priklauso nuo d mesio, globos, ugdymo, kuriuos jis gavo vaikyst je. O vaiko globa yra vertinama kaip optimalus vaiko ugdymo ir socializavimo veiksnys.

Taigi, savarankiško gyvenimo g dži ugdymas tampa vertyb , pad sianti aukl tiniams tapti mažiau asocialiems visuomen s nariams bei užtikrins toki vaik visapusišk gerov nepaisant j socialin s pad ties.

2. TYRIMO METODIKA IR ORGANIZAVIMAS

Šiuolaikiniame, nuolat nauji iššūkai pateikiami pasaulyje yra labai svarbūs pasitikėti savimi. Vaikas jau išsivystęs tik tada, kai jis jau išsivystęs savarankiškai. Apie savarankišką gyvenimą gėdijimą, jo reikšmę vaikui, jo socializacijai, kalbame pirmojoje šio darbo dalyje. Antrojo baigiamojo darbo dalis tampa itin reikšminga, siekiant pagrįsti analizuojamos temos aktualumo ir problematikos aspektus bei, siekiant gilesnio temos duomenų atskleidimo.

Duomenų rinkimas, apdorojimas ir analizė. Rengiant kokybinį tyrimą buvo pasirinktas dokumentų turinio analizės (content) metodas, kuriuo, anot K. Kardelio (2002), galima pažvelgti į analizuojamos problemos gylybę. Pasirinktas metodas, pasak P. Papšienės ir A. Černiauskienės (2009), tampa ypač populiarus kiekybinės analizės priemonė. Autorių teigimu, dokumentų turinio analizė leidžia objektyviai ir sistemiškai išnagrinėti pateiktos informacijos ypatybes ir vertinti, kiek didesnis skiriama vienai ar kitai probleminei sričiai. Todėl globos namų auklėtini savarankiško gyvenimo planų analizė sudaro galimybę identifikuoti tiriamajame gyvū savarankiško gyvenimo gėdijimus, leidžia susipažinti su pačių vaikų numatytais veiksmų planais ir pagalbos šaltiniais, padėsiančiais tobulinti jau turimus vaikų gėdijimus.

Tyrimo procedūra. *Pirmame etape* atlikta mokslinės literatūros, dokumentų ir atliktų tyrimų informacijos atranka, analizė, interpretavimas, vertinimas ir apibendrinimas (2014 m. balandžio mėn. – 2015 m. kovo mėn.). *Antrame etape* gautas leidimas analizuoti tyrimo instrumentą – savarankiško gyvenimo planus (2015 m. kovo mėn.). *Trečiame etape* atlikta dokumentų turinio (content) analizė, duomenų suklasifikavimas kategorijas ir subkategorijas, interpretavimas, išvadų formulavimas. Apibendrinti kokybinio tyrimo rezultatai, pagrindžiantys analizuojamos temos problematikos aspektus (2015 m. kovo mėn. – 2015 m. balandžio mėn.).

Tyrimas buvo atliekamas 2015 metų kovo – balandžio mėnesiais. Kokybiniam tyrimui dalyvavo 18 X vaikų globos namų 15 – 17 metų auklėtiniai. Iš jų 8 merginos ir 10 vaikų. Viso tyrimo metu buvo užtikrinamas informantų anonimiškumas ir konfidencialumas.

Siekiant surinkti kokybišką duomenį apie mažai tirtą socialinį reiškinį, analizuojant globos namų vaikų gyvenimo planus, kategorijas ir subkategorijas klasifikuojant teiginius, ***ugdytini kalba nekoreguota ir palikta autentiška.***

Vaikų savarankiško gyvenimo gėdijimams bei jų tobulinimo perspektyvoms išsiaiškinti buvo paruošti ir savarankiško gyvenimo gėdijimų klausimynai (žr. 3 priedas), kuriuose yra pateikiami klausimai informantui ir gauta informacija yra naudojama pildant Savarankiško gyvenimo gėdijimų ugdymo planą. Kiekvienoje kokybinio tyrimo schemoje pateikti klausimai

suskirstyti keturis lygius: minimal s, pakankami, pažang s ir papildomi geb jimai. Kiekviename lygyje yra nurodyta kiek teigini turi b ti pažym ta, kad b t galima pereiti aukštesn lygi (pvz. *mok ti (žinoti) 15 dalyk iš 19*). aukštesn lyg pereinama tik tada, kai yra pažymimas pakankamas teigini skai ius.

Analizuojant globos nam aukl tini savarankiško gyvenimo plan turin , (žr. 4 priedas) išskirtos kategorijos: *“Buitis”, “Sveikata”, “Mokymasis ir profesinis orientavimas”, “Pasirengimas darbui”, “Socialinis gyvenimas”, “Pasirengimas šeimai”, “Laisvalaikis, interesai”*.

Kiekvienai vardijamai kategorijai priskiriamas ir veiksm planas, kuris detalizuojamas subkategorijomis: *“Srities pavadinimas”, “Tobulinamas g dis. Reikalingos žinios”, “Numatoma veikla”, “Pagalbos šaltinis (asmuo/tarnyba)”*.

Tyrimo imtis. Numatant kokybinio tyrimo imt , vadovautasi K. Kardelio (2002) ir L. Rupšien s (2007) nuostata, jog sudarant kokybin tyrimo imt yra netaikomi griežti imties t rio reikalavimai, nes duomen reprezentatyvum ir kokybiškum lemia lankst s vienokie ar kitokie teoriniai teiginiai. Kadangi bakalauro darbe iškelta mokslin problema autor s analizuojama ne vienerius metus ir d mesys orientuotas b tent konkre ios staigos aukl tinius, pasirinkta kokybinio tyrimo imtis leidžia giliau ir kompleksiščiau identifikuoti pasirinktos staigos ugdytini savarankiško gyvenimo g dži bei j tobulinimo projektavimo raiškos ypatumus. Tuo pa iu ir analizuojam g dži ugdymo problematikos komponentus, siekiant ne tik reprezentatyvi rezultat , bet ir pateikti rekomendacijas, kurios b t orientuotos X globos nam aukl tini savarankiško gyvenimo g dži ugdymo(si) tobulinim .

Kokybiniam tyrimo vadovaujamasi kriteriniu atrankos principu, kuris leidžia veiksmingai atskleisti tyrimo rezultatus, orientuojantis pasirinkt generalin s aib s visum . Atskleisti tyrimo rezultatai gali b ti naudingi ne tik pasirinktiems informantams, bet ir kitiems tyr jams, besidomintiems ši vaik aktualijomis, problemomis, savarankiško gyvenimo g dži ugdymu.

Siekiant atskleisti aukl tini savarankišk gyvenimo g dži ir j tobulinimo raišk asmeniniuose gyvenimo planuose, buvo pasirinkta kriterin informant atranka pagal šiuos kriterijus: 1) *amžius* - 15 met sulauk aukl tiniai; 2) *institucijos pob dis* - vaik globos namuose gyvenantys asmenys; 3) *savarankiško gyvenimo g dži bei j tobulinimo perspektyvas atspindintis dokumentas* – ugdytiniai turi užpild savarankiško gyvenimo plan ; 4) *tyrimo etikos ir konfidencialumo princip užtikrinimas* - tyr jui duotas leidimas nagrin ti informanto individual savarankiško gyvenimo plan .

Min ti kriterijai l m informant imt .

3. VAIK GLOBOS NAM UGDYTINI SAVARANKIŠKO GYVENIMO G DŽI IR J TOBULINIMO RAIŠKOS GYVENIMO PLANUOSE TYRIMO REZULTATAI IR J ANALIZ

Atliekant savarankiško gyvenimo g dži raiškos gyvenimo planuose ypatum analiz , išsiaiškinta apie informant amžiaus ir lyties charakteristikas, kurios rodo, kad tyrime dalyvavo 8 merginos ir 10 vaikin , kuriems nustatytas nuolatin s globos statusas.

Kadangi Family and Community Services (2011) pateiktoje „Savarankiško gyvenimo plano“ strukt rin je schemoje buvo minimas tinkamiausias amžiaus tarpsnis prad ti kurti savarankiško gyvenimo planus, tyrimo metu buvo aktualu išsiaiškinti, kada buvo prad ti pildyti informant planai ir, ar gyvenimo plan pildymo laikas atitinka užsienio autori si lomus reikalavimus (žr. 1 lentel).

1 lentel . Informant savarankiško gyvenimo plan pildymo pradžia amžiaus aspektu (N=18)

Lytis		Plano pildymo pradžia		
		15 met	16 met	17 met
	Informant skai ius	Informant skai ius		
Mot.	8	4	2	2
Vyr.	10	3	2	5
Iš viso	N=18	N=7	N=4	N=7

Plan analiz atskleid , kad analizuojami savarankiško gyvenimo planai tik iš dalies atitinka užsienio autori si lom savarankiško gyvenimo plano pildymo laiko reikalavimo atitikt . Tik 7 iš 18 informant analizuot plan atitinka si lom plano pildymo laiko atitikt , lik aukl tini planai nepasižymi pildyt plan kokybiškumu amžiaus aspektu. Galima prielaida, kad X globos nam staigoje augan i jaunuoli savarankiškumo ugdymo klausimais yra domimasi pav luotai, o tai gali tur ti takos netinkamam arba pav luotam ši g dži išsiugdymui.

Pirm j analizuojamo plano strukt rin dal sudaro kategorija **“Buitis”**, kuri detalizuojama subkategorijomis: “Mano geb jimai nam ruošeje”, “Mano geb jimai sav s prieži roje”, “Mano geb jimai finans tvarkyme”, “Mano žinios apie b st ” (žr. 2 lentel).

2 lentel . Buities g dži raiškos charakteristikos (N=18)

Kategorija	Subkategorija	Teigini skai ius	rodantys teiginiai
Buitis	Ugdytinio geb jimai nam ruošos srityje	18	<p>„Moku susitvarkyti kambar , pasiruošti valg , pasigaminti, išsiskalbt r bus.“, „Moku atlikti kasdieninius darbus pasigaminti valgi ir nusipirkti maisto, susitvarkyti kambari, skalbti drabužius.“, „Sugebu pasikloti lov , susitvarkyti spint , nusivalyti dulkes, laikyti daiktus savo vietoje, išsiplauti smulkius r bus.“, „Moku virti valgyti, tvarkyti kambar , pasikloti lov .“, „Moku pasikloti lov , susilankstyti drabužius, susirinkti daiktus išm tytus.“, „Moku tvarkitis kambarius, moku pasišilditi maist , moku lankstiti r bus.“, „Moku plauti indus, r bus, lankstyti r bus, tvarkyti kambarius, biški valgyti daryti.“, „Sugebu išvalyti kambari, nuvalyti dulkes, rušiuoti atliekas, skalbti r bus.“, „Sugebu pakloti lova, tinkamai apsirengti ir apsiauti ir t.t.“, „Moku sutvarkyti šeimyn , savo kambar . Reikia mokintis gaminti patiekalus.“, „R b tvarkymas, maisto gaminimas.“, „Moku šiek tiek gaminti, susitvarkyti savo kambar , daiktus, lygint drabužius.“, „Moku plauti grindis, moku ikalti viny, pasigaminti valgyti.“ (13).</p> <p>„Palaikyti švar kambaryje.“, „Tvarkyti kambarius.“, „Moku palaikyti švar , tinkamai tvarkytis.“(3).</p> <p>„Sugebu pakeisti elektros lempu , tinkamai laikyti buitines atliekas.“, „Moku taisyti valgyti, moku kalti vin ir pasir pinti kambario renovacin mis medžiagomis.“(2).</p>
	Ugdytinio geb jimai sav s prieži - ros srityje	18	<p>„Moku tinkamai apsirengti, asm, higiena pasir pinimu, apsisaugau nuo lig .“, „Sugebu naudotis asmenin mis higienos priemon mis, daug žinau apie sveik mityba.“, „Moku tinkamai apsirengti savarankiškai. Asm Higiena. žinau kaip palaikyti švara, kaip apsisaugot nuo ligo, kur kreiptis pagalbos, žinau saugos principus.“, „Moku naudotis muilu, plauti dantis, skutimosi kremu, dezodorantu ir kitomis higienos priemon mis.“, „Sugebu tinkamai apsirengti, tinkamai pasirinkti higienos priemones.“, „Moku tinkamai save priži r ti, turiu gerus higienos g džius.“, „Moku nusiprausti, apsirengti, naudoti higienos priemones, b ti švariui.“, „Moku gražiai apsirengti, tvarkingai, prisiži riu higien .“, „Moku naudotis higienos priemon mis, apsirengti pagal esam sezon .“, „Stengiuosi naudotis visomis higienos priemon mis.“, „Laikausi pagrindin higienos reikalavimu, skutuosi.“, „Šukuosenos tvarkymas, higienos palaikymas.“, „Moku išlaikyti savo higien , plaukus susitvarkyti pati.“ (13).</p> <p>„Tinkamai praustis bet reikalingi priminimai.“, „Moku prauste praustis, valyti dantis, plauti plaukus.“, „Sugebu atsiprausti, nusimaudyti, pasirinkti sau r bus, nuolat valau dantis, ausis, karpau nagus ir pan.“, „Moku praustis, valausi dantis, moku liginti rub s, gražiai apsirengti kartais.“, „Nagu karpymas.“ (5).</p>
	Ugdytinio geb jimai finans tvarkymo srityje	18	<p>„Sugebu tinkamai tvarkytis finansus ir juos paskirstyt bei planuoti svarbius pirkinius.“, „Sugebu protingai išleisti savo gaunamus pinigus, stengiuosi juos taupyti ir susitaupiusi nusipirkti ger daikt .“, „Moku skai iuoti pinigus.“, „Moku paskirstyti pinigus, taupyti.“, „Skirstau pinigus savait m.“, „Moku suskai iuoti savo išlaidas parduotuv je, ar kitoje vietoje, kur reikia sumok ti.“, „Moku skai iuoti pinigus.“ (7).</p> <p>„Moku naudotis bankomatu, suskai iuoti pinigus už pirkin , atsijimti graž .“, „Turiu banko s skaita, moku naudotis banko kortele.“, „Moku naudotis bankomatu ir apsipirkti parduotuv j.“, „Sugebu naudotis bankomatu, atsiimti gr ža, moku pasiskai iuoti m nesio dienpinigius.“, „Turi s skaita banke Nauduojuos bonkomatu ir jo paslaugomis. Taupau ne moku paskai iuoti</p>

			<p>pradines išloidas Baldams našui remontui. Nežinau kokios yra Geros kredito pal konos.” „Sugebu naudotis bankomatu.” (6).</p> <p>„Nesugebu tvarkytis su pinigais, juos paskirstyti planuoti, svarbi prikimu.” „Nesugebu apgalvoti planuoti savo išlaidas ir pajamas.” „Nemoku, nebent moku skai iuoti pinigus, mok iau taupiti.” (3).</p> <p>„Moku apsipirkti parduotuv je ir paskai iuoti graž , matau skirtuma tarp išpardavimo kainos ir t.t.” „Taupymas, apsipirkimas.” (2).</p>
	Ugdytinio žinios apie b st	18	<p>„Žinau kad yra nuomos sutartis, mok parašyti skelbima d l b sto išsinomovimo.” „Sugebu parašyti skelbim , žinau nuomos kainas, smulkius remonto darbus.” „Žinau kaip susirasti ir išsinuomoti but .” „Žinau, kaip susirasti busta ir kaip tvakyti busta.” „Žinau kaip reikia susirasti b sta, maždaug žinau kokios kainos.” „Žinau kaip reikia ieškoti jo, kam mok ti pinigus.” „Žinau kaip susirasti b st .” „Žinios apie nuomos sutart , parašyti skelbima d l nuomos.” (8).</p> <p>„Žinau apie mokes ius, kad dideli, nuomotis brangu ir saugoti b st .” „Žinau apie mokes ius, nuomos kainas, moku smulkius remonto darbus. nemoku pakeisti saugiklius planuoti remonto darbus.” „Aš moku ir žinau kaip reikia surasti kur išsinuoti, žinau, kad reikia mok ti mokes ius už namus.” „Žinau b sto nuomos kainas.” (4).</p> <p>„Suprantu koks yra savininko vaidmuo.” „Suprantu kas yra šeimininkas, kas yra atsakingas už buto nuomos mok jim .” (2).</p> <p>„Nežinau išlaikyti b st , apmoketi komd nrjas paslaugas.” (1).</p> <p>„Toki žini turiu nedaug, tik žinau, kad galima gauti socialin b st , bet kaip išsinuomoti but ir kokios kainos tai nežinau.” (1).</p> <p>„Moku pasir pinti b sto išvaizda.” (1).</p> <p>„Apytiksliai paskai iuoti išlaidas, susijusias su vairaus tipo b sto išlaikymu.” (1).</p>

2 lentel s t sinys

Iš pateikt duomen galima spr sti, kad ugdytiniai ypating d mes skiria nam ruošos ir sav s prieži ros g džiams. Daugiau nei pus informant pažym jo, kad moka atlikti prastus kasdieninius darbus, kurie apima kambario tvarkym , r b skalbim , tvarkym ir lankstym , ind plovim . Itin didelis d mesys buvo skiriamas g džiu - gaminti maist . Likusi informant dalis pamin jo, kad moka ne tik tvarkyti kambarius ir palaikyti švar , bet ir sugeba užsiimti elektros prietais tvarkymu, pasir pinti kambario renovacin mis medžiagomis.

Sav s prieži ros srityje daugiau nei pus informant vardijo, kad moka pasir pinti tinkama asmens higiena, pasirinkti sau tinkamas higienos priemonės. Likusioji dalis vardijo, kad moka palaikyti asmens higien , ta iau jiems reikalingi priminimai.

Finans tvarkymo srityje ugdytini g džiai tinkamai paskirstyti finansus, juos planuoti, naudotis bankomatu ar banko kortele pasiskirst gana tolygiai. Analizuojami kiti informant pateikti atsakymai rod , kad kitiems ugdytiniams vis dar tr ksta g džio tvarkytis su pinigais, aukl tiniai nemoka planuoti savo išlaid bei vis dar neišsiugd g džio taupyti pinigus.

Subkategorijoje, kurioje buvo analizuojamos ugdytinio žinios apie b st atsiskleid , kad informantai turi žini apie nuomos sutart , galimybes, skelbimo, d l b sto ieškojimo rašymo patirt . Mažiau nei pus aukl tinių turi supratim apie mokes ius.

Apibendrinant galima teigti, kad didžioji dalis globos nam ugdytinių yra išsiugd nam ruošos, sav s prieži ros, finans ir žini apie b st g džius. Galima tvirtinti, kad jaunuoliai gyvenantys globos namuose ir prad j savarankišk gyvenim tur s bendr supratim apie pagrindinius buities dalykus, kurie palengvins j gyvenimo pradži . T a iau, analizuotos kategorijos turinys atskleid ir kit ugdytinio pus , kuri parod , kad daliai jaunuoli tr ksta g dži ir žini šioje srityje. Tod l yra aktualu išanalizuoti pa i aukl tinių pasi lyt veiksm plan , pad siant tobulinti šios srities g džius (žr. 3 lentel .).

3 lentel . Informant projektuojam buities g dži tobulinimo charakteristikos (N=18)

Kategorija	Subkategorija	Teigini skai ius	rodantys teiginiai
Veiksm planas (buitis)	Ugdytinio nam ruošos g dži tobulinimas ir reikalingos žinios	18	„Maisto gaminimas ir apsipirkimas ir plonavimas.“, „Savait s maisting patiekal valgiaras io sudaryms“, „Maisto gaminimas.“, „Gaminimas.“, „Maisto gamiba ir mitybos priežiura.“, „Mok ti daugiau gaminti maist .“ (6). „Kokias švaros priemones naudoti vairiems švorinimosi darbams.“, „Žinios apie valymo priemones.“, „Kaip naudoti valimo priemones.“, „Kaip atrinkti kokios priemon s yra geros o kokios ne.“ (4). „Skalbimas ir r b lyginimas.“, „Patalyn s Keitimas.“ (2). „Švaros palaikymas ir patalpu tvarkymas Son.Higienos mazg , virtuv s patalyn s pastovus keitimas.“, „Tinkamai laikyti buitines atliekas.“, „Nam švaros palaikymas, tvarkymas.“ (3). „Kaip apr pinti namus reikalingais daiktais.“ (1). „Tinkavimo pagrindus.“ (1). „Atpažinti sugedus maist .“ (1).
	Ugdytinio numatoma veikla	17	„Individualus pokalbis.“, „Pokalbiai ir Konsultacijos.“, „Pasikonsultuoti.“, „Pokalbiai.“, „Konsultacijos su specialistais.“, „Kalb ti su aukl toja, valytoja.“ (6). „Darbin praktin Veiklos analiz Grup.Užsi mimas instruktažas; Praktin veikla virtuv ja Maisto gaminimas Valgiaras io sudarimas produktu pirkimas, Plon.; Grupinis užsi ninas. Soc.darb.,pad j jas. internete patarimas receptai. Vaizdo analiz .“, „Darbin veikla, veiklos analiz .“, „Darbin veikla, praktika.“, „Darbin veikla.“, „Labiau praktikuoti visrtuv je.“ (5). „Išsiskalbti išsilyginti savo r bus, drabužius.“, „Keisti patalyn savait .“ (2). „Pasiskaityti recept ir m ginti pasitaisyt valgyt.“, „Bandyti sudaryti savait s valgiarašt .“ (2). „Išvyka, pamokos,diskusijos.“ (1). „Daugiau dom tis, koks produktas kiek ilgai galioja.“ (1).
	Ugdytinio pagalbos šaltinis (asmuo/tarnyba)	17	„Soc.darbuotojas.“, „Formuoti nam ruošos g džius Soc.darbuotoja.“, „Formuoti nam ruošos gudžius kartu su soc. Darbuotoja.“, „Soc., darbuotojas, interneto prieiga.“, „Socialin darbuotoja pamokyti k kaip daryti.“, „Soc.darbuotoja suteiks

			<p>informacijos." (8). <i>„Soc.darbuotojas pad j jas Savarankiškai internete spauda peržiuri.”</i>, <i>„Soc.d.pad j jas.”</i>, <i>„Darbin veikla soc.d.padej ja.”</i> (3); <i>„Aukl toja.”</i> (2). <i>„Vir jai.”</i> (2). <i>„Knygos, internetas.”</i> (1). <i>„Specialistai.”</i> (1).</p>
	Ugdytinio sav s prieži ros g dži tobulinimas ir reikalingos žinios	14	<p><i>„Asmens higienos g dži tobulinimas”</i>, <i>„Asmenin s higienos g dži tobulinimas. Mokyti tinkamai pasikeisti r bus, avaly n , juos prieži r ti.”</i>, <i>„Sunku išsirinkti tinkamas higienos priemones.”</i>, <i>„Nežinau kaip atskirti kokios priemon s geros o kokios ne.”</i>, <i>„Isirinkti gerenes higienos priemones.”</i>, <i>„Geriau suprasti koki priemoni reikia geresnei sav s prieži rai.”</i>, <i>„Atsirinkti, kokios yra geros vyr higienos priemon s.”</i> (7). <i>„Tinkamai išsirinkti aprang .”</i>, <i>„Drabuži priežiura ir taisimas.”</i>, <i>„Asm.daikt prieži ra pagal etiketes.”</i> (3). <i>„Kaip prižiureti veido oda brestant.”</i> (1). <i>„Sveika givensena, sportas.”</i> (1). <i>„Nagu prieži roje.”</i> (1). <i>„Nemoku si ti.”</i> (1).</p>
	Ugdytinio numatoma veikla	15	<p><i>„Pasidom ti.”</i>, <i>„Paieškos.”</i>, <i>„Daugiau pasiskaityti apie tai.”</i>, <i>„Dom tis produkto sud timi.”</i> (4). <i>„Pokalbiai.”</i>, <i>„Pokalbiai su sveikatos specialistais.”</i>, <i>„Pokalbiai ir konsultacijos.”</i> (3). <i>„Reguliariai praustis valytis dantis, plautis plaukus, priausiantis tinkamai naudoti priemones.”</i>, <i>„Reguliariai praustis, valyti dantis, didesn d mes skirti plauk prieži rai. Asmenin daikt prieži ra, skalbimas, valymas.”</i> (2). <i>„Siuli , skyli lopimas sag siuvimas batu, r bu valymos taisimas.”</i>, <i>„Išmokti si ti.”</i> (2). <i>„Mankšta kiekvien ryt .”</i> (1). <i>„Nagrineti nurodymus ir ženklus etiket se.”</i> (1). <i>„Klausti draug , pažystam .”</i> (1). <i>„Dom tis internete apie tokias priemones.”</i> (1).</p>
	Ugdytinio pagalbos šaltinis (asmuo/tarnyba)	15	<p><i>„Internetas, socialin darbuotoja.”</i>, <i>„Soc.darbuotojas, internetas.”</i>, <i>„Internetas.”</i>, <i>„Interneto aprašymas darbin veikla savarank., soc.d.”</i> (6). <i>„Soc.darbuotojas (a).”</i> (4). <i>„Sveikatos specialistas.”</i>, <i>„Sesel , aukl tojas.”</i> (2). <i>„Socialinis darbuotojas, darb mokytojas ir internetas.”</i> (1). <i>„Soc.darb, pad j jas rankdarbi instruktor savarankiška praktin veikla.”</i> (1). <i>„Draugai.”</i> (1).</p>
	Ugdytinio finans tvarkymo g dži tobulinimas ir reikalingos žinios	17	<p><i>„Pinig planavimas.”</i>, <i>„Mok ti susidelioti finansus m nesiui.”</i>, <i>„Suplanuoti biudžet .”</i>, <i>„Kaip tvarkingai paskirstyti turimus pinigus.”</i>, <i>„Mokyti tinkamai skirtus dienpinigius ir kl.pinigus (planuoti išlaidas, taupyti).”</i>, <i>„Finans tvarkymas, pinig planavimas.”</i>, <i>„Išlaidu ir pojamu planavimas kredito saligos.”</i>, <i>„Suplanuoti biudžeta visai savaitei.”</i>, <i>„Pinig klasifikavimas pagal poreikius.”</i> (9). <i>„Išmokti taupyti.”</i>, <i>„Susiskai iuoti savo pajamas, taupyti.”</i>, <i>„Išmokti labiau taupyti.”</i>, <i>„Kaip taupyti pinigus.”</i> (4). <i>„Nesuprantu monet ir valiutos vert .”</i> (1). <i>„Atsiskaityti banko kortele.”</i> (1). <i>„Pinig laikimas banke.”</i> (1). <i>„Rasti kur j uždirbti.”</i> (1).</p>
	Ugdytinio numatoma veikla	16	<p><i>„Pokalbiai, patarimai.”</i>, <i>„Pokalbis su bankininku, konsultacijos.”</i>, <i>„Pokalbis su specelistu.”</i>, <i>„Pokalbiai.”</i> (5); <i>„Konsultacija/os”</i> (4). <i>„Mokytis išmintingai leisti pinigus, apgalvoti planuoti savo išlaidas</i></p>

			<p>ir pajamas.” „Planuoti m nesio išlaidas ir pojamas.” (3). „Kai sigysiu banko kortel pameginti ja atsiskaityti.” (1). „Individualios konsultacijos. Atveju onaliz .” (1). „Tartis su draugais, pažystamais.” (1). „Patarimai, konsultacijos.” (1).</p>
	Ugdytinio pagalbos šaltinis (asmuo/tarnyba)	17	<p>„Soc.darbuotojas/a”, „Leisti pinigus su soc.darbuotoja.” „Pagal galimybes mokyti leisti pinigus. soc. darbuotoja.” (5); „Bankininkas, soc.darbuotojas.” „Banko darbuotojai, soc.darb.” „Internetas, banko darbuotojo.” (5). „Soc darb internete programos.” „Soc.darbuotojas, internetas.” (2). „Draugai.” „Pažystami žmon s.” (2). „Specialistas.” (1). „Prakt, užsi miam. Soc.d.pad j jas.” (1). „Supažindinti su banko paslaugomis.” (1).</p>
	Ugdytinio žini apie b st poreikis ir tobulinimas	16	<p>„Kaip išsirinkti ger b st ateity.” „Kaip išsirinkti ger but , jo viet .”, „Patalp apži ra.” „Koks b stas geresnis.” (4). „Kriaukl s klozeto saugikli tvarkymas buto remonto darbu planavimas.” „Tinkamai sutvarkyti santechnikoje, elektroje atsiradusias gedimus.” (2). „Užpildyti mokes i kvitus.” „Sužinoti apie mokes ius, kur juos susimoketi.” (2). „Kaip išsiniuomoti b st .”, „Kokios yra b sto nuomos s lygos.” (2). „Apži r ti potolpas ir vertinti ar momos kaina ne per didel .” (1). „Nežinau k kreiptis kriziniu atveju.” (1). „Kokios savininko pareigos.” (1). „Aptarti apsigyvendinimo galimybes iš jus iš globos nam .” (1). „Apib dinti bendranuomo pliusius ir minusus.” (1). „Taupyti elektr , vanden .” (1).</p>
	Ugdytinio numatoma veikla	17	<p>„Konsultacija/os”, „Paieškos, konsultacijos, pokalbiai.” „Diskusija/os”, „Praktin darbin veikla prižiurint pagalbiniam darbininkui individualus Koncultovimas.” „Diskusijos, dom tis internete.” (8). „Internete naršiti, kalb ti su soc.darbuotoja.” „Informacijos paieška.” „Interneto noršymas.” „Dom tis internete.” (4). „Atsinešti mokes i už b st knygeles bei kvitus ir mokyti kaip juos užpildyti. pareigoti nueiti pas seser ir susipažinti su elektros, duj , vandens skaitikli parodymus.” „Mokyti paskai iuoti pradines išslaidas(pradiniai našai už nuom).” „Pasimod mit kaip tai reikia daryti, paklausti vyresni asmen .” (3). „Pokalbiai su pažystamais nuomojaniais pilieiais.” (1). „Dom tis apie bust skirtumus internete.” (1).</p>
	Ugdytinio pagalbos šaltinis (asmuo/tarnyba)	16	<p>„Soc., darbuotojas, sesuo.” „Soc.darbuotojas, Internetas.” „Aukl tojas, internetas.” „Internetas ir soc.darbuotoja.” „Internetas”, „Aptarti apsigyvenimo galimybes iš globos nam .soc.darbuotoja.” (9). „B sto specialistas.” „Specialistas.” „Internetas, specialistai.” „ kvedis, pog.darbin.Soc.darb.pad j ja. Specialistu konsultacija.” (4). „Ieškoti skelbimus apie b sto moma.soc.daubutoja.” „Skelbimai.” (2). „Paž stami draugai.” (1).</p>

3 lentel s t sinys

Analizuojant buities g dži veiksm plan paaišk jo, kad nors ugdytiniai vardijo gebantys pasigaminti maist ir pasirinkti tinkamas higienos priemones, ta iau aukl tiniai vis dar išreišk nor tobulinti g d r pintis kambario tvarkymu, maisto gaminimu bei geb jim pasirinkti kokios higienos priemon s yra geros, o kokios ne. Našlai iai mano, kad patobulinti šiuos g džius gali pad ti pokalbiai, konsultacijos ir praktin veikla. O pagrindinis pagalbos šaltinis, pad siantis tai padaryti buvo vardijamas socialinis darbuotojas ir savarankiškas interneto naršymas.

Finans tvarkymo subkategorijoje, ugdytiniai išreišk nor tobulinti pinig planavimo ir taupymo g džius. O š g d tobulinti gali pad ti pokalbiai, konsultacijos su socialiniu darbuotoju.

Žini apie b st subkategorijoje aukl tiniai labiausiai išreišk nerim d l tinkamo b sto išsirinkimo bei santechnini darb sigytame b ste g dži panaudojimo. Aukl tiniai mano, kad š nerim nuraminti gali pad ti konsultacijos ir naršymas internete padedant socialiniam darbuotojui.

Analizuojant kategorijos „Buitis“ turin atspindin ius teiginius darytina išvada, kad vaikai turi g dži ne tik nam ruošos, sav s prieži ros srityje, ta iau pasižymi gan tinai giliomis žiniomis ir supratimu apie finansus, b st . vardijami tobulinami g džiai apima maisto gaminimo, tinkam higienos priemoni panaudojimo, finans tvarkymo ir žini apie gero b sto pasirinkim ateit komponentus. Kaip efektyviausia ši tobulinam g dži b dai, formos vardijami pokalbiai, konsultacijos, praktiniai užsi mimai ir internetas. O pagrindinis pagalbos šaltinis minimas socialinis darbuotojas.

Kategorija **“Sveikata”** detalizuojama subkategorijomis: “Mano žinios apie sveikat ”, “Mano žinios apie alkoholio, tabako, narkotini medžiag vartojim ”, “Mano žinios apie lytin gyvenim ”, “Mano žinios apie mano sveikatos b kl ” (žr. 4 lentel).

4 lentel . Sveikos gyvenosenos g dži raiškos charakteristikos (N=18)

Kategorija	Subkategorija	Teigini skai ius	rodantys teiginiai
Sveikata	Ugdytinio žinios apie sveik gyvenen	18	„Minimal s Žinau sv.Gyvensenos principus, nesimaitinu sveikai. Žinauu apie saugaus sportovimo svarba be steroudu.“, „Žinau apie sveik mityb , turiu žini apie žalingus pro ius. Sportas.“, „Sveikai maitintis, ner kyti, sportuoti.“, „Žinau, kad reikia sportuoti, valgyti daug daržovi , vaisi ir kuo mažiau saldumyn .“, „Žinau, kad reikia sportuoti ir sveikai valgyti.“, „Žinau, kaip sveikati maitintis, pats sportuoju.“, „Moku derinti maisto produktus.“, “Sveika mityba.“, „Žinau kad reikia valgyti kuo

		<p>daugiau darživių, vasarą.", „Žinau, kad negalima valgyti riebaus maisto." (10).</p> <p>„Žinau, kad alkoholis, narkotikai, tabakas – žalingi sveikatai.", „Žinau apie žalingus pro ius.", „Žinau kad rukyti ir gerti nesveika.", „Žinau, kad negalima vartoti alkoholio, narkotiku, reikia sportuoti." (4).</p> <p>„Žinau kas b na, kai susergeri gripu, žinau k dariti jai apsidegini, žinau k reikia valgyti.", „Aš žinau apie sveiką mitybą, k daryti nestipriai susižeidus ar apsideginus, suprantu gripo ir peršalimo simptomus." (2).</p> <p>„Mažai r pinosi savo sveikata." (1).</p> <p>„Minimalios, žinau kas tai yra, bet nesimaitinu ir nesilaikau režimo." (1).</p>
Ugdytinio žinios apie alkoholio, tabako, narkotinių medžiagų vartojimą	18	<p>„Žinau kad tai yra negerai.", „Turiu supratimą apie narkotikų ir alkoholio riziką ir j pasekmes.", „Žinau kad žalingi sveikatai pakankamai žinau apie piktnaudžiavimo riziką, suprantu vartojimo riziką, ne visada atsilaukau.", „Skeičiau kad olhogolis, narkotikai, tabakas žalingi sveikatai turiu supratimą apie j vartojimo riziką.", „Suprantu ši medžiagų kad kenkia sveikatai.", „Suprantu k daro žalingi pro iai ir j žal.", „Žinau, kad šie visi dalykai yra kenksmingi ir gali sukelti priklausomybę.", „Žinau, kad kenkia ir negalima.", „Žinau, kad tai kenkia sveikatai, yra žalinga.", „Žinau, kad j negalima naudoti, nes kenkia sveikatai, gali b ti priklausomas.", „Žinau, kad alkoholis, tabakas ir narkotikai daro žalą žmogaus kūnui.", „Tai yra blogi pro iai.", „Tai nėra gera ir kenkia sveikatai.", „Visa tai yra labai nesveika ir kenkia sveikatai.", „Labai kenkia sveikatai." (15).</p> <p>„Žinau, kad kenkia, bet nesugebu mesti rkyti.", „Suprantu, kad šios medžiagos kenkia sveikatai, bet nemoku atsisakyti.", „Žinau kenkia, bet kartais nemoku atsisakyti." (3).</p>
Ugdytinio žinios apie lytinį gyvenimą	18	<p>„Žinau apie lutiškai plintančias ligas, bei kontraceptines priemones ir t.t.", „Suprantu apie žmogaus reprodukciją, kokios yra kontraceptinės priemonės ir kaip jos sigyjamos.", „Žinau, kad mylintis reikia saugotis.", „Žinau kaip tinkamai apsisaugoti, j gr smes ir j pasekmes.", „Žinau apie plintančias ligas", „Žinau, kad reikia saugotis ir žinoti savo vert.", „Žinau apie ligas plintančias ir dar apie kontraceptines priemones.", „Žinau, kad reikia naudoti prezervatyvus, žinau, kad galima užsikrėsti ligomis visokioms.", „Žinau, kad reikia saugotis girdėjau apie ligas ir neštam.", „Reikia naudoti apsaugos priemones.", „Reikia naudoti prezervatyvus." (12).</p> <p>„Lytinis gyvenimas turi bti pradtada kai tam esi tikrai pasirengusi, subrendusi ir su mylimu žmogumi.", „Reikia saugotis, nedaryto to su bet koku žmogumi." (2).</p> <p>„Žinau apie ligų riziką, apsisaugojimo priemones, b dū neturiu žinių apie žmogaus reprodukciją." (1).</p> <p>„Trkstą žinių apie lytines ligas ir kontraceptines priemones." (1).</p> <p>„Žinau, kaip atsiranda vaikai." (1).</p> <p>„Žinau vyro ir moters lytinio akto ypatumus." (1).</p>
Ugdytinio žinios apie savo sveikatos būklę	18	<p>„Žinau kuo sergu ir kaip nuo to gyditis.", „Žinau kur kreiptis susirgus, kaip gydytis.", „Žinau kur kreiptis, tikrintis sveikatą, žinau peršalimo požymius.", „Žinau kokiomis ligomis sergu, ir kaip su jomis susitvarkyti, kaip pasveikti.", „Žinau, kokiomis ligomis esu sirgusi ir žinau kaip susirgus gydytis reikt.", „Žinau kur reikia nueiti pas gydytoją, k ten sakyti.", „Galiu pati užsiregistruoti pas giditą, žinau kaip iškviešti greitą.", „Žinau visas ligas kokioms esu sirgusi.", „Kiek žinau man viskas yra gerai, lig neturiu.", „Šio metu jaučiuosi gerai.", „Kiek žinau nesergu.", „Žinau, kad nesergu." (12).</p> <p>„Sugebu iškviešti gydytoją namus arba užsirašyti pas gydytoją.",</p>

			„Žinom kur kreiptis pagalbos moku laikytis nurodimu užsirašiti pas giditoj ar stomatologa. Reguliariai tikrinu sveikata nemoku pasir pinti savimi gripo ir peršalimo metu.“, „Žinau kada kviesti greitai pagolba, sugebu užsiregstruoti pas gytitoja ir t.t.“ (3). „Žinau kur kreiptis kaip tinkamai naudotis medikamentais.“, „Žinau kur kreiptis susirgus, kur gydytis.“ (2). „Žinau pagrindines ligas ir j simptomus.“ (1).
--	--	--	--

4 lentelės turinys

Subkategorijoje apie sveiką gyvenimą globaliniai pažymėjimai, kad turi sukaupti žini apie sveikos gyvenimo principus. Jaunuoliai žino, kad palaikant sveiką gyvenimą yra labai svarbu palaikyti sveiko maisto vartojimo racionalumą, taipogi žino, kad sportas – vienas iš svarbiausių sveikos gyvenimo komponentų. Keletas iš informantų pažymėjo, kad žino, kas sudaro sveiką gyvenimą, tačiau jos nesilaiko ir turi minimalias žinias apie tai.

Ugdytiniai žini apie psichotropinių medžiagų vartojimą subkategorijoje atsiskleidė, kad beveik visi informantai turi supratimą apie žalingą ši medžiagų poveikį. Tačiau, nors ir supranta daromą žalą, trys jaunuoliai nemoka šito atsisakyti.

Pažymėtina, kad dauguma informantų žino apie lytiniu keliu plintančias ligas, kokios yra apsaugojimo priemonės bei turi žini apie lytinio akto ypatumus.

Taip pat buvo išsiaiškinta, kad dauguma ugdytinių turi žini apie savo sveikatos būklę, kaip gydytis bei geba išsiviešinti gydytojui.

Rezultatai rodo, kad globaliniai turi pakankamai žini apie savo sveikatą, žalingus prokus ir sveikos gyvenimo palaikymą. Kita vertus, iš rezultatų matyti, kad globaliniams yra kur tobulėti. Todėl verta išsiaiškinti šios subkategorijos tobulinamus gaires (žr. 5 lentelę).

5 lentelė. Informantų projektuojamų sveikos gyvenimo gairių tobulinimo charakteristikos (N=18)

Kategorija	Subkategorija	Teiginių skaičius	rodantys teiginiai
Veiksmo planas (sveikata)	Ugdytinio žini apie sveikos gyvenimo tobulinimą ir reikalingos žinios	19	„Trūksta žini apie sveiką mitybą.“, „Išsiaiškinti kas yra sveika gyvenimo.“, „Daugiau sužinoti apie sveiką maistą.“, „Kaip tinkamai palaikyti sveiką gyvenimą.“ (4). „Išmokyti vertinti ir rasti savo sveikatą.“, „Kaip tinkamai vartoti vaistus nuo peršalimo“, „Supažindinti su peršalimo rizika bei gydymu soc.darbuotoja.“ (3). „Sportuoti ir sveikai maitintis.“, „Prisiversti sportuoti, daryti mankštą.“, „Daržoviu vaisiu valgymas.“ (3). „Nesugebu suprasti kas turi būti pirmosios pagalbos vaistinėje.“, „Asmens sveikatos priežiūra ros kortelės kopija. Pirmosios pagalbos vaistinėje rindys.“ (2). „Nesapranta kodėl negalima vartoti receptinių vaistų su gydytoju arba vaistininku.“ (1). „Apie pirmosios pagalbos suteikimą.“ (1).

			<p>„Gilinti žinias apie žmogaus reprodukcija.” (1).</p> <p>„Poilsio ir darbo tinkamas režimas.” (1).</p> <p>„Pokalbiai konsultacijos savarankiškai.” (1).</p> <p>„Maisto produkt skirtum žini gilinimas.” (1).</p> <p>„Skai iuoti kalorijas.” (1).</p>
Ugdytinio numatoma veikla	17		<p>„Pokalbiai ir konsultacijos.”, „Konsultacija.”, „Individuolus pokilbiai.” (5).</p> <p>„Pagrindiniai sv gyvensenos principai kasdien – sveika mytiba mažinti kengsmingu Ar tartinu m.prod.ir g rimu vartojima.”, „Valgyti visavert maist . Tinkamai aiškinti poilsio ir arbo užim .”, „Tinkamai derinti ir laikytis p.vid.režimo.” (3).</p> <p>„Dažniau sportuoti per k no k.pamokas ir nesveik maist keisti sveiku.”, „Prisiversti tai daryti.” (2).</p> <p>„Išsiaiškinti kaip gauti asmens prieži ros kortel s kopij . Parodyti pirmosios pagalbos vaistin l , surasti internete privalom dalyk saraš .” (1).</p> <p>„Internetas, vyresni asmenys.” (1).</p> <p>„Paieška.” (1).</p> <p>„Savarankiškas žini gilinimas.” (1).</p> <p>„Daugiau j vartoti.” (1).</p> <p>„Knyg skaitymas” (1).</p> <p>„Dom tis kokie produktai geriausi.” (1).</p>
Ugdytinio pagalbos šaltinis (asmuo/tarnyba)	17		<p>„Soc.darbuotojas, pedagog .”, „Socialin darbuotoja.”, „Pad s ir paaiškins soc.darbuotoja.”, „Soc.darbuotojas, Med.slaugytoja.”, „Paaiškinti kokie yra sveikos rizikos veiksniai. VGT slaugytoja. Soc.darbuotojas.”, „Sesel .” (6).</p> <p>„Incl.darbas intern naršymas diskusijos soc.d.”, „Literat ra, internetas.”, „Internetas.”, „soc.darbuotoja internetas naršymas slaugytoja.”, „Soc.darbuotojas, slaugytoja, interneto prieiga.” (5).</p> <p>„K no k.mokytoja, socialin pedagog .” (1).</p> <p>„Su draug pagalba pati kaip nors.” (1).</p> <p>„Supažindinima su vaistin lis turiniu – V.G.slaugytoja.” (1).</p> <p>„Aukl toja.” (1).</p> <p>„Vir ja.” (1).</p> <p>„Biblioteka.” (1).</p>
Ugdytinio žini apie alkoholio, tabako, narkotini medžiag vartojim poreikis ir tobulinimas	14		<p>„Apie narkotines mekiagas mažokai žinau.”, „Kokia ištikro žal daro t medžiag vartojimas, sunku atsisakyti.”, „Daugiau sužinoti apie blog medžiag žal organizmui.”, „Apie tai, kokios pasekm s.”, „Sužinoti daugiau apie narkotini medžiag žal .”, „Kaip saikingai vartoti alk.g rimus.” (6).</p> <p>„Mok ti atsispirti žalingiems pro iams.”, „Pasakyti ne žalingiems pro iams.”, „Žalingi pro iai, pavojai, pas km s, galimyb s j išvengti, atsisakyti.”, „Stengtis ju nevertoti.”, „Mokytis atsisakyti.” (5).</p> <p>„Sukeliamos ligos išsiaiškinti.”, „A, T, N, M, žala Jaunam organizmui.” (2).</p> <p>„Nesuprantu kod l minimaliai ar visai nevertoti alkoholio ir narkotini medžiagu.” (1).</p>
Ugdytinio numatoma veikla	15		<p>„Pokalbis/iai.”, „Pokalbiai, konsultacijos.”, „Pokalbis, švietimas.”, „Sav s skatinimas konsultuojantis su psichologu.” (9).</p> <p>„Diskusija.” (1);</p> <p>„Gyditoja slaugytoja psicholog interneto narš soc – darbuot. kino filmai.” (1).</p> <p>„Kritiškai vatinti situacijas, skatian ios r kyti.” (1).</p> <p>„Bandyti atsisakyti tabako, nevertoti alkoholio, vengti psichotripini medžiag .”, „J nevertoti, dom tis tuo.” (2).</p> <p>„Pasiskaityti” (1).</p>
Ugdytinio pagalbos šaltinis	14		<p>„Medicinos sesut .”, „Gyditojas.”, „Psichologas, sveikatos specialistas.”, „Sesel .” (5).</p> <p>„Soc.darbuotojas.”, „Suteikti tikslas žinias apie alkoholi ir</p>

	(asmuo/tarnyba)		<p>narkotikus. soc.darbuotoja.” (3).</p> <p>„Internete, knygoje.” (3).</p> <p>„Pokalbiai konsultacijos Atmintin s savarankiška sidkusija.” (1).</p> <p>„Diskusijos indi.konsult.situacij analiz psicholog soc.d.” (1).</p> <p>„Soc.pedagog .” (1).</p>
	Ugdytinio žini apie lytin gyvenim poreikis ir tobulinimas	16	<p>„Kokios yra tinkamos apsisaugojimo priemonės.”, „Daugiau b d be prezervatyv , kaip apsisaugoti.”, „Kaip sigyjamos kontraceptin s priemon s.”, „Saugos priemoni panaudojimo priemon s.” (6).</p> <p>„Nesu susipažin s n štumo ir lytiškai plintan i lig rizik .”, „Apie plintan ias lytines ligas.”, „Gilinti žinias apie lytiškai plintan ias ligas.”, „Dom tis platinomomis ligomis.” (4).</p> <p>„Žinios apie lytiškum , žmogaus reprodukcijos proces .” (2).</p> <p>„Atsakomyb už lyt.santykius.” (1).</p> <p>„Šeimos plonovimo metodai – naturalus ir dirbtinis apvaisinimas.” (1).</p> <p>„Tr ksta žini apie mergai i lytines b das.” (1).</p> <p>„Tinkamai pasirinkti partner ” (1).</p>
	Ugdytinio numatoma veikla	16	<p>„Pokalbis, konsultacija, atvejo analize.”, „Individualus pokalbis.”, „Pokalbis – konsultacija.”, „Pokalb.konsultac.Atmintin s, Grup, užsi mimai. Savarankiškas interneto naršymas.” (7).</p> <p>„Šviet jiška veikla apie žmogaus reproduktus, kontraceptines priemones, lytiškai plintan ias ligas.”, „Pasiskaityti.”, „Diskusijos, individualios konsultacijos, video film perži ra, literat ros apžvalga.”, „Internete patarimai, straipsniai.”, „Dom tis, skaityti internete.” (5).</p> <p>„Konsultacija.”, „Konsultacija su urologu.”, „Konsultacijos su aukl toja.” (3).</p> <p>„Kai man to reik s, prad ti tuom dom tis.” (1).</p>
	Ugdytinio pagalbos šaltinis (asmuo/tarnyba)	16	<p>„Soc.darbuotojos, med.slaugytoja, paskaitos, video filmai.”, „Socialin darbuotoja.”, „Soc.darbuotoja, med.slaugytoja.”, „Išaiškinti ankstyv lytini santyki pasekmes. Soc.darbuotoja.”, „Soc.darb.savarank.” (6).</p> <p>„Medicinos sesut .”, „Sesel .”, „Slaugytoja”. „Soc darbuotoja internet.slp.” (4).</p> <p>„Internetas.” (2).</p> <p>„Lytinio švietimo konsultantas.” (1).</p> <p>„Gyditojas.” (1).</p> <p>„Urologas.” (1).</p> <p>„Psichologas.” (1).</p>
	Ugdytinio žini apie savo sveikatos b kl preikis ir tobulinimas	13	<p>„Kaip gydyti kitas ligas.”, „Peršalimo gydymas.”, „Pasidom ti, kokie vaistai kada geriami.”, „Kokius vaistus vartoti susirgus.”, „Savarankiškas kreipimasis giditoja – sveikatos profil.pat. – susirgus – vaistu vartojimas.” (5).</p> <p>„Kokie yra pagrindiniai sveikos gyvensenos principas.”, „Žinios apie sveikatos prieži ros paslaugas.” (2).</p> <p>„Nesusipažin s kas turi b ti pirmosios pagalbos vaistin l je.” (1).</p> <p>„Žinios kas yra psichikos sveikata, kodl kenkia sveikatai.” (1).</p> <p>„Dažniau apsilankyti pas gydytoj .” (1).</p> <p>„Kokios gydytojos geriausios.” (1).</p> <p>„Dom tis kaip nesusirgti.” (1).</p> <p>„Lig pavojai.” (1).</p>
	Ugdytinio numatoma veikla	12	<p>„Konsultacija.”, „Konsultacijos praktika Atmintin s Pokalbiai.”, „Individualios konsultacijos.” (5).</p> <p>„Pokalbiai.” (2).</p> <p>„Savarankiškai kreiptis, gerti nurodytus vaistus.” (1).</p> <p>„Kas yra pirmosios pagalbos nam vaistin l , sveikatos didinimas.” (1).</p> <p>„Susipažinimas koks ryšys tarp jausm min i ir poelgi . Psichikos sveikatos principai.” (1).</p>

			„Stengtis atrasti laiko ir prisiversti nueiti pas gydytoją.“ (1). „Sužinoti, kaip galima nesusirgti.“ (1).
	Ugdytinio pagalbos šaltinis (asmuo/tarnyba)	12	„Sesėl.“, „Medicinos sesėl.“, „Slaugytoja savarank.“, „Slaugytoja Gydytoja soc.darb.“, „Supažindyti su pirmosios pagalbos vaistinėje vaistais. Vg slaugytoja.“ (6). „Soc.darbuotojas. Psicholog.“, „Soc.darbuotoja.“, „Skatinti sveiko turilingo gyvenimo nuostata. Soc.darbuotoja.“ (3). „Auklitoja, gydytoja.“, „Gydytojas.“ (2). „Internetas.“ (1).

5 lentelės turinys

Informantai atskleidė, kad vis dar trūksta žinių ir gėdži apie sveiką gyvenimą. Siekia toliau tobulinti gėdę r pintis savimi ypating dmes skiriant tinkamam vaist vartojimui. Taipogi išreiškia nor sportuoti. Keletas iš globotinių išreišk nor tobulinti žinias apie tai, kas sudaro pirmosios pagalbos vaistin l s turinį. Domisi ir kitais su sveika gyvensena susijusiais aspektais.

domu ir tai, kad net 6 našlaičiai pažymjo norintys tobulinti žinias apie narkotinių medžiag vartojimo žal ir geb jim atsispirti ši medžiag vartojimui.

Analiz atskleid ir tai, kad jaunuoliams trūksta žinių apie tinkamas apsisaugojimo priemones bei lytiniu keliu plintanias ligas.

Analizuojant ugdytinio sveikatos būkl akivaizdu, kad ugdytiniai žino apie savo sveikat , tačiau vis dar siekia tobulinti gėdžius apie tinkam vaist vartojimą .

Aukščiau vardijamus tobulintinus gėdžius aukl itiniai mano patobulinsiantys vairi pokalbi ir konsultacij pagalba. O pagrindiniai asmenys pad siantys to siekti yra socialiniai darbuotojai bei medicinos sesėl .

Iš lentelės pateikt rezultat matyti, kad ugdytiniai apie sveikat kategorijoje atsiskleidžia aukl itiniai žinios apie sveiką gyvenimą , psichotropinių medžiag vartojimo žal , lytinio gyvenimo ypatumus bei sveikatos būkl . Tačiau atsiskleidžia ir tai, kad vardijami gėdžiai tur t būti papildyti naujomis žiniomis. Pagrindinis forma ar būdas pad siantis pagilinti šios sritys žinias vardijamas pokalbis, o pagrindinis pagalbos šaltinis – socialinis darbuotojas.

Kategorija **“Mokymasis ir profesinis orientavimas”** detalizuojama subkategorijomis: “Mano žinios apie savimonę”, “Mano gebėjimai kelti sau tikslus ir jį siekti”, “Mano gebėjimai priimti sprendimus”, “Mano žinios apie karjeros planavimą” (žr. 6 lentelė).

6 lentel . Mokymo ir profesinio orientavimo g dži raiškos charakteristikos (N=18)

Kategorija	Subkategorija	Teigini skai ius	rodantys teiginiai
Mokymasis ir profesinis orientavimas	Ugdytinio žinios apie savimono	18	<p>„Žinau, koks išsilavinimas reikalingas norimam darbui, bei profesijos išsigijimui.“, „Žinau koki savybi žini išsilavinimo reikia siekiamam darbui.“, „Žinau koks išsilavinimas reikalingas norimui darbui, kokios yra norimos profesijos sigyjimo galimyb s.“, „Žinau kuo noriu dirbti ir k reikia mokitis, kad dirb iau ta darb .“ (5).</p> <p>„Žinau koki ger ir blog savybi turiu, reikia žini išsilavinimo“, „Žinau savo blogas savybes.“, „Žinau kokios mano gerosios savybes.“ (3).</p> <p>„Nežinau“, „Nesuprantu ko klausia.“, „Nežinau, k tai reiškia.“ (3).</p> <p>„Tr ksta pasitik jimo savimi savo gyvenimu.“, „Nelabai gerai žinau kas tai, bet panašu savivert , pas mane ji gana menka.“ (2).</p> <p>„Žinau ir moku pristatyti save kitiems.“, „Žinau kaip pateikti save kitiems.“ (2).</p> <p>„Suprantu, kad tolimesn mano ateitis priklauso mano žini , geb jim , pastang .“ (1).</p> <p>„Reikia tur ti savo vert , t žinau.“ (1).</p> <p>„Žinau, kad norint rasti darba reikia gyti profesij .“ (1).</p>
	Ugdytinio geb jimai kelti sau tikslus ir j siekti	18	<p>„Sugebu išsikelti sau artimus ir tolimus tikslus bei j atkakliai siektu.“, „Tikslus sau keliu beveik kas dien ir juos gana neblogai pasiekiu, didesnius tikslus užtrunku ilgiau.“, „Žinau, kaip išsikelti sau tikslus gyvenime.“, „Stengiuosi pasiekti ko noriu.“, „Turiu kantryb s ir siekiu užsibr žt tiksl .“, „Gebu nuspr sti ko noriu ir nuspr sti kaip tikslo sieksiu.“ (7).</p> <p>„Žinau Koki mokykl ir specelybe pasirinkti ir jau užbaigti kur kreiptis ieškant darbo. Suprantu kokios mano galimyb s sigyjant profesija.“, „Žinau kok darba nor iau dirbti.“, „Esu nusprend s baigti vidurin mokykl ir siekti aukštesnio išsilavinimo.“, „Žinau ko noriu gyvenime tod l to ir siekiu betkuom.“, „Turiu užsibr žt tiksl baikti mokslus.“ (5).</p> <p>„Kok darb noriu dirbti.“, „Tai ko noriu dirbti, stengsiuos d l to mokintis.“ (2).</p> <p>„Noriu išeiti iš vaik globos nam ir prad ti šeim .“ (1).</p> <p>„Noriu užbaigti 10 kl. stoti profesin mokykl .“ (1).</p> <p>„Dar nemoku planuoti.“ (1).</p> <p>„Neturiu užsibr žtu tikslu ir siekiu.“ (1).</p>
	Ugdytinio geb jimai priimti sprendimus	18	<p>„Sugebu priimti sprendimus kuri reikalauja situacija.“, „Sprendimus priimu savarankiškai, pati, ta iau tai darau labai ilgai ir apgalvotai.“, „Galiu savarankiškai priimti sprendimus“, „Sprendimus stengiuosi priimti atsakingai.“, „Laikausi savo užsibr žto tikslo ir apgalvoju kiekvien jim .“, „Turiu tvirt nuomon .“ (7).</p> <p>„Ne visada tinkamai nusprendžiu, reikia pirmiau pagalvoti.“, „Dažnai sprendimai b na mano neapgalvoti.“, „Tr ksta asakomyb s, už savo sprendimus.“, „Kartais nemoku priimti tinkam sprendimu.“, „Juos man sekasi sunkiai greitai priimti.“ (5).</p> <p>„(mano nuomon) Žinau k reikia kreiptis pagalbos, kad gauti finansin param studijuojant.“, „Žinau pagal kokia specelib ir kur isidarbinti, žinau i ka kreipti pagalbos mokantis specelyb s.“, „ sivaizduoju kur noriu gauti išsilavinim , mokytis.“, „Aš pati sugalvojau kur dirbsiu ateiti ir ko noriu mokitis.“ (4).</p> <p>„Sugeb iau užpildyti stojimo profesin mokykla dokumentus.“ (1).</p> <p>„Esu labai neapsisprendes.“ (1).</p>

	Ugdytinio žinios apie karjeros planavimą	18	<p>„Esu nupsrentusi k nor iau toliau mokytis, bet nelabai žinau kaip tai reiks padaryti, kur ir ar man pavyks.“, „Noriu gyti silavinim ir kilti karjeros laiptais.“, „Žinau tiksl gyvenime kuo noriu b ti.“ (3).</p> <p>„Ateities perspektyva priklauso nuo gyto silavinimo ir profesiniu g dži bei žini .“, „Suvokiu, kad reikia baigti aukštaj moksl , kad gal iau gyvendinti savo svajones.“, „Žinau kad nieko nebaiges gero darbo negausiu.“ (3).</p> <p>„Suvokiu, kad turiu gerai mokytis kad pasiek iau gera specialyb .“, „Žinau, kad turiu gerai mokytis, kad gerai specialybei.“, „Žinau, kad karjerai reikia daug ir gerai mokytis.“ (3).</p> <p>„Kad reikia tur ti profesija gera, kuri duotu daug pinig .“, „ sigyti profesij , kad uždirbti pinig .“ (2).</p> <p>„Žinau, kur ir koki spec. v liau – nuolat kelti savo kvlifikacija žinau kad praktikos metu svarbu Gerai Atlikti užduotis.“, „Žinau, kuo noriu b ti užauges.“ (2).</p> <p>„Suprantu kokios yra kitos golimyb s, jei negoli studijuoti aukštojoje mokykloje.“, „Žinau, kad jei negal siu mokitis ka noriu tai bandisiu kita dalyk .“ (2).</p> <p>„Žinau, kad reikia planuoti savo karjer gyvenime.“, „Reikia siekti karjeros.“ (2).</p> <p>„Suprantu, kad gauti aukšt j išsilavinim yra sunku.“ (1).</p>
--	---	----	--

6 lentelės t sinys

Kokybinio tyrimo analiz parod , kad informantai pasižymi suvokimu apie tai, kad siekiant gyti profesij yra reikalingas išsilavinimas, nuolatinis mokymasis bei pastangos, pad sian ios pasiekti užsibr žto tikslo. Keletas iš informant nurod , kad nesuvokia žodžio “savimon ” reikšm s. Atsiskleid ir tai, kad jiems tr ksta pasitik jimo savimi siekiant norimos profesijos. Ta iau matyti, kad dauguma jaunuoli moka siekti savo užsibr žt tiksl bei žino, kok darb nor t dirbti ateityje. Matyti ir tai, kad dauguma geba priimti tinkamus sprendimus, ta iau kartais pritr ksta atsakomyb s už savo sprendimus.

Siekiant patobulinti mokymo ir profesinio orientavimo g džius, aukl tiniai numato tok veiksm plan (žr. 7 lentel).

7 lentel . Informant projektuojam mokymo ir profesinio orientavimo g dži tobulinimo charakteristikos (N=18)

Kategorija	Subkategorija	Teigini skai ius	rodantys teiginiai
Veiksm planas (mokymasis ir profesinis orientavimas)	Ugdytinio žini apie savimon poreikis ir tobulinimas	13	<p>„Kas yra savimon ? Sav s vaizdas.“, „Apie s vok savimon .“, „Pla iau suprasti kas ta savimon “, „Susirasti, k tai reiškia.“ (4).</p> <p>„Mok ti atsisakyti blog savybi .“, „Kaip mažinti blogas mano savybes.“, „Pareiti sisamoninti savo teigiamas savybes, rasti dalykus idelkios tobulais.“ (3).</p> <p>„Savo profesijos pasirinkimas.“, „Savo plan ir išsilavinimo aptarimas su konsultantu.“ (2).</p> <p>„Parenkti motyvaciniai laiška.“, „Padaryti CV ir motyvacin .“ (2).</p> <p>„Nemoku išskirti kit žmoni svarbiausi savybi .“ (1).</p> <p>„Išmokti suderinti suinteresuota asmen .“ (1).</p>

	Ugdytinio numatoma veikla	14	<p>„Pokalbiai, konsultacija.”, „Pokalbiai su psichologu.”, „Konsultacijos.”, „Išsikalb jimas, konsultacija.”, „Individuali konsultacija.”, „Konsultacijos su mokytojais, darbuot.”, „Pokalbiai.” (10).</p> <p>„Paskaitos, literat ros apžvalga”, „Išmokti vertinti teigiamas savybes. Pasitik ti labiau.Paskaitos, literat ra.” (2).</p> <p>„Išsiaiškinti ka ši s voka reiškia.” (1).</p> <p>„Pasitarimai.” (1).</p>
	Ugdytinio pagalbos šaltinis (asmuo/tarnyba)	14	<p>„Socialin darbuotoja, darbo birža.”, „Soc.darbuotoja pad s ir paaiškins.”, „Soc.darbuotoja, psicholog ”, „Pad ti suprasti tuos dalykus kurios goli tobulinti soc.darbuotoja.”, „Soc.darb.” (8).</p> <p>„Psichologas/ ” (4);</p> <p>„Mokytojai, draugai.” (1).</p> <p>„Internetas, knygos.”(1).</p>
	Ugdytinio geb jimo kelti sau tikslus ir j siekti tobulinimas ir reikalingos žinios	14	<p>„Suprantu kad reikia aptarti savo išsilavinim ir protesinius planus su konsultantu.”, „Savo profesini Galimybi Vertinimas.”, „Gyvenimo kokyb ir ateities perspektyvas priklausomai nuo išsilavinimo.”, „Kokie b na tikslai gyvenimo? Planuojamas išsilavinimas. Kokia jo vieta mano gyvenime.”, „Gyvenimo tikslai, planavimas, išsilavinimas, mano vieta gyvenime.” (5).</p> <p>„Ilgai užtrunku siekdama tiksl .”, „Išmokti atkakliai siekti savo tiksl .” (2).</p> <p>„Nemoku taisiklingai formuluoti tiksl sau.”, „Sunku susiformuluoti tiksl .” (2).</p> <p>„Išsirinkti iš keli variant .” (1).</p> <p>„Kaip tinkamai prad ti šeimynin gyvenim .” (1).</p> <p>„Toliau laikytis tu tiksl .” (1).</p> <p>„Geriau nuspr sti ko man iš tikt j reikia.” (1).</p> <p>„Kaip išmokti juos tur ti.” (1).</p>
	Ugdytinio numatoma veikla	13	<p>„Užduotys, pokalbiai, konsultacijos, diskusijos ” (5).</p> <p>„Konsultacija.”, „Konsultacija su soc.pedagoge.”, „Individualios konsultacijos.” (3).</p> <p>„Išmokti neb ti tokiai smulkmeniškai ir planuoti savo laik .” (1).</p> <p>„Pvz. Nagrin jimas. Sovarankiškas naršymas internete praktin veikla. Grup pratybos Test sprendimas.” (1).</p> <p>„To siekti.” (1).</p> <p>„Mokytiis kaip nustatyti tiksl .” (1).</p> <p>„Pasitarimai.” (1).</p>
	Ugdytinio pagalbos šaltinis (asmuo/ tarnyba)	14	<p>„Mokyti vertinti savo pasiekimus soc.pedagogas.”, „Soc.pedagog .” (3).</p> <p>„Soc.darbuotojas.”, „Pasitik jimas savimi mokyti realiai ivertinti savo golimybes soc.darbuotoja.” (3).</p> <p>„Psichologas, aukl tojas, knygos.”, „Psicholog .”, „Soc.pedagogas ir aukl tojas.” (3).</p> <p>„Mokyklos mokytojai.” (3).</p> <p>„Soc.darb.Psicholog .” (1).</p> <p>„Glob jas.” (1).</p>
	Ugdytinio geb jim priimti sprendimus tobulinimas ir reikalingos žinios	14	<p>„Kas yra sprendimas, kaip priimti ger sprendim .”, „Kaip tinkamai priimti sprendimus, kokie tai b dai.”, „Skiepyti savo atsakomyb už savo sprendimus.”, „Grei iau ir geriau priimti sprendimus.” (4).</p> <p>„Dažnai abejoju savimi, nepasitikiu savo sprentimais, j gomis.”, „Kartais tr ksta dr sos prisiimti atsakomyb už sprendimus.”, „Pasidom ti visomis galimyb mis.” (3).</p> <p>„Steb ti visuomen s poreikius.” (1).</p> <p>„Nemoku pasirinkti prioritet .” (1).</p> <p>„Kokia yra aukštojo ir profesinio mokslo kaina.” (1).</p> <p>„Tinkamas pokalbis su Galimu spec.Mokytoju.” (1).</p> <p>„Kok darb nor ti dirbti ateityje, kaip gyti reikiama specelyb .” (1).</p> <p>„Kaip tinkamai prad ti šeimynin gyvenim .” (1).</p> <p>„Noriu b ti apsisprend s.” (1).</p>

	Ugdytinio numatoma veikla	14	„Užduotys, diskusijos, individualios konsultacijos.“, „Vaizdo analiz , diskusijos, pokalbiai ir konsultacijos.“, „Individualus pokalbis, naršymas internete.“, „Konsultacijos pokalbiai atmintin s situaciju analiz Grup pratybos.“, „Individuolus pokolbiai.“ (6). „Konsultacija/os“ (4). „Pasiskaityti literat ros, pabendrauti su tais, kurie man gali pad ti.“ (1). „Paskaitos išvykos i centrus“ (1). „Situacij analiz .“ (1). „Gilintis kaip suprasti koks sprendimas reikalingas.“ (1).
	Ugdytinio pagalbos šaltinis (asmuo/ tarnyba)	14	„Pad ti suprasti tuos dalykus, kuriuos galime tobulinti soc.darbuotoja.“, „Pad ti suprasti savo privolumus ir trukumus.soc.darbuotoja.“, „Soc.darbuotojas/a“, „Soc.darbuotoja paaiškins kokie specelistai reikalingi.“ (5). „Psicholog .“, „Soc.darb.Psicholog .“, „Knygos, psicholog , aukl toja.“ (4). „Soc.pedagogas/ ir internetas“. (2). „Mokytojai.“ (2). „Specelistai.“ (1).
	Ugdytinio žini apie karjeros planavim poreikis ir tobulinimas	16	„Tr ksta žini apie kaikures specelybes.“, „Sužinoti visas galimybes.“, „Prof.mokyklos pasirinkimas.“, „Siekti moksl .“ (4). „Stojimas kitas mokyklas po vidurin s.“, „Sužinoti aukštojo ir profesinio mokslo kaina ir istojimo galimybes.“, „Stojimo mokykl dokumentai.“ (3). „Kokios profesijos duotu daug pinig .“, „Kokios specelybes atneša daugiausiai pinig “ (2). „Geriausios galimyb s išsilavinimui gyti.“ (2). „ k kreiptis pagalbos d l studij .“(1). „K ir kaip daryti planuojant karjer .“(1); „Mokyti pasirinkti mokymosi keli , sipareigoti su darbo paieška.“(1). „Kokiam darbui k reikia geriausiai mok ti.“ (1). „Karjeros planavimas.“ (1).
	Ugdytinio numatoma veikla	15	„Pokalbiai ir konsultacijos.“, „Konsultacijos Pokalbiai diskusijos Situacij analiz .“, „Pokalbiai.“, „Individualus pokalbis.“, „Karjeros konsultanto pokalbiai.“ (6). „Konsultacijos.“(3). „Susipažinti su stojimo m-klas dokumentais aptarti kaip reikia pildyti.“, „Pasidom ti apie tai, paskaityti.“ (2). „Karjeros plano susidarymas, leidini apžvalga, interneto naršymas.“, „Savarn.interneto naršymas.“ (2). „Mokyti.“, „Mokyti visose pamokose kuo daugiau.“ (2).
	Ugdytinio pagalbos šaltinis (asmuo/ tarnyba)	15	„Soc.darbuotojas, interneto prieiga.“, „Soc.darbuotojas/a.“, „Pad ti susipažinti su kainiais, stipendijomis ir kt. info soc.darbuotoja.“ (6). „Kartu su vaiku aptarti išsilavinimo svarb per asmeninius tikslus ir planus. soc.pedagogas.“, „Psicholog soc.pedagog soc.darb.“, „Pod ti susipažinti su ivairiomis profesijomis soc.pedagoge.“ (3). „Aukl toja, mokyklos profesinio centro koordinator , internetas.“, „Karjeros konsultantas.“ (2). „Mokytojai.“ (2). „Savar.“, „savarankiškai mokysiuos.“ (2).

7 lentel s t sinys

Daugiausia atsakymuose apie savimon subkategorijoje buvo minima, kad ugdytiniai nor t pagilinti žinias apie tai, kas yra „savimon “. Ypating d mes skyr g džiui atsakyti blog savybi bei išskirti kit žmoni svarbiausias savybes. D mesys buvo skiriamas ir gyvenimo aprašym ir motyvaciniai laišk rašymui. Ugdytiniai nurod , kad tinkamiausia veikla

tobulinant šias žinias yra pokalbiai bei literatūros apžvalga. O asmuo galintis padėti yra socialinis darbuotojas ir psichologas.

Matyti ir tai, kad jaunuoliai siekia pagilinti žinias apie norimų išsilavinimų, trūksta žinių apie vairesnes specialybes, galimas ateities perspektyvas. Parodo norimą išmokyti taisyklingai formuluoti gyvenimo tikslus ir juos laikytis. Ugdytiniai mano, kad patobulinti šie dalykai gali padėti tokie būdai kaip užduotys, pokalbiai, konsultacijos ir įvairios diskusijos su socialine pedagoge ir socialiniu darbuotoju.

Dar daugiau, globotiniai išreiškė norimą gilinti žinias apie tai, kas yra geras sprendimas, kaip priimti teisingus sprendimus bei kaip išsiugdyti gebėjimą labiau pasitikėti savimi priimant tam tikrus sprendimus. Duomenys parodė ir tai, kad keletas jaunuolių dar nėra apsisprendę dėl savo ateities ar galimos profesijos pasirinkimo. Nesupranta, kokia yra aukštojo ir profesinio mokslo kaina. O tam, kad galėtų patobulinti visus aukščiau vardijamus gebėjimus, informantai nuomone, gali padėti socialinis darbuotojas įvairiais pokalbiais, praktiniais užsiėmimais ir diskusijų pagalba.

Apibendrinant galima teigti, kad informantai turi žinių ir gebėjimų mokymo ir profesinio orientavimo kategorijoje. Tai leidžia daryti prielaidą, kad dauguma globotinių pasižymi aukšta mokymosi motyvacija, siekiu pasiekti savo užsibrėžtus tikslus bei gebėjimu tinkamai priimti sprendimus, galintius nulemti jų ateitį. Tai gali turėti takos skykingai šiems jaunuolių integracijai visuomenėje.

Kategorija **“Pasirengimas darbui”** detalizuojama subkategorijomis: “Mano žinios apie pasirengimą darbui”, “Mano pasirengimo darbui gebėjimai” (žr. 8 lentelę).

8 lentelė. Pasirengimo darbui gebėjimų reiškos charakteristikos (N=18)

Kategorija	Subkategorija	Teiginiai skaičius	rodantys teiginiai
Pasirengimas darbui	Ugdytinio žinios apie pasirengimą darbui	18	<p>„Žinau kad, darbui reikia ateiti laiku, tinkamai rengtis.“, „Žinau, kad darbas reikia eiti laiku, tinkamai rengtis.“, „Žinau, kad darbui reikia būti pasitempus, ko reikia norimui darbui.“, „Žinau, kaip reikia rengtis, kad neveluoti.“, „Žinau kad reikia dirbti atsakingai, neveluoti, švariai rengtis, būti susišukavus plaukus.“, „Žinau kaip tinkamai rengtis einant darbą, laikyti darbo taisyklis.“, „Visiems darbams reikia atsakingai pasiruošti, neveluoti“, „Kokia atsakomybė darbe.“ (8).</p> <p>„Žinau kad galiu dirbti 40 valandų per savaitę“, „Žinau, kad dirbti po 8 val. per d. sąžiningai kas priklauso pagal profesiją, atlyginim moka po.“, „Žinau, kad nepilnamečiai negali dirbti tiek kiek suaugę, bet gali šiaip dirbti.“ (3).</p> <p>„Žinau, kokį darbą, specialybę norėčiau gauti, kokią gebėjimų žinių reikia, suprantu, kad reikia gauti specialybę su pažimjimais, Gerai atlikti darbą, Nuolat kelti kvalifikaciją, sekti Naujų ateitį laiku.“, „Žinau, kad reikia turėti gebėjimą tam tikroms veikloms, juos gauti</p>

			<p>aukštosiose mokyklose, ieškant darbo stoto darbo birž , sudaryti darbo sutart ir pan.” (2).</p> <p>„Žinau, kad reik s laikytis taisykli darbe.”, „Suvokiu, kad tinkamai reik s laikytis darbo taisykli ir pasiruošti darb.,pokalbiui.” (2).</p> <p>„Dar neturiu savo svajon s profesijos.” (1).</p> <p>„Moku užpildyti standartin darbo paieškos anket .” (1).</p> <p>„Žinau minimal atlyginim Lietuvoje.” (1).</p>
	Ugdytinio pasirengimo darbui geb jimai	18	<p>„Tur ti gera sveikata, mok ti bendrauti, laikytis taisykli .”, „M nesio nepalima v luoti. Dar.išverm , sveikata, darbo taisykli laikymasis.”, „Žinau, kad reikia laikytis pareigini instrukcij , griežtai laikytis darbdavio nurodym .”, „Žinau, kad darbui reikia ruoštis, atsakingai dirbti, b ti atsakinga.”, „Žinau, kad reikia motyvacijos, pasiruošti gerai.”, „Atsakomyb darbui, komunikabilumas.”, „Ateiti laiku darb .” (8).</p> <p>„Kompiuterio pagalba sugeb iau parašyti savo gyvenimo aprašyma ir t.t.”, „Žinau, kad reikia tur ti CV ir kokias rekomendacijas.” (2).</p> <p>„Žinau kur, koki specelyb sigyti, k kreiptis pagalbos sidarbinant, tinkamai pasiruošti pokalbiui fizin ištvėrm s stiprinimos susipažin s su darbo birža.”, „Suprantu, kad einant pas darbdavi reikia tinkamai pasiruošti pokalbiui t.t.” (2).</p> <p>„Neturi žini , koki gebejimo reika geram darbuotojam.” (1).</p> <p>„Susirasti internete darbo pasiulym , esu atsakinga ir darbšti.” (1).</p> <p>„Žinau koki geb jim reikia mano norimam darbui.” (1).</p> <p>„Greitai adaptojuosiu, greitai orientuojuosiu.” (1).</p> <p>„Gebu pasiruošti darbui.” (1).</p> <p>„Neturiu.” (1).</p>

8 lentel s t sinys

Kategorijai „Pasirengimas darbui“ priskirt teigini gyvenimo planuose turinio analiz rodo, kad dauguma našlai i turi žini apie darbo taisykles, pasiskirstom atsakomyb , oficiali aprang . Nustebino ir tai, kad globotiniai pasižymi žiniomis apie reikiam valand darbo skai i ir nepilname i darbinim . Dar daugiau, ugdytini pasirengimo darbui g džiai apima geros sveikatos, tinkam bendravimo g dži , taisykli laikymosi, motyvacijos ir pan. tur jim . Keletas iš aukl tinių nurod gebantys susikurti savo gyvenimo aprašym bei motyvacin laišk .

Ta iau, aukl tiniai nurod , kad vis dar reikia gilinti žinias apie darbininko teises ir pareigas, kaip tinkamai pasirašyti CV. Aukl tiniams domu b t pagilinti žinias apie kuo vairesnes profesijas, j ypatumus. Svarbiausia, pagilinti žinias ir g džius apie vairius su darbu susijusius ypatumus (žr. 9 lentel .).

9 lentel . **Informant projektuojam pasirengimo darbui g dži tobulinimo charakteristikos (N=18)**

Kategorija	Subkategorija	Teigini skai ius	rodantys teiginiai
Veiksm planas (pasirengi-mas dar-	Ugdytinio žini apie pasirengim darbui tobulinimas ir reikalingos žinios	17	<p>„Darbininko teis s ir pareigos.”, „Žinoti savo ir darbdavio pareigas.”, „Kokios yra darbuotojo teis s ir pareigos.”, „Kokios darbininko pareigos.” (4).</p> <p>„Pagrindin s darbuotoju teis s. Gyvenimo aprašimo su Motivaciniu Laišku ruošimas.”, „Kaip rašyti motyvacin laisk ,</p>

bui)			<p>CV." (2). „Darbo pokalbis.”, „Tinkamai pasiruošti pokalbiui su darbdaviu.” (2). „Susipažinti su skirtingomis profesijomis, darbo taisyklėmis.”, „Sužinoti apie darbo saugą.” (2). „Ar sugebėčiau atlikti darbą.”, „Kokio pobūdžio darbas aš galėčiau dirbti.” (2). „Kaip atlikti darbo užduotis ir atsakomybę darbe.” (1). „Aptarti profesiją, lavinti darbo paieškos galimybes.” (1). „Tinkamai rengtis einant darbą.” (1). „Koks darbas atsakingiausias.” (1). „Už kokį elgesį darbuotojas atleidžiamas.” (1).</p>
	Ugdytinio numatoma veikla	17	<p>„Konsultacijos pokalbiai.”, „Pokalbis-diskusija.”, „Savarankiškas mokymasis internete. Pokalbiai su darbu.”, „Individualios konsultacijos, padedant vertinti savo profesinius lūkesčius, galimybes, darbo paieškos planą.”, „Konsultacija”, „Pokalbis.”, „Praktinė veikla, konsultacijos.”, „Konsultacija, paieška, mokymasis.”, „Išvyka pas darbdavį, konsultacija.” (11). „Individuali konsultacija. Situacijų aptarimas Savarankiškas mokymasis internete pvz.nagrinėjimas. Grupinės pratybos praktinė veikla – išmokyti rašyti motyvuota laišku.”, „Susipažinti su motyvaciniais laišku, CV pavyzdžiais, rekomendacijomis, juos aptarti.” (2). „Situacijų analizė.” (1). „Pasiskaityti.” (1). „Klausti draugą.” (1). „Domintis koki man darbai patiktų ir kaip jam ruoštis.” (1).</p>
	Ugdytinio pagalbos šaltinis (asmuo/tarnyba)	17	<p>„Soc.darbuotojas, internetas, karjeros konsultantas.”, „Geras darbuotojas” soc.darbuotojas.”, „Soc.darbuotojai soc.pedagogas”, „Savar.soc.d.”, „Soc.darbuotojas.”, „Aptarti apie skirtingas specylybes su soc.darbuotoja.” (9). „Aptarti skirtumus profesijų ypatumus.soc.pedagogas.”, „Socialinis pedagogas.”, „Internetas, soc.pedagogas, mokytojai.” (4). „Specialistas.” (2). „Internetas.” (1). „Draugai.” (1).</p>
	Ugdytinio pasirengimo darbui gebėjimų tobulinimas ir reikalingos žinios	17	<p>„Kaip susikurti gyvenimo aprašymą”, „Gyvenimo aprašymas.”, „Kaip rašyti gyvenimo aprašymą, motyvacinį laišku.”, „Išmokyti kaip rašyti gyvenimo aprašymą, motyvacinį laišku.”, „Nemoku pasirašyti CV.” (5). „Palaikyti formalius santykius su kolegomis.”, „Kaip gerai sutarti su kolegomis.”, „Kaip suvaldyti savo pyktį, kai supyksta ant vadovo, kolegų.” (3). „Apie darbo laiką ir kitas taisykles.”, „Geriau sigilinti mano teises ir pareigas.” (2). „Kaip pasiruošti darbo pokalbiui.”, „Tinkamai pokalbiui su darbdaviu.” (2). „Kaip ir kaip daryti siekiant paaukštinimo darbe.”, „Kaip paprašyti paaukštinimo.” (2). „Skundo rašymas.” (1). „Pagilinti žinias apie norimą darbą.” (1). „Noriu išmokyti jam pasirengti.” (1).</p>
	Ugdytinio numatoma veikla	17	<p>„Konsultacija.”, „Konsultacijos pokalbiai situacijų analizė.”, „Konsultacija.”, „Individualios konsultacijos.”, „Konsultuoti, mokintis.” (5). „Susipažinti su motyvaciniais laišku (CV), pavyzdžiais, rekomendacijomis, juos aptarti.”, „Skaityti pavyzdžius rašyti savo.” (3). „Pokalbiai.” (3). „Diskusija.” (2). „Darbo kodeksas, pagalba išsiaiškinti skundo pateikimo procedūrą.”, „Darbo kodekso analizavimas.” (2). „Pasidomėti,</p>

			<i>pasiskaityti.</i> , „ <i>Dom tis tuo.</i> ” (2).
	Ugdytinio pagalbos šaltinis (asmuo/tarnyba)	20	„ <i>Soc., darbuotojas, internetas.</i> ”, „ <i>Soc.darbuotojas.</i> ”, „ <i>Vis informacij pasakis soc.darbuotoja.</i> ” (11). „ <i>Aukl toja, internetas.</i> ”, „ <i>Internetas, draugai, mokytojai.</i> ”, „ <i>Internetas.</i> ”, „ <i>Internetas soc.darb.</i> ” (4). „ <i>Parodyti b dus kaip suvoldyti pykti. Soc.darbuotojas.</i> ”, „ <i>Soc.darbuotojas soc.pedagogas</i> ”, „ <i>Supažindyti kokios yra darbuotojo teis s ir atsakomyb s. soc. darbuotojas.</i> ” (3); „ <i>Specialistas-aukl tojas.</i> ”, „ <i>Specialistas.</i> ” (2).

9 lentel s t sinys

Ugdytiniai mano, kad aukš iau vardintiems g džiams tobulinti gali pad ti vaarios konsultacijos, pokalbiai, ger CV pavyzdži analizavimas su socialiniu darbuotoju, pedagoge ar su tam tikros profesijos specialistu.

Apibendrinant galima teigti, kad informantai turi gana galias žinias ir g džius reikalingus pasirinktam darbui. Globotiniai pasižymi aukšta motyvacija susirasti darb ir laikytis darbe nurodyt taisykli . Kita vertus, išreiškia nor tobulinti žinias apie skirting profesij darbus, j taisykles, ir j laikymosi ypatumus.

Kategorija „*Socialinis gyvenimas*” detalizuojama subkategorijomis: „Mano geb jimai palaikyti santykius su kitais”, „Mano bendravimo geb jimai”, „Mano žinios apie gyvenim be smurto” (žr. 10 lentel).

10 lentel . Socialini g dži raiškos charakteristikos (N=18)

Kategorija	Subkategorija	Teigini skai ius	rodantys teiginiai
Socialinis gyvenimas	Ugdytinio geb jimai palaikyti santykius su kitais	18	„ <i>Sugebu bendrauti su bendraamžiais, susipažinti vertinti pavojus.</i> ”, „ <i>Sugebu užmegsti ryšius su žmon mis.</i> ”, „ <i>Sugebu užmegsti ryš , tinkamai spr sti konfliktus.</i> ”, „ <i>Moku užmegsti ryši su žmon mis, per mažai vertinu draugyst šeimos santykiams.</i> ”, „ <i>Esu draugiška, moku bendrauti, nepiktybiška.</i> ”, „ <i>Moku atsirinkti draugus.</i> ”, „ <i>Sugebu greitai susibendrauti, gerai bendrauti su draugais.</i> ”, „ <i>Turiu draugu, moku bendrauti, draugiškai pasisveikinti, kalb ti su viresniais mandagiai.</i> ”, „ <i>Stengiuosiu palaikyti gerus santykius su kolegomis.</i> ”, „ <i>Stengiuosi su visais draugiškai bendrauti.</i> ”, „ <i>Grožei elgtis su kitais.</i> ”, „ <i>Moku draugiškai bendrauti su visais.</i> ”, „ <i>Moku palaikyti santykius su kitais.</i> ” (13). „ <i>Stengiuosi nieko nesipykti, ta iau sunkiai sekasi užmegsti ir palaikyti bendravim .</i> ”, „ <i>Kartais sunkiai sekasi palaikyti gerus santykius, ta iau draug turiu.</i> ”, „ <i>Sugebu bendrauti, ne visada vertinu pavojus.</i> ” (3). „ <i>Sugebu sureaguoti pasisveikinimus, pakalbinim ir atsakyti paprastus klausimus.</i> ”, „ <i>Sugebu sureguoti pasisveikinima, atsakyti paprastus klausimus.</i> ” (2).
	Ugdytinio	18	„ <i>Mok paprašyti pagalbos, Žinau kad sveikinantis ži r ti asmeniui akis ir paspausti ranka.</i> ”, „ <i>Gebu per savaite</i>

	bendravimo geb jimai		<p><i>pabendrauti bent su vienu asmeniu.</i>”, „<i>Moku bendrauti su žmon mis, rasti bendra kalba.</i>”, „<i>Moku bendrauti su žmon mis.</i>”, „<i>Moku palaikyti pokalb , išklausti, diskutuoti.</i>”, „<i>Moku bendrauti gražiai su kitais.</i>”, „<i>Gebu bendrauti su vairaus amžiaus žmon mis.</i>”, „<i>Sugebu užmegzsti pokalbi su kitais.</i>”, „<i>Mandagiai bendrauju, leidžiu kitiems pasysakiti, išklausu nuomones.</i>” (9).</p> <p>„<i>Moku išvenkti konflikt , susitaikyti su visais.</i>”, „<i>Gebu spr sti konfliktus.</i>”, „<i>Sugebu Atpažinti pavojingus santykius, spr sti konfliktus, pasakyti “Ne”, sivertinti savo stiprius ir silpnasias savybes.</i>”, „<i>Spresti gin us su draugais.</i>”, „<i>Žinau kaip k daryti kai susipykstu.</i>”, „<i>Moku spresti konfliktus.</i>” (6).</p> <p>„<i>Tr ksta tvirto bendravimo, mokejimo paskyti NE g dži .</i>”, „<i>Sunkiai sekasi bendrauti su suaugusiais.</i>”, „<i>Bendrauti moku, esu nuoširdi, mandagi, maloni, bet uždara, nem gstu atsiverti kitiems, nelabai turiu draug .</i>” (3).</p>
	Ugdytinio žinios apie gyvenim be smurto	18	<p>„<i>Žinau kur kreiptis pagalbos, Jei Nesugebi išspr sti konflikto, kad fizin j ga nepaded spr sti konflikt , suprantu, kad smurtas Ne tik fizinis bet ir žodinis veda i konfliktus.</i>”, „<i>Žinau, kas pagelb s, jei nesugebi pati išspresti konflikta.</i>”, „<i>Žinau apie fizin ir žodin smurt , kur kreiptis patyrus smurt , neslepti smurto atvej .</i>”, „<i>Nevartot alkoholinio ir nesivelt konfliktus.</i>”, „<i>Moku nesivelti bereikalingus konfliktus, tinkamai juos išspr sti.</i>”, „<i>Žinau, kad smurtauti yra negerai ir juos reikia bausti.</i>”, „<i>Žinau, kad negalima smurtauti ir saugoti save nuo to.</i>”, „<i>Žinau kur kreiptis jei smurtauja, kas nors muša.</i>”, „<i>Žinau kad smurtas negerai ir jo pasaulyje per daug.</i>”, „<i>Smurtas negerai.</i>” (10).</p> <p>„<i>Moku spr sti konfliktus, atvirai pasakyti “Ne”.</i>”, „<i>Gebu tvirtai pasakyti ne.</i>”, „<i>Moku spresti konfliktus.</i>”, „<i>Stengiuosi vengti smurto.</i>” (4).</p> <p>„<i>Žinau kad muštis yra negerai, bet kartais neišeina</i>”, „<i>Tr ksta saugios elgsenos savybi . Savigarbos, pagarbos kitiems.</i>” (2).</p> <p>„<i>Smurto šiame pasaulyje ir gyvenime netur tu b ti, tai naikina pasauli.</i>” (1).</p> <p>„<i>Gerai elgtis su jaunesniais.</i>” (1).</p>

10 lentel s t sinys

Dauguma tyrime dalyvavusi informant pažym jo, kad sugeba palaikyti santykius su kitais asmenimis gerbiant j nuomon , išklausan j , ar sprendžiant su jais susijusius konfliktus. Turi g dži kaip reaguoti pasisveikinim , draug pasikabinimus ir pan. Aktualu pamin ti ir tai, kad kel tam iš informant yra gana sunku palaikyti ryš su kitais, o ypa su suaugusiais. Be to, aukl tiniai pamin jo, kad ne visada sugeba vertinti galimus pavojus bendraujant su vairaus tipo žmon mis. Vis dar tr ksta g dži pasakyti NE. Išaišk jo ir tai, kad kel tam iš informant yra sunku susirasti draug d l to, kad nepasitiki savimi, bijo atsiverti kitiems žmon ms. Kita vertus, dalis informant geba išvengti konflikt ir atpažinti pavojingus santykius. Tai rodo, kad ugdytiniai yra pakankamai gerai vald socialinius g džius.

Pasteb ta ir tai, kad daugumos informant žinios apie gyvenim be smurto sutampa teigiant, kad smurtas yra negerai, ir, kad tai reikia stabdyti pasaulyje. Žino kaip ir kur kreiptis smurto atveju. Ta iau išreišk nor tobulinti g džius siekiant sustabdyti galim smurtautoj .

Suprantant, kad analizuojami informantai pasižymi gana neblogais socialiniais g džiais buvo domu apžvelgti j si lom veiksm plan tobulinant su socialini gyvenimu susijusius g džius (žr.11 lentel).

11 lentel . Informant projektuojam socialini g dži tobulinimo charakteristikos (N=18)

Kategorija	Subkategorija	Teigini skai ius	rodantys teiginiai
Veiksm planas (socialinis gyvenimas)	Ugdytinio geb jimo palaikyti santykius su kitais tobulinimas ir reikalingos žinios	15	<p>„vertinti pavojus, kit spaudim .”, „Atpažinti santykius kurie gali b ti žalingi ir pavojingi.” (2).</p> <p>„Nesugebu susipažinti prisistanant kitiems.”, „Sunkiai suart ju su svetimais.” (2).</p> <p>„Tinkamai isitraukti i socialinius kontaktus. Tinkamas išsikirimas. Santykiu nutraukimas.”, „Mokytis užmegsti santykius, pl sti socialin tinkl už vaik g.nam ” (2).</p> <p>„Nemoku atsispirti blogai draug takai.”, „Reikia atpažinti blogus asmenis.” (2).</p> <p>„Nepasitik jimas kitais.”, „Neišlaikau ilgai draugišku santykiu.” (2).</p> <p>„Mokyti vertinti draugystes ir šeimos santykius.” (1).</p> <p>„Kokie yra geri bendravimo b dai.” (1).</p> <p>„Nemoku atsirinkti draug .” (1).</p> <p>„Bendravimas su priešišškai nusiteikusiai žmon mis.” (1).</p> <p>„Bendrauti su kitais.” (1).</p>
	Ugdytinio numatoma veikla	14	<p>„Konsultacijos. Grup.pratybos praktin veikla. Konsultacijos.”, „Konsultacija, mokytis.”, „Pokalbiai, konsultacijs.” (3).</p> <p>„Diskusijos.”, „Diskusija prie stalo, geri pavyzdžiai.”, „Grupiniai darbai, diskusija.” (3).</p> <p>„Pokalbiai, konsultac interneto konsultacija.”, „Pokalbis.” (2).</p> <p>„Dalyvavimas renginiuose, diskusijos, film perži ra ir aptarimas.”, „Dalyvavimas renginiuose, film perži ra ir aptarimas, diskusijos.” (2).</p> <p>„Situacijų analiz .”, „Analiz s, pokalbiai.” (2).</p> <p>„Išmokti pasitik ti asmenimis supaniais mane.” (1).</p> <p>„Palaikyti bendravim .” (1).</p>
	Ugdytinio pagalbos šaltinis (asmuo/tarnyba)	17	<p>„Bendrauti su naujais žmon mis, soc.darbuotoja.”, „Mokytojai, soc.darbuotoja, draugai.”, „Soc.darbuotoja, internetas.”, „Suteikti žiniu apie bendravima.soc.darb”, „Psichol.patarimai.soc.d.” (7).</p> <p>„Psicholog soc.darbuotojai”, „Psicholog , knygos, internetas, aukl toja.”, „Psicholog .”, „Pad ti suprasti santykius proginti ir kas juos formuoja.vgn psicholog .” (5).</p> <p>„Soc.pedagog .” (2).</p> <p>„Aukl toja.” (2).</p> <p>„Drauga.” (1).</p>
	Ugdytinio bendravimo geb jim tobulinimas ir b tini geb jimai	16	<p>„Nesugebu atpažinti santikiu, kurie gali buti žalingi ir pavojingi.”, „Nesuprantu kada žmogus bendraujant siekia naudos.”, „Reikia atpažinti blogus asmenis.” (3).</p> <p>„Išreikšti pykti ir kitus intensyvius jausmus socialiai priimtinu b du.”, „Kartais karštai reaguoji viska.” (2).</p> <p>„Atsisakimas žaling pasi lim .”, “Lavinti tvirto bendravimo (mok jimas atsisakyti, pasakyti NE) g džius.” (2).</p> <p>„Uždarumas”. (1).</p> <p>„Išmokti bendrauti su suaugusiais.” (1).</p> <p>„Dalyvauti diskusijoje.” (1).</p> <p>„Kaip spr sti konfliktus.” (1).</p>

			<p>„Tr ksta mandagumo kalbantis.” (1).</p> <p>„Tikslo siekimo. Plano sudarimas ir Vygdymas. Jo Rezultat prognozavimas.” (1).</p> <p>„Paprašyti pagalbos.” (1).</p> <p>„K daryti netik toje situacijoje.” (1).</p> <p>„Rasti vairesniu sprendimo b du.” (1).</p>
	Ugdytinio numatoma veikla	15	<p>„Bendrauti su suaugusiais, pokalbiai.”, „Pokalbis, konsultacija.”, „Analiz s, pokalbiai.”, „Individualus pokalbis.”, „Individualus pokalbis.”, „PVZ Nagrin jimas Ir aptarimas situaciju analiz Konsultacijos Pokalbiai.”, „Konsultuotis, mokytis.”, „Situacij analiz s, problem sprendimmai, pokalbiai, konsultacijos.”, „Mokytis pasakyti “ne” – atvej analiz pratybos konsultas.” (11).</p> <p>„Diskusija.” (1).</p> <p>„Pasistengti atskleisti save kitiems, priskisti žmones, susirasti draug .” (1).</p> <p>„Paprašyti.” (1).</p> <p>„Tobulinti savo geb jimus kai susipykstu.” (1).</p>
	Ugdytinio pagalbos šaltinis (asmuo/tarnyba)	15	<p>„Lavinti gerus vaiko bendravimo g džius” soc.darbuotoja.”, „Soc.darbuotojas. soc. Pedagog ”, „Soc.darbuotojas, psichologas.”, „Psicholog , aukl toja.”, „Soc.pedagog . aukl toja.”, „Papasakoti apie bendravim soc.darbuotoja.”, „Mokytėjai, soc.darbuotoja, draugai.” (7).</p> <p>„Psicholog .” (3).</p> <p>„Soc.pedagog .” (3).</p> <p>„Pad ti suprasti santiki priginti ir jos formuoti.” (1).</p> <p>„Psichol.konsult.soc.darb.savar.” (1).</p>
	Ugdytinio žini ir geb jim gyventi be smurto tobulinimas	13	<p>„Kaip išvengti smurto.”, „Kaip išvengti skaudži ar pavojing santyki . savo išgyvenam jausmu vardijimas.”, „Vengti skaudži ar pavojing santyki ”, „Kaip mažinti smurt .”, „Kaip kitus motyvuoti nesmurtauti.”, „Vengti blog santyki .”, „Kaip jo išvengti.” (7).</p> <p>„Suteikti žini apie emocin , fizin ir seksualin smurt .” (2).</p> <p>„Kaip apsiginti nuo smurtautojo.”, „Apginti kit skriaudžiam .” (2).</p> <p>„Bijau spresti svetimus konfliktus.”(1).</p> <p>„Tr ksta kaip susitvardyti.” (1).</p> <p>„Pasakyti ne bendraamžiui kai yra skatinama atl.netinkama darba.” (1).</p> <p>„Dom tis kod l kiti mušasi.” (1).</p>
	Ugdytinio numatoma veikla	15	<p>„Situaciju analiz konsultacijos individualus pokalbiai. Test sprendimas Konsultacijos.”, „Situacijos analiz .”, „Situaciju analiz .ind.konsultacija.”, „Individual s ir grupiniai užsi mimai, situacij analiz s. T. Arlauskait s knyga „Galim pad ti savo vaikui” skaitymas ir aptarimas.”, „Situacijos analiz , žaidimas – vadinimas.”, „Išmokti apsisaugoti nuo smurto (situacij analiz , film perži ra, aptarimas, dikusijos)”, „Analiz s, pokalbiai.” (7).</p> <p>„Pokalbis.” (3).</p> <p>„Pasidom ti, pasiskaityti.”, „Skaityti knygas apie tokius dalykus.” (2).</p> <p>„Konsultuotis, praktikuotis.” (1).</p> <p>„Individualus užsi mimai.” (1).</p> <p>„Pasitarimai.” (1).</p>
	Ugdytinio pagalbos šaltinis (asmuo/tarnyba)	16	<p>„Psicholog soc.darb.”, „Mok ti pasakyti. Soc.darb.”, „Soc.darbuotojas.Psicholog .”, „Pad ti vaikui suprasti, kas padeda ir trukdo s kmingai bendrauti. Soc. darbuotojas.”, „Soc.darbuotoja.”, „Soc.darb.”, „Suvaidinti situacijas, soc.darbuotoja.”, „Draugai, soc.darbuotoja.” (8).</p> <p>„Soc.pedagogas.”, „Soc.pedagog ,psicholog .” (3).</p> <p>„Psicholog .” (2).</p> <p>„Aukl tojas.” (1). „Knygos, internetas.” (1).</p>

Rezultatai rodo, jog globotiniai labiau nori pagilinti žinias apie žalingą ir pavojingą santykių riziką. Keletas iš globotinių nori pagerinti sitraukimo socialinius kontaktus gebėjimą. Likę auklėtiniai orientuojasi ties blogų savybių, nepasitikėjimo jimo savimi ir kt. mažinimu. Taip pat, ugdytiniai tapo labai domu pasidomėti apie tai, kaip šiais laikais reikėtų išvengti smurto, skaudžių bei pavojingų santykių.

Informantai nurodė, kad pagerinti minimus gebėjimus gali padėti vairūs būdai kaip konsultacijos, grupinės pratybos, diskusijos, individualūs pokalbiai ir situacijų analizės. Pagrindinis asmuo galintis padėti tai vykdyti vadinamas socialinis darbuotojas (auklėtojas), psichologas, mokytojai.

Matyti, kad ugdytiniai yra išsiugdę pakankamai neblogus socialinius gebėjimus, tačiau ugdytiniai nebijojo vardinti, tobulinamas sritis siekiant geresnių šių gebėjimų išsiugdymo. Ypatingas dėmesys skyrė gebėjimui palaikyti santykius su vyresniais asmenimis, bei gebėjimui atpažinti blogas kitų asmenų savybes. Išreiškė norą išmokyti blogiems protingams pasakyti NE, bei pagilinti žinias apie tai, kaip sustabdyti esant smurtui pasaulyje.

Kategorija **“Pasirengimas šeimai”** detalizuojama subkategorijomis: “Mano žinios apie pasirengimą šeimai” (žr.12 lentelė).

12 lentelė. **Pasirengimo šeimai gebėjimų raiškos charakteristikos (N=18)**

Kategorija	Subkategorija	Teiginių skaičius	rodantys teiginiai
Pasirengimas šeimai	Ugdytinio žinios apie pasirengimą šeimai	16	<p>„Žinau kad vaiku reikia rūpintis negalima palikti jo vieno, padėti išlaikyti šeimą.“, „Žinau, kur yra šeimos planavimo centras, suprantu kad negalima palikti vaika be priežiūros.“, „Žinau, kad reikia auginti patalikus ir jų nepalykti.“, „Moku tinkamai prižiūrėti vaikus, jų slaugyti, sudrausminti.“ (4).</p> <p>„Kokia yra tinkama našios priežiūra“, „Žinau kaip apsaugoti nuo naštumo, apie pavojus ir tinkama priežiūra naštumo metu, turiu žinių apie vaiko priežiūrą, maudymą tinkamus žaidimus.“, „Žinau apie vaikų auginimą, naštumą, apsaugojimą, vestuves, pareigas.“, „Kaip reikia prižiūrėti našį, kaip būti pasirengus, kurti.“ (4).</p> <p>„Turėti savo būstą ir būti finansiškai pasirusus.“, „Žinau kaip reikia turėti būstą pasirengusiam šeimai.“ (2).</p> <p>„Nuorū traukti būstą, darbą.“, „Žinau kokios šeimos noriu, jos ir siekiu.“ (2).</p> <p>„Šeima turi susidaryti iš dviejų mylinčių žmonių, jų santuokos ir vaikų bei bendras būtis.“ (1).</p> <p>„Žinau, kad reikia ruoštis šeimai tai svarbus vykis žmogaus gyvenime.“ (1).</p> <p>„Žinau kur yra šeimos planavimo centras, kaip elgtis su vaiku.“ (1).</p> <p>„Šeima turi turėti reikiamą žinoti kaip saugoti.“ (1).</p>
Veiksmo planas	Ugdytinio žinios apie pasirengimą šeimai	16	<p>„Kaip auginti vaikus.“, „Daugiau žinių apie vaiko priežiūrą jimo gebėjimus.“ (2).</p> <p>„Nesuprantu kokia geriausia vaiko priežiūra ir ugdymo istaigos.“</p>

(pasirengimas šeimai)	poreikis ir tobulinimo gairės		<p>„Nežinau ar reikia vaikui eiti daržel.“ (2). „Bendrovimo menini paslaug . Vaiko amžius.“, „Bendr., paslaug šeimoms prieinamum .“ (2). „Pareigos ir atsakomyb šeimoje.“ (1). „Kur kreiptis n š iosios prieži ros paslaugai gauti.“ (1). „Nuo ko prad ti kai vaikas serga.“ (1). „Atsakomyb už savo veiksmus, mok jimas, r pintis artimu žmogumi.“ (1). „Žinios apie šiuolaikinius šiandienos jausmus t vai. Gera t vyst . Žinios apie vaiko prieži ros principus ir poreikius, skirtingi amžiaus tarpsniuose.“ (1). „Kaip tinkamai pasirengti šeimai, tobulinti žinias.“ (1). „K daryti kaip pagimdai?“ (1). „Kur prašyti pagalbos jei iškyla sunkum .“ (1). „Kaip sudrausminti vaika.“ (1). „Suprasti kod l kiti nemoka kurti ir saugoti šeim .“ (1).</p>
	Ugdytinio numatoma veikla	16	<p>„Nuolatin s konsultacijos.“, „Konsultacijos pokalbiai. Individualus pokalbiai. Isigyti žiniu apie Vaiku prieži ros principus ir staigas. Isigyti žiniu apie Vaiko ypatumus individualus. Pokalbiai konsultacijos.“, „Individualus pokalbis.“, „Konsultacijos.“, „Pokalbiai, konsultacijos.“ (9). „Situacij analiz film aptarimas pokalbiai, diskusija.“, „Gero pavyzdžio analiz , film perži ra ir aptarimas.“, „Gero pavyzdžio analiz , problem sprendim pavyzdžiai. Pokalbiai, konsultacijos, paskaitos, diskusijos, film perži ra ir aptarimas.“ (3). „Susipažinti su bendruomenin mis paslaugomis seimai Lietuvoje.“, „Pasidom ti, paskaityti, sužinoti pamokose.“ (2). „Interneto naršymas.“ (1). „Skaityti knygas apie šeim .“ (1).</p>
	Ugdytinio pagalbos šaltinis (asmuo/tarnyba)	17	<p>„Suteikti žini apie vaiko prieži ros principus“.soc.darb.“, „Soc.darbuotojas, psicholog .“, „Susirasti žini apie šeimos vertybes.soc.darbuotojas.“, „Soc.darbuotoja.“, „Suteikti žini apie ugdimo istaigas soc.darbuotoja.“ (5). „Soc.darbuotojas, internetas.“, „Soc.darbuotojas, interneto prieiga.“ (4). „Soc.pedagog , sesel .“, „Soc.pedagogas.“ (3). „Soc.d.pad j.“ (1). „Aukl toja, internetas, gydytoja.“(1). „Psicholog ” (2). „Internetas, pedagogai, šeimos tarnybos.“ (1).</p>

12 lentelės t sinys

Iš pateikt rezultat matyti, jog ugdytiniai turi minimalius vaiko prieži ros g džius. Jaunuoliai teigia, kad žino, kur yra šeimos planavimo centras, žino, kaip r pintis vaiku, j auginti ir pan. Dauguma mergin pažym jo žinan ios apie tinkam n š iosios prieži r , galimus pavojus ir apsisaugojimo b dus. Taip pat matyti, jog jaunuoliai turi suvokim apie tai, kad šeima kuriama ne su bet kuo, bet su mylimu žmogumi.

Analizuojant pasteb ta ir tai, kad nurodant tobulinam g d , informant poži iriai labai išsiskyr . Vieni teig , kad tr ksta žini apie vaiko auginim , kiti kalb jo apie pareig šeimoje, bendruomenines paslaugas, tinkam ugdymo staig pasirinkim .

Tačiau nurodant tinkamiausius būdus siekiant patobulinti nurodytus gėdžius pasirodė, kad šiuo klausimu dauguma informantų sutaria. Jie teigia, kad geriausia veikla, siekiant pagerinti pasirengimo šeimai gėdžius, yra nuolatinės konsultacijos ir pokalbiai. Didelis dėmesys skirtas ir geram pavyzdžiui analizavimams bei filmų peržiūrai.

Taip pat, siekiant suteikti žinių apie vaiko priežiūros principus yra reikalinga socialinio darbuotojo pagalba. Žinių gilinimui gali prisidėti ir savarankiška auklėtinio informacijos paieška internete. Darytina išvada, kad dauguma šių kategorijų užpildžiusi jaunuoli turi pirminius pamatus ties pasirengimui šeimai. Turi žinių apie vaiko priežiūrą, tačiau neneigia, kad šie gėdžiai reikia tobulinti.

Kategorija **“Laisvalaikis, interesai”** detalizuojama subkategorijomis: “Mano žinios apie vertybes”, “Mano žinios apie stereotipus”, “Mano žinios ir gebėjimai organizuoti laisvalaikį” (žr. 13 lentelę).

13 lentelė. **Laisvalaikio ir interesų gėdžių raiškos charakteristikos (N=18)**

Kategorija	Subkategorija	Teiginių skaičius	rodantys teiginiai
Laisvalaikis, interesai	Ugdytinio žinios apie vertybes	18	<p>„Šeima, draugai, pinigai.“, „Žinau, kad teisingai, mažino, namas darbas, šeima, draugai, laisv.“, „Aš turiu stiprias vertybes, kuri laikaisi, tai: šeima, sveikata, mokslas, artimi man žmonės.“, „Pinigai, gerai apsirengti, turi gera telefon.“, „Mano vertybės draugai, mokytojai.“, „Žinau kad labiausiai vertinamos tik geros vertybės (gerumas, meilė, šiluma, švelnumas.)“ (6).</p> <p>„Skiriu materialias ir nematerialias vertybes, suprantu įvairove ir gerove.“, „Skiriu materialines nuo dvasinių.“, „Man svarbios ne tik materialines, bet ir dvasines vertybes.“, „Skiriu materialines ir nematerialines vertybes.“, „Skiriu materialines nuo dvasinių.“ (6).</p> <p>„Žinau, kad svarbu gyvenime turėti vertybi.“, „Žinau savo pagrindines vertybes.“, „Žinau kas yra tikros vertybės, kokios yra mano vertybės.“, „Vertinu tai ką turiu.“ (4).</p> <p>„Gėbu vertinti bent vieną savo vertybę, bei savo bendraamžių vertybes.“, „Galiu vertinti savo bendraamžių vertybes.“ (2).</p>
	Ugdytinio stereotipų suvokimas	18	<p>„Sugebu atsiriboti nuo stereotipų.“, „Gėbu atpažinti stereotipus vokus.“, „Suvokiu kas yra stereotipai ir jų prasmės. Gerbiu atsiriboti nuo jų.“, „Atskiriu ir žinau koki jie yra.“, „Suprantu daugumą stereotipų.“, „Gėbu atpažinti stereotipus.“, „Sugebu atskirti stereotipus.“ (8).</p> <p>„Žinau kad kiti mus laiko nusikalteliais, žmogus vertinti ne pagal išvaizdą, spalvą.“, „Žinau, kad žmonės yra kartais nevertinami dėl išankstės nuomonės sudaromos kit.“ (2).</p> <p>„Nežinau.“ (2).</p> <p>„Jei laikaisi stereotipų negali tinkamai pasirinkti draugą.“ (1).</p> <p>„Neskiriu ir nemoku paskirti stereotipų savok.“ (1).</p> <p>„Nesilaikau stereotipų.“ (1).</p> <p>„Žinau, kad tokie yra.“ (1).</p> <p>„Žinau, kad negalima būti stereotipiškai.“ (1).</p> <p>„(nesuprantu)“ (1).</p>

	Ugdytinio žinios ir gebėjimai organizuoti laisvalaikį	18	<p>„Žinau koks laisvalaikis patinka man ir mano draugams.“, „Sugebu tinkamai organizuoti laisvalaikį savo.“, „Mok suplanuoti laisvalaikį žinau praleidimo būdus, dalyvauju veikloje.“, „Savarankiškai leidžiu su draugais, pats planuoju, žinau kur praleisti.“, „Moku tinkamai organizuoti savo laisvalaikį.“, „Gėbu organizuoti savo laisvalaikį, susigalvojęs sau veiklos.“, „Moku planuoti laisvalaikį, aktyviai visur dalyvauju.“, „Moku planuoti savo laisvalaikį prieš.“, „Moku susiplanuoti laisvalaikį.“, „Moku suorganizuoti draugus vieningai veiklai.“ (10).</p> <p>„Pastoviai planuoju savo ir kitą laisvalaikį žinau ir nuolat renkuosi socialiai priimtinas laisvalaikio formas, dalyvauju savarankiškoje veikloje.“, „Žino socialiai priimtinas laisvalaikio praleidimo būdus.“ (2).</p> <p>„Dar nemoku planuoti savo laisvalaikio.“, „Nemoku savo laisvalaikio susiplanuoti.“ (2).</p> <p>„Laisvalaikį organizuoju tada kai esu pavargusi, jo metu man sunku eiti pasivaikšioti, klausytis muzikos.“ (1).</p> <p>„Žinau kas man patinka laisvalaikiu.“ (1).</p> <p>„Žinau kaip geriausiai praleisti jį.“ (1).</p> <p>„Laisvalaikį skiriu netam, kam reikia.“ (1).</p>
--	--	----	--

13 lentelės turinys

Savarankiškame gyvenimo plane ugdytiniai pateikti atsakymai apie vertybes rodo, kad vaikai geba skirti tiek materialias, tiek dvasines vertybes. Pagrindinės dvasinės vertybės atsispindėtos pateiktuose atsakymuose buvo šeima, meilė, rpestis, atsakomybė, sveikata, mokslas, artimi žmonės. Tačiau nepabijota pažymėti, kad vertybėmis laikomi ir pinigai bei gerieji materialiniai daiktai kaip telefonas, rbai, turėjimas.

Kalbant apie stereotipus nustatyta, kad dauguma informantų moka atpažinti stereotipus bei geba jį nesilaikyti. Žinoma, rasta ir atsakymai, kurie rodo, kad globaliniai vadovaujasi stereotipais, kaip „<...Žinau kad kiti mus laiko nusikaltėliais...>“. Tai rodo, kad dažnai jie yra vertinami remiantis išankstine nuomone.

Analizuojant informantų duomenis akivaizdžiai matyti, jog dauguma tyrime dalyvavusių asmenų moka organizuoti ne tik savo, bet ir kitą laisvalaikį. Ši kategorija sulaukė mažiausio dėmesio pildant veiksmų planą (žr. 14 lentelę).

14 lentelė. Informantų projektuojamam laisvalaikio ir interesų gėdži raiškos tobulinimo charakteristikos (N=18)

Kategorija	Subkategorija	Teiginių skaičius	rodantys teiginiai
Veiksmų planas (laisvalaikis, interesai)	Ugdytinio žinių apie vertybes poreikis tobulinimo gairėms	14	<p>„Mano ir kitų vertybės.“, „Asmeninės ir bendraamžiu vertybės.“, „Vertybių sistemų planavimas stojant ateiti.“, „Kaip atpažinti kitų vertybes.“, „Gilintis kitų bendraamžių vertybes.“ (4).</p> <p>„Kas yra vertybių vertybės ir jų įtaka mano gyvenimui.“, „Kas yra vertybės? Ryšys tarp dvasinės naudos ir fizinės gerovės.“, „Kaip gilintis tas vertybes.“, „Žini apie pačias vertybes kodėl jos svarbios.“ (4).</p>

			<p>„Nor iau giliau pakalb ti apie kitas nemateresles vertybes.“ „Dažnai painioji dvasines su materialias vertybes.“ „Gyvenime mok ti atsižvelgti ne tik materialias vertybes.“ „Mokytis labiau laikytis dvasiniu vertybi .“ (4). „Kokios vertyb s atspindi santykiuose“, „Kokios vertyb s turi b ti šeimoje.“ (2). „Mokintis kas labiausiai puošia žmog .“ (1).</p>
	Ugdytinio numatoma veikla	14	<p>„Išvarditi savo ir kitu vertybes. Individualiai pokalbiai. Konsultacijos pratibos.“ „Pokalbis.“ „Konsultacija, pokalbiai, paieškos.“ „Pokalbiai, konsultac, aptarimas kit ger pvz.“ (8). „Diskusija.“ „Diskusijos, literat ros apžvalga ir analiz .“ „Pokalbiai, diskusijos, lit.apžvalga ir analiz .“ „Skaityti.“ (5). „Bendrauti su mokytojais, globos namuose dirbaniais darbuotojais.“ (1).</p>
	Ugdytinio pagalbos šaltinis (asmuo/tarnyba)	14	<p>„Soc.darb.savar.“ „Pod ti suprasti ryš tarp vertybi ir santykius.soc.darb.“ „Soc.darbuotojas/a“ „Suprasti koki tak daro vertyb s su soc.darbuotoja.“ (6). „Soc.pedagogai psichologai soc.darbuotojai.“ „Psicholog .“ „Soc.pedagogas.“ (3). „Knygas, internetas.“ „Psichologas, internetas.“ (2). „Aukl toja.“ (1). „Kiti draugai.“ (1). „Mokytojai, darbuotojai.“ (1).</p>
	Ugdytinio žini apie stereotipus poreikis ir tobulinimas	14	<p>„Kaip išmokti nesilaikyti stereotip .“ „Kaip j nesilaikyti.“ „Pasidom ti kaip to išvengti.“ „Iš kur atsiranda stereotipai, kaip j vengti.“ „Atsispirti stereotip vartojimui.“ „Išmokti kartais j nesilaikyti.“ (6). „Stereotip s vokos atpažinimas.“ „Kas yra stereotipai? Ly i stereotipai.“ „Stereotip s vok mok jimas, aiškinimosi stereotip .“ „Daugiau pasidom ti apie tai kas tai yra.“ (4). „Jo vertyb s atspindi santykiuose.“ (1). „Aiškintis socialin .“ (1). „Toliau išlaikyti geb jim nesilaikyti j .“ (1). „Per dažnai vartoji blogas stereotipus.“ (1).</p>
	Ugdytinio numatoma veikla	14	<p>„Atvej analiz pokalbiai, diskusijos.“ „Atvejo analiz -diskusija.“ „Diskusijos, literat ros apžvalga ir analiz , film analiz .“ „Literat ros apžvalga, film perži ra, pokalbiai, diskusijos.“ „Diskusijos, pokalbiai.“ „Konsultacija.“ (12). „Mokeiti paaiškinti stereotipu savokas. Konsultacijos pokalbiai pratybos.“ „Pasidomoti apie stereotipus.“ (2).</p>
	Ugdytinio pagalbos šaltinis (asmuo/tarnyba)	14	<p>„Soc.darbuotojas/a“, „Soc.pedagogai psichologai soc.darbuotojai.“ „Išsiaiškinti kod l jie yra blogi.soc.darbuotoja.“ „Soc.darb.savar.stipr.“ „Paaiškinti vertybes ir j taka vaiko gyvenime.soc.darb.“ (7). „Soc.pedagog .“ „Soc.pedagog , mokytojai.“ (4). „Skaityti knygas, internetas.“(1). „Aukl toja.“(1). „Psichologas.“(1).</p>
	Ugdytinio žini ir geb jim organizuoti laisvalaik tobulinimas	13	<p>„Kur idomiau praleisti laisvalaik .“ „Kaip domiau praleisti savaitgali“, „Atrasti nauj laisvalaikio praleidimo b d .“ „Daugiau žini apie vairesniu laisvalaikio praleidimo b dus.“ „Susirasti idomesniu laisvalaikio leidimo b d .“ (5). „Kur reikia tinkamai leisti j .“ „Naudingas laisvalaikis.“ (2). „Mokytis planuoti laisvalaik savaitei. Laisvalaikio praleidimo formos.“ „Susiplanuoti savo laisvalaik .“ (2). „Sugebu organizuoti laisvalaiki.“ (1); „Vertybiu savoku laisvalaikiu.“ (1); „Susipažinti kas yra savanoryst , jos pagrindiniai privalumai.“(1). „Mokytis skirti laisvalaik tam, kam reik tu.“ (1).</p>

	Ugdytinio numatoma veikla	12	<p>„Pokalbis.”, „Paieška, pokalbiai.” (4). „Susieškoti informacijos apie laisvalaikio vietas.” (1). „Mokytis suprasti Vertybi veikim asmenybei. individualus pokalbiai. Situaciju anliz konsultacijos.” (1). „Sudaryti laisvalaikio praleidimo plan .” (1). „Savarankiška veikla.” (1). „Laisvalaikio analiz , pasi lymai, bendras plano sudarymas.” (1). „Pasidom ti apie laisvalaikio praleidimo b dus.” (1). „Paieška internete.” (1). „Bandyti kiekvien dien savo laisv laik planuoti.” (1).</p>
	Ugdytinio pagalbos šaltinis (asmuo/tarnyba)	11	<p>„Internetas, aukl toja.”, „Internetas.”, „Aukl toja.”, „Intrentetas, draugai.” (4). „Soc.pedagogai soc.darbuotojai.”, „Soc.pedagogas.” (4). „Soc.darbuotojas, internetas.”, „Soc.darb.savar.” (2). „Pati stengsiuosi.” (1).</p>

14 lentel s t sinys

Iš pateikto veiksm plano matyti, jog vaikai nor t pagilinti žinias apie bendraamži vertybes, išmokti, kaip nesilaikyti stereotip ir nor t pagilinti žinias apie vairesnius laisvalaikio praleidimo b dus. Ugdytiniai teigia, kad pad ti patobulinti šias žinias ir g džius pad t individual s pokalbiai apie kit asmen vertybes, diskusijos, vairi knyg skaitymas. Siekiant išmokti nesilaikyti stereotip pravartu globotiniams b t paanalizuoti vairias praktines situacijas, apžvelgti literat r , konsultuotis ar diskutuoti. Gilinantis vairesnius laisvalaikio praleidimo b dus b t aktualu apie tai pasidom ti internete. Prie ši g dži ugdyimo gali prisid ti ne tik savarankiškas dom jimasis ar interneto naršymas, bet ir socialinis darbuotojas, pedagog .

Apibendrinant laisvalaikio ir interes kategorij galima daryti išvad , jog aukl tiniai turi pakankamai g dži šioje srityje, o tai leidžia ne tik pa vairinti socialin gyvenim , bet ir išmokti kitaip vertinti žmones bei juos labiau pažinti.

Bakaluro darbe atlikta savarankišk gyvenimo plan turinio analiz atskleid , jog X vaik globos nam aukl tiniai yra gij savarankiškam gyvenimui reikaling g dži , kurie apima buities, sveikatos, mokymo ir profesinio orientavimo, pasirengimo darbei, socialinio gyvenimo, pasirengimo šeimai ir laisvalaikio, interes komponentus. Rezultatai parod , kad informant žinios apie buit ir sveik gyvensen yra geriausiai valdytos. Tai patvirtino baigiamajame pedagogini studij darbe atlikta tyrim , kuris parod , kad didžiajai respondent daliai savitvarkos g džiai ugdytiniams yra lengviausiai gyjami, ta iau nam ruošos bei informaciniai – komunikaciniai g džiai aukl tiniams taip pat gerai valdyti. gyti g džiai yra reikalingi gyvenant ne tik globos institucijoje, bet ir prad jus savarankišk gyvenim .

Analizuot plan d ka pasteb ta ir tai, kokie poreikiai reikalauja ypatingo globotinio d mesio arba, kokios pagalbos ir d l koki problem ugdytiniui reik t pagalbos. Gyvenimo

planai atskleid , kad pagrindiniai poreikiai reikalaujantys ypatingo globotinio dėmesio yra vardinami: sveika gyvensena, socialus elgesys, vaizdžiai, poreikiai, ryšiai su šeimos nariais ir artimaisiais, finansiniai reikalavimai, fiziologiniai poreikiai, laisvalaikis, interesai, pasirėngimas darbui, buitinis elgesys globos namuose ir mokykloje, mieste, atsisakymas žalingo alkoholio, bendravimo g džiaiai su suaugusiais, mokymosi pasiekimai, kartais nepaklusnus elgesys, pažinimo poreikiai. Pagrindinės problemos – pamokslankomumas ir nenoras mokytis, atsakomybė už save, geresni g džiaiai gijimas, žmogaus išgyvenimo galimybės, pagalba sigyjant b st , profesijos pasirinkimas, pasirėngimas darbui, psichologinė pagalba ugdant kritinį m stym , bendravim , socialin pagalba, išmokti b ti savarankišku ir sitvirtinti gyvenim .

Kaip efektyviausi metodai leidžiantys globotiniui patobulinti minimas žinias ar g džiaius vardinami pokalbis, konsultacija, praktin s veiklos, ger pavyzdži analiz s, situacij vertinimas ar film perži ra. Asmenys, galintys geriausiai prisid ti, siekiant vaiko savarankiškumo, buvo minimi globos namuose dirbantys socialiniai darbuotojai, psichologai ar socialiniai pedagogai.

IŠVADOS

1. Lietuvoje sukurtas vaiko globos mechanizmas, kuriame akcentuojamas savarankiško gyvenimo g dži ugdymas nuolat tobulinamas, ta iau vertinant globos sistemoje vykstan i poky i tendencijas akivaizdu, kad vyk poky iai tik iš dalies kompensuoja sunkumus, kylan ius globos institucijose.
2. Išanalizavus mokslin literat r paaišk jo, kad socialini -savarankišk gyvenimo g dži ugdymas yra vienas iš svarbiausi gyvenimo kokyb s veiksniai , padedan i ugdytiniui adaptuotis visuomen je, s kmingai susidoroti su kasdienin mis savarankiško gyvenimo problemomis. Šalyje ir užsienio globos staigose vykdomos savarankiško gyvenimo g dži ugdymo programos tampa veiksmingomis ugdymo priemon mis, rengiant vaikus savarankiškam gyvenimui. Ta iau, nors ir pastebimas vykdom program efektyvumas, tai tik iš dalies padeda veikti ugdytini socialines ir psichologines problemas.
3. Savarankišk gyvenimo plan turinio analiz atskleid , jog globos nam ugdytiniai yra gij savarankiškam gyvenimui reikaling g dži , kurie apima buitines, sveikatos, mokymo ir profesinio orientavimo, pasirengimo darbui, socialinio gyvenimo, pasirengimo šeimai ir laisvalaikio, interes komponentus.
4. Kokybinio tyrimo rezultatai atskleid , kad jaunuoliai geriausiai yra vald buitines, sveikos gyvensenos ir laisvalaikio g džius. Labiausiai g dži tr ksta mokymo ir profesinio orientavimo, pasirengimo darbui ir pasirengimo šeimai srityse. Geriausios ugdymo formos, galinan ios globotinius tobulinti reikiamus g džius yra pokalbis, konsultacija, praktin s veiklos, ger pavyzdži analiz s, situacij vertinimas ir film perži ra. Asmenys, galintys pad ti išsiugdyti gyvenimo g džius vardinami globos namuose dirbantys socialiniai darbuotojai, psichologai ir socialiniai pedagogai.

REKOMENDACIJOS

Rekomendacijos X vaik globos namuose dirbantiems darbuotojams:

1. Globos namuose dirbantys socialiniai darbuotojai turėtų vadovautis gerą užsienio patirtimi ir laikytis šio gyvenimo plano struktūros pildymo reikalavimų (savarankiško gyvenimo plano pildymo pradžia, kasmetinis ugdytinio savarankiško gyvenimo gėdži vertinimas, analizavimas, šio priemonių, pakitimų gyvendinimas).
2. Vykdamas savarankiško gyvenimo gėdži ugdymo programas institucijoje, patartina bendradarbiauti su užsienio šalies partneriais, kurie turi veiksmingos globos auklėtinių rengimo savarankiškam gyvenimui patirties. Rekomenduojama savarankiško gyvenimo gėdži ugdymo programas traukti ne tik globos institucijose dirbančius socialinius darbuotojus, pedagogus, bet ir mokyklos personalą, tėvus, globėjus ir visus kitus specialistus, galinčius prisidėti prie šio ugdymo.
3. Patartina išbandyti naujus savarankiško gyvenimo gėdži ugdymo metodus, tokius kaip „vaidmenų atlikimas“, „grupinė diskusija“.
4. Siekiant veiksmingesnio savarankiško gyvenimo gėdži ugdymo, rekomenduotina tobulinti X globos staigoje dirbančių darbuotojų savarankiško gyvenimo gėdži ugdymo kvalifikaciją įvairiais mokymais, seminarais, konferencijomis, išvyktais, grupinėmis užsiėmimais pagalba.

LITERAT RA

1. Augien D., Bobrova L., Butvilas T. (2005). *Mokytojo bendravimo kompetencija penktok adaptacijos mokykloje kontekste*. Mokytoj ugdymas, Nr. 4
2. *Ankstyvosios prevencijos programa „veikiame kartu“*. (2015). [interaktyvus]. [Ži r ta 2015 – 02 – 14]. Prieiga per internet : <http://www.vaikolabui.lt/?page_id=235>
3. Astapovi en E., Liaudanskien V., Vili nien A. (2003). *Savarankiškumo formavimas buityje*. Vilnius: Viltis.
4. Atkinson M. (2008). *Aging Out of Foster Care: Towards a Universal Safety Net for Former Foster Care Youth*. [interaktyvus]. [Ži r ta 2014-11-18]. Prieiga per internet : <http://www.law.harvard.edu/students/orgs/crcl/vol43_1/183-212.pdf>
5. Bakutyt R., Geležinien R., Gumuliauskien ., Juodraitis A., Jurevi en M., Šapelyt O. (2013). *Socializacijos centro veiklos modeliavimas:ugdytini resocializacijos proces valdymas ir metodika. Mokslo studija*. [interaktyvus]. [Ži r ta 2014-11-18]. Prieiga per internet : <http://www.esparama.lt/es_parama_pletra/failai/ESFproduktai/2013_Socializacijos_centro_veiklos_modeliavimas.pdf>
6. *Bendrosios europin s gair s d l per jimo nuo institucin s prie bendruomenin s globos*.(2012). [interaktyvus]. [Ži r ta 2015-02-16]. Prieiga per internet : <http://deinstitutionalisationguide.eu/wp-content/uploads/2013/04/Common-European-Guidelines_Lithuanian-version_EDITED.pdf>
7. Bell L.M. (2002). *Information Packet:Trabsition to Independent Living*. [interaktyvus]. [Ži r ta 2014-11-18]. Prieiga per internet : <http://www.hunter.cuny.edu/socwork/nrcfcpp/downloads/information_packets/transition_to_independent_living-pkt.pdf>
8. Bitinas B. (2004). *Hodegetika: aukl jimo teorija ir technologija*. Vilnius: Kronta.
9. Braslauskien R. (2000). *Bešeimi vaik ugdymo ypatumai globos institucijose (socialinis ir psichologinis aspektas)*. Daktaro disertacija. Klaip da: Klaip dos universitetas.
10. Bulotait L., Pivorien R.V., Sturlien B. (2000). *Drauge su vaiku...: psichologo patarimai t vams*. Vilnius:UAB “Efrata”.
11. Butkien G., Kepalait A. (1997). *Mokymasis ir asmenyb s brendimas: pedagogin s psichologijos vadas studentams, mokytojams, t vams*. Vilnius: Margi raštai.
12. Child Welfare Information Gateway. (2013). *Helping Youth Transition to Adulthood: guidance for foster parents*. [interaktyvus]. [Ži r ta 2015-02-16]. Prieiga per internet : <https://www.childwelfare.gov/pubPDFs/youth_transition.pdf>
13. Department of Health, Social Services and Public safety. (2014). *What is Pathway plan?* [interaktyvus]. [Ži r ta 2014-11-18]. Prieiga per internet : <<http://www.dhsspsni.gov.uk/young-persons-guide-leaving-care-6.pdf>>
14. D d nait A., Namajuškait G., Treinien D. (2011). *Pagalba vaik globos nam vaikams, turintiems emocij ir elgesio sutrikim .* [interaktyvus]. [Ži r ta 2015 – 02 – 14]. Prieiga per internet : <http://www.svako.lt/UserFiles/File/SF/SMD/2012-04-18/25_%20Namajuskaite.Dudenaite_%20Utenos%20kolegija.docx>
15. Eberly Center. (2014). *What are the benefits of group work?* [interaktyvus]. [Ži r ta 2014-11-18]. Prieiga per internet : <<http://www.cmu.edu/teaching/design/teach/design/instructionalstrategies/groupprojects/benefits.ht>>
16. Family and Community services. (2014). *Are you leaving care?* [interaktyvus]. [Ži r ta 2014-11-18]. Prieiga per internet : <http://www.community.nsw.gov.au/docs_menu/parents_carers_and_families/for_young_people/are_you_in_care/are_you_leaving_care.html>

17. Family and Community Services. (2011). *Leaving care principles*. [interaktyvus]. [Ži r ta 2015-02-16]. Prieiga per internet :
<<http://www.acwa.asn.au/downloads/2011NovemberACWA.pdf>>
18. Fauth R., Hart D., Payne L. (2012). *Supporting care leavers' successful transition to independent living*. [interaktyvus]. [Ži r ta 2014-11-18]. Prieiga per internet : <https://www.princes-trust.org.uk/pdf/NCB_RSCH_9_FINAL_FOR_WEB.pdf>
19. Gon erovait K., Gumuliauskien A. (2011). *Globos institucij jaunesni j paaugli socialini g dži raiškos ypatumai*. [interaktyvus]. [Ži r ta 2014-11-18]. Prieiga per internet :
<http://vddb.library.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:J.04~2011~ISSN_1648-8776.N_2_31.PG_31-41/DS.002.0.01.ARTIC>
20. Grossman Ph. D. S. (2008). *The Worksheet Dilemma: Benefits of Play-Based Curricula*. [interaktyvus]. [Ži r ta 2014-11-18]. Prieiga per internet :
<http://www.earlychildhoodnews.com/earlychildhood/article_view.aspx?ArticleID=134>
21. Gudžinskien V., Railien A. (2012). *Gyvenimo g dži ugdymo ir ugdymo karjerai s saja: bendrojo lavinimo kontekstas*. [interaktyvus]. [Ži r ta 2014-11-18]. Prieiga per internet :
<<http://www.vu.lt/leidyba/dokumentai/zurnalai/ACTA%20PAEDAGOGICA%20VILNENSIA/ACTA%20PAEDAGOGICA%20VILNENSIA%202012%2029/61-72.pdf>>
22. Government of Western Australia, Department of child protection. (2014). *Planning and procedure requirements leaving care and aftercare*. [interaktyvus]. [Ži r ta 2015-02-16]. Prieiga per internet :
<<http://www.dcp.wa.gov.au/ChildrenInCare/Documents/LeavingCarePlanningAndProcessMap.pdf>>
23. Heath and human services agency. (2014). *Independent living skills*. [interaktyvus]. [Ži r ta 2014-11-18]. Prieiga per internet :
<http://www.sandiegocounty.gov/hhsa/programs/cs/child_welfare_services/independent_living_skills.html>
24. Hired hands and associates. (2014). *Independent Living skills*. [interaktyvus]. [Ži r ta 2014-11-18]. Prieiga per internet : <<https://www.hired-hands.org/skills.htm>>
25. Höjer I., Sjöblom Y. (2010). *Young people leaving care in Sweden*. [interaktyvus]. [Ži r ta 2014-12-10]. Prieiga per internet :
<http://www.readcube.com/articles/10.1111%2Fj.1365-2206.2009.00661.x?r3_referer=wol&tracking_action=preview_click&show_checkout=1>
26. Indrašien V., Merfeldait O., ir kt. (2011). *Vaiko vidutin s prieži ros gyvendinimas socializacijos centruose: socioedukacinis aspektas. Monografija*. [interaktyvus]. [Ži r ta 2014-11-18]. Prieiga per internet :
<<http://ebooks.mruni.eu/pdfreader/vaiko-vidutins-prieiros-gyvendinimas-socializacijos-centruose-socioedukacinis-aspektas>>
27. Indrašien V., Kvieskien G. (2008). *Socialinio darbo ypatumai vaik globos namuose*. Vilnius: Lodvila.
28. Internetinis portalas „apklausa.lt“. (2010). *Savarankiško gyvenimo g dži ugdymo vaik ir jaunimo dienos centruose analiz* . [interaktyvus]. [Ži r ta 2014-05-01]. Prieiga per internet :
<<http://apklausa.lt/f/savarankisko-gyvenimo-igudziu-ugdymo-vaiku-ir-jaunimo-dienos-centruose-analiz-w9lfvz2/answers.html>>
29. Internetinis portalas „Balsas“. (2012). *Kas laukia vaik globos nam aukl tini gyvenime?* [interaktyvus]. [Ži r ta 2015-02-16]. Prieiga per internet :
<<http://www.balsas.lt/naujiena/583080/kas-laukia-vaiku-globos-namu-aukletiniu-gyvenime>>
30. Internetinis portalas „dictionary.com“. (2014). *Independence*. [interaktyvus]. [Ži r ta 2014-11-18]. Prieiga per internet : <<http://dictionary.reference.com/browse/independence>>
31. Internetinis portalas „oxforddictionaries.com“. (2014). *Definition of independent in English*. [interaktyvus]. [Ži r ta 2014-11-18]. Prieiga per internet :
<<http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/independent>>

32. Internetinis portalas patria.lt. (2014). *Jaunimo savarankiškumo ugdymo centras „Kitaip“*. [interaktyvus]. [Ži r ta 2014-11-18]. Prieiga per internet :
<<http://www.patria.lt/lt/centrai/savarankiskumo-ugdymo-centras-kitaip/>>
33. Internetinis portalas „Skillsyouneed.com“. (2011). *What are social skills?* [interaktyvus]. [Ži r ta 2014-11-18]. Prieiga per internet :
<<http://www.skillsyouneed.com/ips/social-skills.html>>
34. Internetinis portalas Study mode.lt (2013). *Importance of Games in Student's Life*. [interaktyvus]. [Ži r ta 2014-11-18]. Prieiga per internet :
<<http://www.studymode.com/essays/Importance-Of-Games-In-Student's-Life-1392148.html>>
35. Jasevi en R. (2011). *Globos namuose gyvenan i paaugli patiriam problem s saj os su ateities perspektyvomis*. [interaktyvus]. [Ži r ta 2015 – 02 – 14]. Prieiga per internet :
<http://vddb.library.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2011~D_20110804_090028-88996/DS.005.0.01.ETD>
36. Jovaiša L. (2007). *Enciklopedinis edukologijos žodynas*. Vilnius: Gimtasis žodis
37. Jovaiša L. (1993). *Pedagogikos terminai*. Kaunas: Šviesa
38. Juodraitis A. (2004). *Asmenyb s adaptacija: kintam j s veika*. Šiauliai: Šiauli universitetas.
39. *Jungtini Taut vaiko teisi konvencija*. (1989). [interaktyvus]. [Ži r ta 2014-11-18]. Prieiga per internet : <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=19848&p_query=&p_tr2>
40. Jurdai i socialin s globos namai. (2011). *Socialini g dži ugdymas*. [interaktyvus]. [Ži r ta 2014-12-18]. Prieiga per internet : <<http://www.jurdaiciusgn.lt/lt/istaigos-veikla/gyventoju-uzintumas/socialiniu-igudziu-ugdymas.htm>>
41. Kaller C. (2011). *A Model of Successful Adaptation to Online Learning for College-Bound Native American High School Students*. [interaktyvus]. [Ži r ta 2015-02-16]. Prieiga per internet :
<<http://scholarworks.umt.edu/etd/272/>>
42. Kardelis K. (2002). *Mokslini tyrim metodologija ir metodai*. Šiauliai
43. Kathlyn M., Steedly Ph.D., ir kt. (2014). *Social Skills and Academic Achievement*. [interaktyvus]. [Ži r ta 2014-11-18]. Prieiga per internet :
<<http://www.parentcenterhub.org/repository/social-skills/>>
44. Ku inskas V., Ku inskien R. (2000). *Socialinis darbas švietimo sistemoje*. Klaip da: Klaip dos universitetas.
45. Leidinys „*Informacini komunikacini technologij taikymo ugdymo procese galimyb s: rekomendacijos mokytojui*“. (2005). [interaktyvus]. [Ži r ta 2014-12-18]. Prieiga per internet : <<http://www.upc.smm.lt/ekspertavimas/biblioteka/failai/knyga.pdf>>
46. Leli gien L. (2002). *Socialin pedagogika*. Kaunas: Technologija.
47. Leli gien I. (1997). *Žmogus ir socialin aplinka*. Kaunas. Technologija
48. *Lietuvos Respublikos Civilinis kodeksas. Antroji knyga*. (2015). [interaktyvus]. [Ži r ta 2015 – 02 – 14]. Prieiga per internet : <<http://www.infolex.lt/ta/20799:str2.5>>
49. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija. (2004). *Gyvenimo g dži ugdymo programa*. [interaktyvus]. [Ži r ta 2014-11-18]. Prieiga per internet :
<http://vddb.library.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2012~D_20120704_090845-76839/DS.005.0.01.ETD>
50. LR švietimo ir mokslo ministerija. Pedagoginis psichologijos centras. (2007). *Socialini g dži ugdymo vadovas*. Vilnius
51. *LR Švietimo statymas*. (2011). [interaktyvus]. [Ži r ta 2014-11-10]. Prieiga per internet :
<http://www.sac.smm.lt/images/file/e_biblioteka/Lietuvos%20Respublikos%20svietimo%20istatymas.pdf>
52. Lietuvos Respublikos Seimas. (2004). *Našlai i ir t v globos netekusi vaik r mimo ir integravimo visuomen 2005–2008 m. programa*. [interaktyvus]. [Ži r ta 2014-11-18]. Prieiga per internet :
<http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=242995&p_query=&p_tr2=>>

53. LR Vaiko gerovės valstybės politikos koncepcija. (2003). [interaktyvus]. [Žiūrta 2014-11-01]. Prieiga per internet : <<http://www.litlex.lt/scripts/sarasas2.dll?Tekstas=1&Id=64398>>
54. Lietuvos Respublikos Vaiko globos statymas. (1998). [interaktyvus]. [Žiūrta 2014-11-18]. Prieiga per internet : <<http://www.litlex.lt/scripts/sarasas2.dll?Tekstas=1&Id=27809&Zd=&Vr=1#0txt>>
55. Lietuvos Respublikos Vyriausybė. (2012). *Vaiko globos organizavimo nuostatai*. [interaktyvus]. [Žiūrta 2014-11-18]. Prieiga per internet : <http://www.lrv.lt/Posed_medz/2012/120627/28.pdf>
56. Lietuvos Respublikos Vaiko teisių apsaugos pagrindinis statymas. (1996). [interaktyvus]. [Žiūrta 2014-11-18]. Prieiga per internet : <<http://www3.lrs.lt/docs2/YKPJBNFJ.DOC>>
57. LIONS QUEST Gyvenimo gerėjimo programos „Paauglystės kryžkelės“. (2006). [interaktyvus]. [Žiūrta 2015-02-14]. Prieiga per internet : <http://www.vpsc.lt/senaversija/doc_files/Lions%20knygute%20INTERNETUI.pdf>
58. Mayer D. (2000). *Psichologija*. Vilnius: Poligrafija ir informatika.
59. Mason J. (2011). *Mixing methods in a qualitatively driven way*. [interaktyvus]. [Žiūrta 2015-02-23]. Prieiga per internet : <<http://www.uk.sagepub.com/rose/Docs/Mason.pdf>>
60. Metodinis leidinys „Tėvų globos netekusių vaikų savarankiško gyvenimo gerėjimo programos metodai ir galimybės“. (2007). Vilnius: Leidinys parengtas Viešojo staigo Vaikų laikinosios globos namams „Atsigrąžk vaikus“.
61. Metodinis leidinys „Vaikų globos staigo auklėtinė savarankiško gyvenimo gerėjimo programos metodai“. (2012). [interaktyvus]. [Žiūrta 2014-11-07]. Prieiga per internet : <http://www.esparama.lt/es_parama_pletra/failai/ESFproduktai/2012_Savarankiskas_gyvenimas_leidiny.pdf>
62. Metodiniai priemonės „Vaikų socializacijos stiprinimas ir integracijos darbo rinkoje galimybių didinimas“. (2009). [interaktyvus]. [Žiūrta 2014-11-07]. Prieiga per internet : <http://www.esparama.lt/es_parama_pletra/failai/ESFproduktai/2009_Vaiku_socializacija.pdf>
63. Narkotikų kontrolės departamentas prie LR V. (2009). *Vaikų gyvenimo gerėjimo programos metodiniai medžiaga pedagogams, psichologams, socialiniams pedagogams, socialiniams darbuotojams ir kitiems specialistams, dirbantiems su vaikais ir paaugliais*. [interaktyvus]. [Žiūrta 2014-05-01]. Prieiga per internet : <http://www.ntakd.lt/files/informacine_medzega/7-Vaiku_igudziai.pdf>
64. *Našlai ir tėvų globos netekusių vaikų savarankiško gyvenimo gerėjimo programos*. (2007). Vilnius: parengta gyvendinant LR socialinės apsaugos ir darbo ministerijos 2004 metais patvirtintą „Našlai ir tėvų globos netekusių vaikų rėmimo ir integravimo visuomenės 2005-2008 metų programą“. Programą parengė Viešojo staigo Vaikų laikinosios globos namams „Atsigrąžk vaikus“.
65. *Našlai ir tėvų globos netekusių vaikų savarankiško gyvenimo gerėjimo programos gyvendinimo rekomendacijos*. (2007). Vilnius: parengta gyvendinant LR socialinės apsaugos ir darbo ministerijos 2004 metais patvirtintą „Našlai ir tėvų globos netekusių vaikų rėmimo ir integravimo visuomenės 2005-2008 metų programą“. Programą parengė Viešojo staigo Vaikų laikinosios globos namams „Atsigrąžk vaikus“.
66. National Association of Counties. (2008). *Youth Aging Out of Foster Care: Identifying Strategies and Best Practices*. [interaktyvus]. [Žiūrta 2014-11-18]. Prieiga per internet : <<http://www.naco.org/newsroom/pubs/Documents/County%20Management%20and%20Structure/Youth%20Aging%20Out%20of%20Foster%20Care.pdf>>
67. National Association of School Psychologists. (2002). *Social Skills: Promoting Positive Behavior, Academic Success, and School Safety*. [interaktyvus]. [Žiūrta 2014-11-18]. Prieiga per internet : <http://www.nasponline.org/resources/factsheets/socialskills_fs.aspx>

68. Novodvorskien R., Pruskus V. (2008). *Agresyvaus elgesio raiškos ypatumai vaik globos namuose (tarp sutrikusio ir normalaus intelekto vaik)*. Šiuolaikin mokykla: socialin s patirtys ir išš kiai: Jaun j mokslinink darbai. Vilnius.
69. Oldmixon S. (2007). *State Policies to Help Youth Transition Out of Foster Care*. [interaktyvus]. [Ži r ta 2015-02-16]. Prieiga per internet :
<<http://www.nga.org/files/live/sites/NGA/files/pdf/0701YOUTH.PDF>>
70. *Olweus paty i ir smurto prevencijos programa*. (2015). [interaktyvus]. [Ži r ta 2015 – 02 – 14]. Prieiga per internet :
<http://slanciauskas.lt/wp-content/uploads/2012/08/OLWEUS_PATYCIU_PREVENCIJOS_PROGRAMA.ppt>
71. Organizacition Ofsted. (2012). *Children’s care monitor 2011. Children on the state of social care in England*. [interaktyvus]. [Ži r ta 2014-11-18]. Prieiga per internet :
<<http://www.ofsted.gov.uk/sites/default/files/documents/surveys-and-good-practice/c/Children's%20care%20monitor%202011.pdf>>
72. Pal inskien L. (2014). *Vaik , užaugusi globos namuose, socializacijos ypatumai*. [interaktyvus]. [Ži r ta 2014-11-18]. Prieiga per internet :
<<https://ojs.kauko.lt/index.php/stmd/article/download/201/198>>
73. Papšien P., erniauskien A. (2009). *Žmogišk j ištekli vadyba. Raidos tendencijos*. [interaktyvus]. [Ži r ta 2015 -02 -23]. Prieiga per internet :
<<http://vadyba.asu.lt/19a/68.pdf>>
74. Pileckait -Markovien M., Lazdauskas T. (2007). *Šeima ir t v globos netekusio vaiko raida*. Vilnius: VAGA
75. *Programa „Zipio draugai“*. (2000). [interaktyvus]. [Ži r ta 2015 – 02 – 14]. Prieiga per internet :<http://www.vaikolabui.lt/wp-content/uploads/2012/04/Zipio-draugai_lankstukas_info_IKI_2012.-5000-vnt.pdf>
76. Raudeli nait R., Paigozina R. (2009). *Vaik , gyvenan i globos namuose, socialini g dži raiškos ypatumai*. Socialinis darbas.[interaktyvus]. [Ži r ta 2014-11-18]. Prieiga per internet :
<file:///C:/Users/Zivile/Downloads/15_raudeliunaite_paigozina.pdf>
77. Ratzka A. (1992). *What is your personal definition of Independent Living?* [interaktyvus]. [Ži r ta 2014-11-18]. Prieiga per internet :
<<http://www.independentliving.org/toolsforpower/tools11.html>>
78. *Rengimo šeimai ir lytiškumo programa*. (2007). [interaktyvus]. [Ži r ta 2014-12-13]. Prieiga per internet :
<<http://www.smm.lt/uploads/documents/svietimas/neformalus%20ugdymas/2007-02-07-ISAK-179.pdf>>
79. R klaitien J., Požerien J. (2008). „*T v globos netekusi asmen gyvenimo kokyb s ir pasirengimo savarankiškam gyvenimui vertinimas*“. *Tyrimo ataskaita*. [interaktyvus]. [Ži r ta 2014-12-13]. Prieiga per internet :
<http://www.socmin.lt/public/uploads/750_tevu_globos_netekusiu_asmenu_gyvenimo_kokybes_ivertinimas.pdf>
80. Rupšien L. (2007). *Kokybinio tyrimo duomen rinkimo metodologija*. Klaip da: KU
81. Samašonok K. (2013). *Globos namuose gyvenan i vaik ir paaugli savarankiško gyvenimo g dži ugdytas: pasiekimai, sunkumai, sprendimai*. [interaktuvus]. [Ži r ta 2014-11-10]. Prieiga per internet :
<<http://www.biblioteka.vpu.lt/pedagogika/PDF/2013/110/samos103-114.pdf>>
82. Samašonok K. (2009). *Globos namuose gyvenan i paaugli adaptyvaus elgesio ugdytas(sis)*. [interaktyvus]. [Ži r ta 2015 – 02 – 14]. Prieiga per internet :
<http://vddb.library.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2009~D_20090828_130303-11321/DS.005.0.01.ETD>
83. Samašonok K., Gudonis V. (2007). *Globos nam aukl tini socialini g dži ugdytas bendrojo lavinimo mokyklose*“. [interaktyvus]. [Ži r ta 2014-11-10]. Prieiga per internet :
<<http://archive.minfolit.lt/arch/16501/16928.pdf>>

84. Samašonok K., Gudonis V., Juodraitis A. (2010). *Institucinio ugdymo ir adaptyvaus elgesio derm s modeliavimas*. Monografija. Šiauliai: VŠ Šiauli universiteto leidykla
85. Samašonok K., Žukauskien R., Gudonis V. (2006). *Paaugli , gyvenan i globos institucijose ir pilnose šeimose, kognityvini strategij ir elgesio bei emocini problem ypatumai*. [interaktyvus]. [Ži r ta 2014-11-18]. Prieiga per internet : <http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:F9id6RTcZaJ:www.mruni.eu/lt/mokslo_darbai/sd/archyvas/dwn.php%3Fid%3D274460+&cd=1&hl=lt&ct=clnk&gl=lt>
86. Socialin apsaugos ir darbo ministerija. (2005). *Atmintin vaik glob jams*. Vilnius: AB Spauda
87. *Socialini g dži lavinimo programa*. (2011). [interaktyvus]. [Ži r ta 2014-11-18]. Prieiga per internet : <http://www.sopa.lt/uploads/3/Socialiniu%20igudziu%20lavinimo%20programa_galutine.pdf>
88. Staskevi en V., Bankauskait N. (2008). *Pedagogo veiklos tobulinimas: darbas su globojamu vaiku ir jo šeima*. Kaunas: TECHNOLOGIJA
89. Sturlien N. (2010). *Paaugli socialini g dži ugdymo programa „Tiltai“*. [interaktyvus]. [Ži r ta 2015 – 02 – 14]. Prieiga per internet : <http://www.blaivus.org/UserFiles/blaivi_karta/20.1.%20Blaivi%20karta/0341tiltbk.pdf>
90. Stein M. (2008). *Young People Leaving Care*. [interaktyvus]. [Ži r ta 2015-02-16]. Prieiga per internet : <<http://www.york.ac.uk/inst/spru/research/pdf/YPLLeavingCare.pdf>>
91. Stein M. (2005). *Resilience and young people leaving care*. [interaktyvus]. [Ži r ta 2015-02-16]. Prieiga per internet : <<http://www.jrf.org.uk/sites/files/jrf/185935369x.pdf>>
92. *Sveikatos ugdymo bendroji programa*. (2012). [interaktyvus]. [Ži r ta 2014-12-18]. Prieiga per internet : <http://www.smm.lt/uploads/documents/vidurinis_ugdymas/SVEIKATOS%20UGDYMO%20BENDROJI%20PROG RAMA.pdf>
93. Šnieškien D., Bumblauskait K. (2005). *Globos staigoje augan i jaunuoli pasiruošimas savarankiškam gyvenimui*. [interaktyvus]. [Ži r ta 2014-11-18]. Prieiga per internet : <<http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/get/LT-LDB-0001:J.04~2005~1367152189245/DS.002.0.01.ARTIC>>
94. Šniras Š., Malinauskas R. (2006). *Moksleivi socialini g dži ugdymas*. Kaunas: LKKA.
95. Theriault C. (2009). *Vaik konfliktai: kaip ugdyti savarankiškum* . Vilnius: Baltos lankos
96. Tidikis R. (2003). *Socialini moksl tyrim metodologija*. Vilnius:Lietuvos teis s universiteto leidybos centras.
97. Trapenciere I. (2010). *Risks of social exclusion during youth life in residential care and after*. Visuomen : vaivov s link: Lietuvos Socialini tyrim centras
98. UNICEF. (2012). *Global evaluation of life skills education programmes*. [interaktyvus]. [Ži r ta 2014-12-18]. Prieiga per internet : <http://www.unicef.org/evaluation/files/USA-2012-011-1_GLSEE.pdf>
99. Valstybinio audito ataskaita. (2014). *Ar vaik globos sistema atitinka globojamo vaiko geriausias interesus*. [interaktyvus]. [Ži r ta 2014-11-18]. Prieiga per internet : <<file:///C:/Users/Zivile/Downloads/Ataskaita-vaiku-globa.pdf>>
100. Vosyli en E. (2009). *Socioeducacinis darbas su vaiku: mokomoji knyga*. Vilnius: Baltos lankos.
101. Žukauskien R., Leiput O. (2002). *Vaik ir jaunimo globos nam aukl tini ir vaik , gyvenan i su abiem t vais, emocini ir elgesio problem ypatumai*. [interaktyvus]. [Ži r ta 2015 – 02 – 14]. Prieiga per internet : <https://www.mruni.eu/lt/mokslo_darbai/sd/archyvas/dwn.php?id=274962>
102. Willings C. (2014). *Independent Living skills*. [interaktyvus]. [Ži r ta 2014-11-18]. Prieiga per internet : <<http://www.teachingvisuallyimpaired.com/independent-living-skills.html>>

PRIEDAI